

Materials de formació

Educació primària

Cicle superior

Programa de competència social

Decideix II

Material publicat i cedit al Departament d'Ensenyament
per la Consejería de Educación del Gobierno de Canarias

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

Materials de formació

Educació primària

Cicle superior

Programa de competència social

Decideix II

Autors:

Manuel Segura Morales

Margarita Arcas Cuenca

Il·lustracions:

José Carlos Pérez Díaz

1997

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

Índex

Justificació teòrica del programa <i>Decideix</i>	5
Lliçó 1. Atenció	11
Lliçó 2. Autoinstruccions	15
Lliçó 3. Més alternatives	23
Lliçó 4. Saber veure els detalls	27
Lliçó 5. Més atenció	37
Lliçó 6. Intel·ligència emocional	49
Lliçó 7. Causes de les emocions	69
Lliçó 8. Definir, buscar alternatives, empatia	79
Lliçó 9. Buscar explicacions. Controlar-se	89
Lliçó 10. Problemes interpersonals	93
Lliçó 11. Relacions i descripcions	95
Lliçó 12. Preveure conseqüències	107
Lliçó 13. Pensa abans d'actuar	119
Lliçó 14. Solucionar problemes. Discriminació auditiva	121
Lliçó 15. Exercicis auditius. Més previsió de conseqüències	125
Lliçó 16. Seguretat	129
Lliçó 17. Justícia	137
Lliçó 18. El que és agradable	145
Lliçó 19. Eficàcia	155
Lliçó 20. Decideix i decideix bé	163
Apèndix al programa <i>Decideix</i>	173
Bibliografia	187

Justificació

JUSTIFICACIÓ TEÒRICA DEL PROGRAMA *DECIDEIX*

Decideix és un programa per als cursos de primària, adreçat a la solució de problemes mitjançant el desenvolupament de les habilitats socials i cognitives. El programa ha demostrat una gran eficàcia, no només per a nens i nenes que presenten agressivitat, sinó també per a qualsevol nen o nena que tendeixi a respondre o actuar sense pensar-s'ho prou, o que no sàpiga resoldre els seus problemes adequadament.

Un concepte fonamental per entendre el suport teòric d'aquest programa és el de mediació verbal. S'anomena mediació verbal l'ús del llenguatge com a un regulador intern del pensament racional i lògic. L'ús de la mediació verbal es desenvolupa, normalment, entre els cinc i els set anys d'edat i és el que diferencia els processos *humans* de pensament dels processos propis d'animals inferiors o de nens petits; és a dir, es passa de processar la informació *associativament*, a fer-ho *cognitivament* (White, 1970).

D'acord amb els treballs de Luria (1961) i Vygotsky (1962), es poden resumir així les etapes del desenvolupament de la funció inhibidora del llenguatge:

- el primer any, el llenguatge té una funció social i instrumental, però no té funció inhibidora;
- el segon any assenyalava el començament de la resposta infantil a les ordres inhibidores d'altres persones (però no a les seves pròpies);
- entre els tres i els cinc anys, es comença a regular la pròpia conducta tot donant-se ordres en veu alta, però no es fa cas de les donades en silenci (ni tampoc en forma de murmuri);
- entre els cinc i els set anys, la majoria de nens i nenes aprenen a inhibir i regular la seva conducta mitjançant una activitat verbal interior, silenciosa, que cada cop es farà més automàtica en l'edat adulta.

A partir dels anys 70, els treballs de Jensen (1971) i els d'Achenbach (1975) han demostrat que el retard escolar de l'alumnat de classe cultural

baixa ve donat, precisament, per no saber usar espontàniament la mediació verbal i pel fet, per tant, de no utilitzar el raonament, sinó l'associació lliure, per respondre. Copeland (1979) va assenyalar diferències semblants entre nens hiperactius i no hiperactius; aquests darrers utilitzen igualment tota mena de llenguatge interior, mentre que els primers utilitzen més l'exterior i a més utilitzen més exclamacions i més descripcions d'ambient, però fan servir menys el llenguatge per fer plans i per autoregular-se. És a dir, que hi ha diferències clares en l'ús del llenguatge, interior i exterior, entre nens i nenes amb hiperactivitat i sense.

Els estudis esmentats, així com els realitzats per B. W. Camp (1977), suggereixen amb força les dues conclusions següents:

1. Un desenvolupament adequat de la mediació verbal facilita la internalització de la funció inhibidora del llenguatge, que serveix per bloquejar les reaccions impulsivoassociatives, tant en el camp cognitiu com en el social.
2. La mediació verbal serveix, igualment, per facilitar l'aprenentatge, la solució de problemes i la previsió de conseqüències.

Un cop assolides aquestes conclusions, era lògic esperar que començarien a idear-se programes per desenvolupar correctament la mediació verbal. Així ho va fer Meichenbaum (1977), que ja estava treballant en aquest camp, des que havia publicat en col·laboració amb Goodman, un estudi ja clàssic sobre la mediació verbal i la impulsivitat (1971). El programa de Meichenbaum, amb la finalitat que els nens i nenes es parlessin a si mateixos mentre intentaven resoldre problemes impersonals, va aconseguir un notable augment en el seu rendiment escolar. Però, com era d'esperar, no va millorar sensiblement la conducta de l'alumnat en les seves relacions socials. En canvi, el programa de Spivack i Shure (1974) estava adreçat a aconseguir que verbalitzessin estratègies, solucions i conseqüències referents a problemes socials, és a dir, interpersonalment. Expliquem això amb més detall.

És sabut que unes persones són molt bones per a les matemàtiques i un desastre per a tot allò artístic; d'altres són magnífiques per als idiomes i molt dolentes en ciències naturals. I d'altres triomfen en la investigació científica, però són insuportables a casa seva i per a les amistats. Gardner (1988) explica aquesta diversitat amb la seva teoria de les set intel·ligències i Goleman (1996), amb el seu atractiu concepte d'*intel·ligència emocional*. Ambdós autors coincideixen en la importància absolutament primordial de la intel·ligència interpersonal i la necessitat de desenvolupar-la.

Spivack i Shure han tingut el mèrit d'identificar els pensaments o habilitats cognitives necessàries per poder solucionar problemes interpersonalment. Aquells que no tinguin aquests pensaments es relacionaran malament amb les altres persones, tindran comportaments egocèntrics i agressius, per la qual cosa crearan molts problemes. Investigacions posteriors, realitzades pel professor Ross, del Canadà, i d'altres, han demostrat que aquests pensaments manquen als delinqüents i a molts drogoaddictes. Igualment manquen, o estan molt atrofiats, en persones que causen problemes constants de convivència. Això és una llum nova: resultaria

que el problema no és en la voluntat ("ser dolent"), sinó en l'enteniment ("no veure una altra cosa"). És una notícia plena d'esperança, perquè aquests pensaments es poden ensenyar.

Però ¿quins són aquests pensaments necessaris per a la relació interpersonal? Són cinc: el pensament causal, l'alternatiu, el conseqüencial, el de perspectiva i el de mitjans-fi.

El pensament causal és la capacitat de determinar on és el problema. És la capacitat de formular el problema. És l'habilitat de diagnosticar correctament els problemes interpersonals. Aquells que no tenen aquest pensament solen atribuir els seus problemes als altres ("és que el mestre o la mestra em té mania", "és que la meva dona em fa la vida impossible") o a la mala sort.

El pensament alternatiu és la capacitat de generar el major nombre possible de solucions, un cop s'ha formulat el problema: "podríem demanar un préstec, o tenir menys despeses, o vendre alguna cosa, o fer algun treball extra, ¡o robar!", etc. Qui no té aquest pensament, no sap per on anar i sol buscar una sortida violenta. Antonio Machado deia que de cada deu caps espanyols, un pensa i nou envesteixen. Els qui envesteixen són aquells que no tenen pensament alternatiu. Aquest pensament alternatiu és també necessari per exercitar bé el pensament causal.

El pensament conseqüencial és la capacitat de preveure les conseqüències de les actuacions pròpies i alienes. Deia Hegel que la maduresa humana consisteix a preveure les conseqüències i assumir-les.

El pensament de perspectiva és la capacitat de posar-se en el lloc de l'altre, de sortir de l'egocentrisme. Les persones agressives tenen molta dificultat per posar-se en el lloc d'un altre (recordeu, per exemple, els violadors). Però a tots ens costa; és el que costa més.

El pensament de mitjans-fi és la capacitat de tenir objectius i saber seleccionar els millors mitjans per aconseguir-los. Qui no té objectius actua a batzegades; qui no sap escollir els mitjans per aconseguir aquests objectius s'amarga.

L'èxit espectacular del programa de Spivack i Shure, tant amb els infants amb conductes assertives, com amb els que tenen comportaments agressius i, també, amb els predelinquents, va suggerir als professionals la conveniència d'ajuntar l'enfocament impersonal de Meichenbaum amb l'interpersonal de Spivack i Shure. Aquest fou l'origen, per exemple, del programa *Pensa en veu alta*, de Camp i Bash (1981) i d'altres, dissenyats per De Bono (1991), per R. Ross (1995), per V. Garrido Genovés (1990 i 1993), etc.

Tot el nostre programa es mourà en el camp de la solució de problemes impersonals i interpersonals, aquesta serà la seva primera característica. La segona, igualment important, serà l'entrenament en habilitats cognitives, principalment per mitjà d'un modelatge continu per part del professorat. Els estudis de Glueck (1972) i de Lefkowitz (1977) han distingit tres possibilitats: que els pares i les mares siguin afectuosos i verbalitzadors de les seves intencions; que siguin afectuosos i no

verbalitzadors; que no siguin afectuosos. Si són afectuosos i verbalitzadors, la verbalització que fan de les seves intencions i expectatives ofereix als seus fills i filles un model cognitiu excel·lent per desenvolupar el control verbal intern. Si són afectuosos però no verbalitzen les seves normes de disciplina, els seus fills i filles, encara que tinguin una actitud receptiva cap a aquests valors, no estaran ben socialitzats. Finalment, si no són afectuosos, tant si verbalitzen els seus valors com si no ho fan, els fills i les filles que tenen se senten rebutjats i tindran seriosos problemes en el desenvolupament del control intern.

Quant a models cognitius presentats per altres persones adultes, les conclusions no són encara tan clares com quan es tracta dels progenitors. Ja Bandura i Walters (1959) havien suggerit que els models adults substituïts dels pares eren menys eficaços per desenvolupar el control intern, en ser més febles els llaços afectius amb ells. Però el mateix Bandura (1971) va defensar el valor del modelatge en la teràpia de conducta, i Friedrich i Stein (1973) van demostrar que alumnes de parvulari sotmesos a un programa de nou setmanes, que incloïa modelatge de conducta i verbalització, van aconseguir millores importants en conducta prosocial, en concret en perseverança en el treball, obediència a les regles i capacitat de raonament.

El programa *Decideix* pretén, doncs, entrenar l'alumnat per saber buscar solucions adequades als seus problemes, sobretot als problemes interpersonals, és a dir, amb altres nens i nenes, amb els seus pares i mares, amb adults. Existeixen dues versions del programa: *Decideix I* per a 3r o 4t d'educació primària i *Decideix II* per a 5è o 6è. Les dues versions són completes en si mateixes: es pot començar per la que correspongui, encara que no s'hagi treballat l'anterior. A més, no són idèntiques, de tal manera que qui les faci totes dues no tindrà la sensació d'estar practicant els mateixos exercicis, tot i que, en el fons, estigui desenvolupant sempre les seves habilitats cognitives i socials.

L'experiència d'aplicació del programa durant diversos anys confirma els seus excel·lents resultats en la prevenció de problemes socials (delinqüència, droga, agressivitat) i com a potenciador de les relacions humanes de l'alumnat.

De l'habilitat de cada educador o educadora i, sobretot, del seu entusiasme, dependrà que es tregui profit i s'obtinguin bons resultats d'aquest programa que posem, amb gran il·lusió, a les mans de tot el professorat preocupat per educar.

Nota sobre la valoració del Programa

L'avaluació del programa nord-americà *Think Aloud* de Camp i Basch (que s'ha tingut en compte a l'elaborar el programa *Decideix*) es troba en els capítols 6, 7 i 8 del *Think Aloud* i a Wahlen i Henker *Nens hiperactius: l'ecologia social d'identificació i tractament*, New York, Acadèmic Press. En aquesta avaluació es mesura el progrés en atenció auditiva, necessitat de reeiximent, control de la hiperactivitat, concentració en el treball i amabilitat contra hostilitat, i s'hi exposen els resultats de mesures estàndards de lectura, matemàtiques, fonètica, llenguatge rellevant, llenguatge intern i solució de problemes. Pràcticament en totes les variables, els resultats obtinguts amb el programa van ser molt superiors en relació amb el pretest i van ser millors i més duradors que amb altres programes.

Una valoració d'aquest mateix programa, adaptat a nens petits i adreçat a la prevenció de la conducta antisocial, es pot veure a la tesi doctoral presentada per M. Dolores Martínez Francés, el 1993, a la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de València, amb el títol *La intervenció educativa per a la prevenció de la conducta antisocial a l'escola*. L'autora va dur a terme el nostre programa de Competència Social (habilitats cognitives mitjançant el programa *Decideix* per a nens petits; habilitats socials i discussió de dilemes morals). Per avaluar els resultats va utilitzar el MEPS (solució de problemes, de Platt i Spivack), COPE (competència autopercebuda, de Harter), BAS 1 (socialització, de Silva i Martorell), WISC (escala d'intel·ligència de Weschler, adaptada a nens) i va utilitzar un jurat independent per avaluar les habilitats socials. Als nou mesos, un cop acabat el programa, el posttest va demostrar que el grup experimental havia millorat en tots els subtests del WISC, en el lideratge adaptatiu, en l'empatia, en la conducta escolar global, en l'habilitat mitjans-fi i en el rendiment escolar general.

Exactament el nostre mateix programa, però realitzat amb infants sords, ha estat descrit i avaluat a la tesi doctoral de la professora Maria J. Suárez Rodríguez, presentada a la Universitat de la Laguna, el 1997, amb el títol *Las habilidades sociales en niños sordos profundos*. Després d'una detallada anàlisi (pàg. 406-430) de la millora aconseguida després del programa en les diferents habilitats socials, Suárez conclou (pàg. 431-436) que els alumnes sords van millorar significativament en ajustament emocional i autoimatge, en solució de problemes interpersonals, a preveure conseqüències, a resistir pressions de grup i en el fet de no esfondrar-se davant del fracàs.

Les valoracions escrites pel professorat que va realitzar el programa amb els seus alumnes coincideixen a assenyalar els resultats molt positius aconseguits. Per quantificar i valorar aquests resultats, s'està elaborant actualment una tesi doctoral en el Departament de Psicologia Educativa de la Universitat de La Laguna.

Lliçó 1

Atenció

INTRODUCCIÓ

El programa *Decideix* comença ensenyant el joc del gat copiadador, per tal de centrar l'atenció en els dos aspectes del modelatge cognitiu: llenguatge i accions. El gat copiadador és un joc molt útil per a tot el curs, però s'ha d'anar reduint de mica en mica, a mesura que l'alumnat demostrï que és capaç de mantenir la seva atenció en el modelatge del professor o la professora. Tot i així, el joc pot ser introduït novament quan es tracta d'una tasca especialment difícil, o simplement per tornar a captar l'atenció d'un nen o nena distret.

Les primeres vegades que facis servir aquesta tècnica del gat copiadador és possible que els i les alumnes repeteixin només el final de les teves frases o que només facin soroll amb la boca, però sense dir les paraules que tu has dit. Això vol dir que les teves frases són massa llargues.

El senyal de *ja s'ha acabat de copiar* utilitzat en el joc del gat copiadador és el mateix que solen utilitzar alguns àrbitres esportius: els braços creuats en X, paral·lels al terra, es descreuen amb força i rapidesa.

En aquesta lliçó s'inclouen dues altres tasques: *seguir instruccions*, per reforçar l'atenció i obediència dels i de les alumnes, i *acolorir*, que és una tasca fàcil i relaxant, que desperta la creativitat, ja que poden acolorir segons el seu gust personal.

OBJECTIUS

- Imitar correctament almenys el 75 % de les frases del professor o de la professora, en el joc del gat copiadador, i executar almenys dues de cada tres ordres o instruccions que rebis.

MATERIALS

- Dibuixos senzills per acolorir
- Una targeta vermella i una de verda per a cada nen o nena
- Un calendari de l'any en curs
- Una llista amb almenys 10 sèries de 3 instruccions cada sèrie

Introducció al gat copiador

D'ara en endavant, trobaràs exemples de com formular el contingut de cada lliçó. No has d'utilitzar aquests exemples al peu de la lletra, ni molt menys. Quan es tracta del joc del gat copiador, les teves possibles frases aniran separades per barres (/), per recordar-te que has de fer una parada sovint i facilitar així que els nens i les nenes t'imitin.

POTS DIR PER EXEMPLE:

Qui sap el joc del gat copiador? Doncs qui ja el sàpiga que l'expliqui als altres... Per jugar a aquest joc heu de dir el que jo digui i fer (aixeca el dit) el que jo faci. Per acabar el joc, jo faré aquest senyal (creues i descreues els braços ràpidament).

Comencem la classe d'educació física / primer ens posem la roba d'esport, / ens cordem bé les sabatilles, / fem salts d'escalfament / i comencem: / aixequem i estirem els braços, / flexionem les cames, / saltem a corda, / fem botar la pilota i la tirem a la cistella de bàsquet. / Ens enfadem quan fallem / i ens alegrem si encertem.

Pots continuar tota l'estona que vulguis, fins que vegis que t'entenen i que et copien bé. En acabar fes el senyal X d'acabar.

Tot seguit, demana als alumnes que escriguin una historieta curta i que separin les frases del text amb una ratlla (/). Després, demana a dos alumnes que expliquin aquesta història a tota la classe fent el joc del gat copiador, com si ells fossin el professor que juga a aquest joc amb els seus alumnes.

Seguir instruccions

Ara jugarem a un altre joc, que es diu *Seguir instruccions*. Jo dic a un de vosaltres que faci alguna cosa i ell o ella m'escolta amb atenció i ho fa. Donaré a cadascú tres instruccions i els altres faran d'àrbitres, és a dir, jutjaran si les realitza bé o no. Per a això us repartiré una tarja verda i una de vermella, i alçareu la 1a si ho ha fet bé i la 2a si ho ha fet malament.

Les instruccions que vénen ara les has de donar de tres en tres i sense gesticular. Pots afegir totes les que vulguis, de manera que n'hi hagi tres per a cada nen o nena. No hi fa res que repeteixis algun cop les mateixes instruccions a diferents criatures. No cal que ho facis amb tota la classe,

n'hi ha prou amb vuit o deu alumnes actuant i la resta avaluant-los amb les targetes.

Llista d'instruccions possibles

- Acosta't a la pissarra, escriu l'any en què vas néixer i divideix-lo per dos.
- Mira el calendari, agafa un guix i escriu amb xifres la data d'avui (dia, mes i any).
- Escolta aquests tres noms (per exemple: taula, bicicleta, pilota) repeteix-los en el mateix ordre i torna'ls a repetir a l'inrevés.
- Busca algú que tingui rellotge, pregunta-li l'hora i dibuixa el rellotge a la pissarra amb aquesta hora.
- Mira l'hora dibuixada a la pissarra, calcula quan falta per a la classe següent i digues-ho en veu alta.
- Posa't davant dels teus companys, digues-me quin braç has d'aixecar perquè, tot jugant al mirall, ells aixequin el dret, i aixeca'l.
- Obre el llibre per la pàgina 20, després obre'l per la pàgina 44 i digues quantes pàgines hi ha de diferència.
- Vine fins a la meua taula, mira quantes coses hi ha a sobre i, d'esquena, digues totes les que recordis.
- Escolta la meua adreça, carrer tal número tal, digues on vius tu i després repeteix on visc jo.
- Aixeca't i pregunta a tres companys quin programa de la televisió és el que més els agrada i després digues en veu alta el nom d'aquests programes.

Acolorir

Aquesta activitat té dos moments diferents: acolorir un dibuix senzill (pots fer fotocòpies de cinc o sis models, de manera que n'hi hagi per a tota la classe) i, després, inventar una història sobre el dibuix que s'ha acolorit.

Els dones un temps breu per acolorir i, després, tres minuts per tal que es reuneixin en grup els que tinguin el mateix dibuix i inventin una història entorn d'ell. A continuació cada grup explica la seva història i així s'acaba aquesta lliçó.

Lliçó 2

Autoinstruccions

INTRODUCCIÓ

Per ensenyar a l'alumnat un llenguatge interior, amb el qual es donin instruccions a si mateixos, hem seguit Meichenbaum i Goodman i hem formulat quatre preguntes. Aquestes preguntes són:

Què he de fer?

De quantes maneres puc fer-ho?

Quina és la millor?

Com ho he fet?

És essencial que aprenguin a formular-se aquestes quatre preguntes i a respondre-les adequadament. Si és el docent qui fa les preguntes, els infants no les interioritzaran, en canvi si es fan a si mateixos la primera pregunta, s'adonaran que es tracta de centrar-se en el seu treball.

La segona pregunta és fonamental, ja que fomenta els plans alternatius.

La tercera pregunta és important, ja que introdueix la idea d'escollir entre diverses solucions possibles, segons les conseqüències de cada una d'aquestes solucions.

Les respostes que donen a la quarta pregunta consisteixen, molt sovint, en una sola paraula: bé, molt bé, malament. Per aconseguir una avaluació que sigui veritablement crítica, la tècnica més eficaç és un bon modelatge per la teva banda. Per exemple, després que els has modelat una tasca, dir: ho he fet de pressa i sense fer soroll; he seguit l'estratègia fins al final; he pensat molt bé les diferents alternatives; m'he mogut bastant del meu lloc, però he fet bé la feina; m'he esforçat tant com he pogut; etc.

Una altra tècnica per aconseguir una avaluació crítica és concretar bé els criteris d'avaluació. Per exemple, l'esforç, l'eficàcia, el fet d'atenir-se a un pla, la constància, la netedat, etc.

En aquesta lliçó 2, els i les alumnes t'hauran de copiar, com *gats copiadors*, mentre tu els fas de model en acolorir una figura geomètrica sense sortir-te de les vores. S'ha escollit el treball d'acolorir perquè és fàcil i l'acostumen a fer bé; així poden dedicar tota la seva atenció a la nova habilitat, la de pensar en veu alta. Quan els modelis aquesta activitat utilitza frases curtes perquè puguin repetir-les amb facilitat. En un moment determinat has de modelar-los frustració després de cometre un *error*. En el teu modelatge, també has d'insistir a generar alternatives.

OBJECTIU

- Marcar-se una estratègia adequada per acolorir un dibuix, en resposta a la segona pregunta, *de quantes maneres ho puc fer?*

MATERIALS

- Dibuixos per acolorir
- Llapis de colors
- Els 4 dibuixos del nen i de la nena que han d'organitzar una festa d'aniversari

Jugant al gat copiadador

Jugarem un altre cop al gat copiadador. Recordeu que heu de dir allò que jo digui i fer el que jo faci. Jo acoloriré una figura i vosaltres m'imitareu en tot, però a l'aire, sense acolorir encara.

Has de mantenir el llapis de color aixecat fins que vegis que tots els nens i nenes estan atents i preparats per copiar-te.

Pensaré en veu alta. / Què he de fer? / He d'acolorir aquesta figura / sense sortir de la vora. / De quantes maneres puc fer-ho? / Puc fer amb molt de compte la part més propera a la vora i després anar més de pressa pel centre, / o a l'inrevés, començar pel centre i després anar amb més compte en acostar-me a la vora, / o puc dividir-la en tires i pintar-les de diferents colors, / o a quadrets... / Em surten quatre maneres possibles. / Quina és la millor? / Crec que la primera: aniré a poc a poc, / faré primer la part més propera a la vora / i després podré anar més de pressa pel centre. / Aquest és el meu pla. / Començaré. (Al cap d'una estona traspasses la línia de la vora i dius amb frustració:) Vaja!, m'he equivocat / per anar massa de pressa. / He sortit de la ratlla. / Bé, no hi fa res / aniré amb més compte. / Com ho he fet? / Ho he fet el millor que he pogut. / Quan he anat amb compte / no he sortit de la ratlla. / He treballat bé.

En aquest moment fes el senyal de deixar de copiar.

Fes-los veure que t'has equivocat quan has anat de pressa i sense pensar; per això convé fer les feines a poc a poc i pensant en el que es fa.

Presentació dels dibuixos del nen i la nena

Ara es tracta de presentar a l'alumnat el cas de la Mònica i en Pau (o pots preguntar-los quin nom els volen posar). Els has de recordar quines són les quatre preguntes de *Decideix* i, a continuació, els vas presentant els quatre dibuixos de la Mònica i en Pau, disposats a recordar-los aquestes quatre preguntes quan calgui.

Explica'ls que la Mònica i en Pau es varen plantejar aquestes preguntes quan havien d'organitzar una festa d'aniversari.

Recorda'ls que les tres primeres preguntes es fan abans de començar a treballar i la quarta es fa quan s'ha acabat la feina.

Per últim, abans que resolguin el problema que els presentaràs, discuteix amb el grup diferents estratègies perquè d'aquesta manera exercitin el pensament alternatiu, indispensable per solucionar problemes. Pots dir-los alguna cosa així:

Faré servir el pla de començar a acolorir la figura per la part més propera a la vora i després anar cap el centre. També ho podia haver fet al revés. Quins altres plans possibles se us acudeixen per acolorir una figura qualsevol?

Si als nens i nenes no se'ls acudeixen plans alternatius, suggereix-ne tu alguns: pressionar molt o poc el llapis, usar diferents colors, dividir la figura en quadrats i acolorir-los de diferents colors, etc.

Activitat per pensar en veu alta

Per exercitar les quatre preguntes que acaben d'aprendre, pots proposar-los les activitats següents:

1. Reparteixes a cada alumne un dibuix senzill, adequat a la seva edat, en blanc i negre i els dius que l'acoleixin, però s'han de fer les preguntes màgiques i han de respondre-les per escrit (poden fer-ho sota el dibuix, si hi ha lloc, o al darrera): què he de fer?, de quantes maneres puc fer-ho? (n'han de proposar dues o tres com a mínim), quina és la millor?. Quan acabin d'acolorir s'han de fer la quarta pregunta: com ho he fet?

2. Tot seguit lliures a cada alumne una targeta amb un problema (has de tenir quatre o cinc problemes diferents i fotocopiar-los tantes vegades com calgui perquè cada infant en tingui un, per exemple, vull anar al cinema i no tinc diners; tinc classe d'anglès i no he portat el diccionari; he d'anar al dentista i em fa molta por). Una vegada repartits els problemes, els demanes que facin servir les quatre preguntes de la Mònica i en Pau per resoldre'ls individualment. Després es fan grups de quatre o cinc

alumnes amb el mateix problema. Els dones cinc minuts perquè sumin totes les alternatives que se'ls havien acudit a cadascú. A continuació es fa una posada en comú perquè tots s'assabentin dels problemes que tenien els altres grups i de les alternatives que proposen per resoldre'ls.

En acabar, els recordes que les quatre preguntes apreses són molt útils per resoldre problemes i els insisteixes, en concret, en la importància de pensar en totes les alternatives possibles, abans de decidir.

Què he de fer?

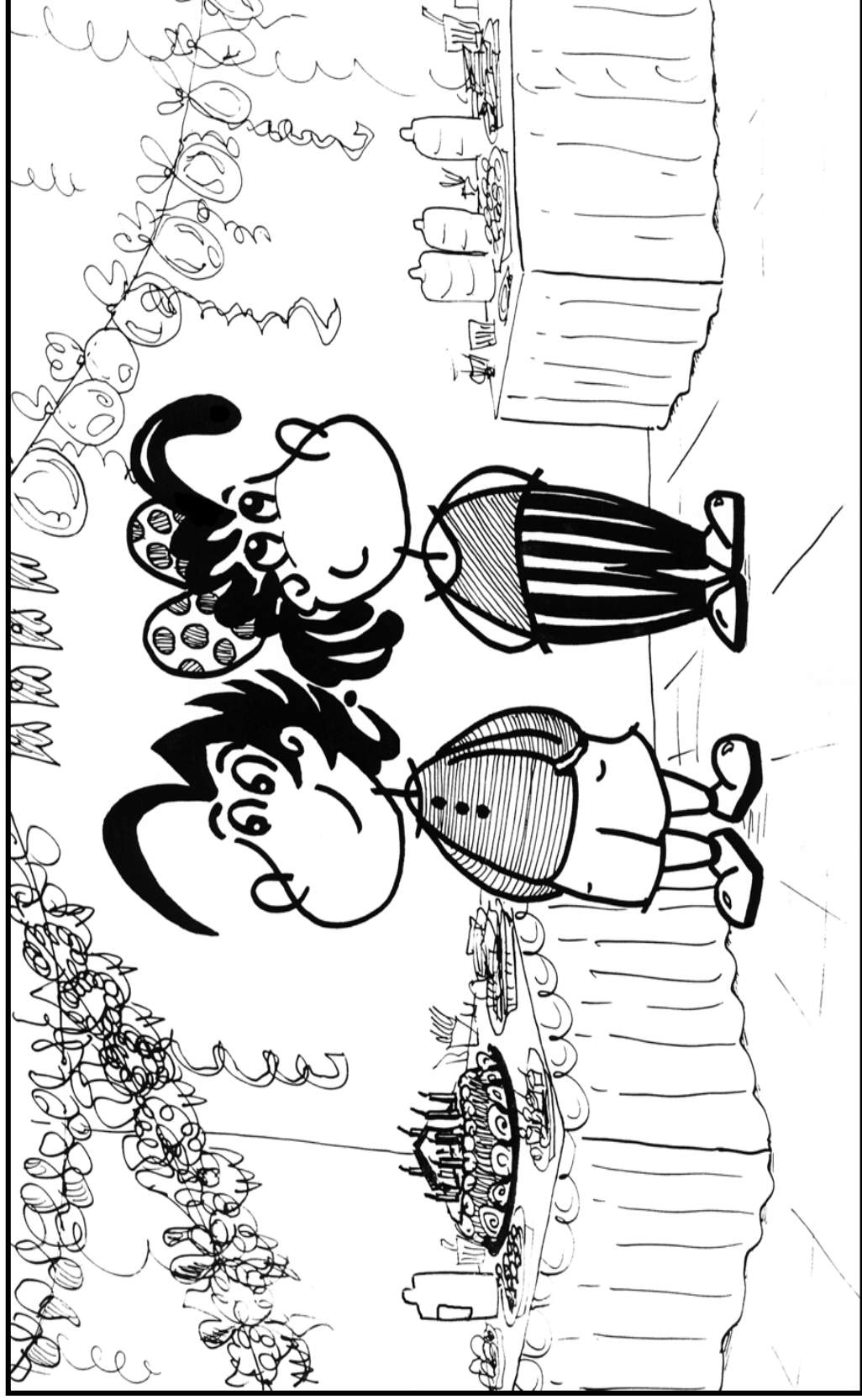
De quantes maneres puc fer-ho?

Quina és la millor?

Com ho he fet?

Lliçó 3

Més alternatives

INTRODUCCIÓ

El pensament alternatiu és, tal vegada, l'aspecte més decisiu en la solució de problemes. En aquesta lliçó insistirem que l'alumnat generi el major nombre possible d'alternatives diferents. Naturalment, això suposa que entén bé què significa la paraula *diferent*.

És freqüent que quan un nen o una nena està aprenent a pensar en veu alta s'aferra a la primera estratègia que se li acut per aconseguir una figura o resoldre qualsevol problema, com si aquesta estratègia fos l'única resposta possible a la pregunta: de quantes maneres puc fer-ho?

Per ensenyar-los que hi pot haver moltes alternatives diferents i que s'ha de canviar d'estratègia quan la que s'ha triat no serveix, se'ls ha de fer un modelatge en el qual es canviï d'estratègia enmig de la tasca.

OBJECTIUS

- Respondre les dues primeres preguntes màgiques mentre treballen pel seu compte.
- Proposar com a mínim dues estratègies diferents per fer un puzzle.

MATERIALS

- Cinc o sis puzzles diferents de qualsevol dibuix o fotografia bonica (enganxada en una cartolina, plastificada i tallada en vuit o més peces)
- Els 4 dibuixos de la Mònica i en Pau

Modelatge amb el gat copiadador

En començar aquesta lliçó, inventa amb els nens i les nenes una discussió sobre cada una de les preguntes i les diverses respostes que es van donar la Mònica i en Pau quan havien d'organitzar l'aniversari. Pren-te la llibertat de suggerir-los idees: la Mònica i en Pau van pensar d'encarregar el berenar a una empresa, però era molt car; o llogar uns pallassos, però aquests tenien feina; o fer ells mateixos els entrepans i posar una pel·lícula divertida en el vídeo: això era el millor.

A continuació expliques que avui el problema és nou: es tracta de fer un puzle. Primer fas un modelatge i tota la classe t'imita com gats copiadors, però a l'aire, sense tenir encara els puzles (que només els donaràs al final, quan s'indiqui).

Per fer el modelatge, pots procedir, més o menys, així:

Què he de fer avui? / He d'unir aquestes peces / perquè surti un dibuix./ De quantes maneres puc fer-ho? (Assenyala el segon dibuix de la Mònica i en Pau) / Podria mirar totes les peces a poc a poc. / O podria unir-les pel color. / O podria buscar alguna cosa que reconegues. / Quina és la millor solució? / Aquesta última, perquè si són sabates aniran a baix, si són rostres aniran a dalt. / Aquesta és la que seguiré: / buscar coses que reconegui. / Som-hi. / Això sembla una sabata. / Les sabates són a baix, / així, doncs, la posaré aquí sota.

(Segueixes així amb dues o tres peces més. De cop i volta, agafes una peça i dius de manera impulsiva:)

Aquesta! / Caram! No sé què és això... / Podria agafar aquesta peça, / però no sabia on posar-la. / No veig cap altra peça que reconegui. / He de seguir una estratègia diferent. / Intentaré aparellar-les pel color.

(Un cop l'última peça estigui col·locada.) Com ho he fet? / He treballat bé / i ara estic content/a. / M'he fixat en peces que podia reconèixer / i després en els colors / i ha resultat una figura. / I com ho heu fet vosaltres? / Heu estat gats copiadors excel·lents (o regulars).

Aquí has de donar el senyal per deixar de copiar.

Fent un puzle

Ara comença la segona part d'aquesta lliçó.

Divideixes la classe en grups de quatre. Lliures un puzle amb 12 peces desordenades a cada grup, els ensenyes el model que ha de resultar i els demanes que facin el puzle en grup, elaborant primer una estratègia per realitzar-ho a partir de les quatre preguntes, i posant cadascú una peça per torns. En total, tres cada nen o nena. Quan el tinguin fet hi fas una ullada i els preguntes quina estratègia han seguit i com han respost a les quatre preguntes.

D'ara endavant, has d'animar l'alumnat a pensar usant les quatre preguntes per a les tasques de l'escola. Demana'ls que després t'expliquin els canvis d'estratègia que han fet per realitzar millor una tasca difícil.

Lliçó 4

Saber veure els detalls

INTRODUCCIÓ

Concretar significa posar noms (o termes descriptius) als objectes. Aquesta és una de les formes més senzilles i fàcils de mediació verbal. L'ús de termes concrets ens ajuda a concentrar l'atenció sobre aspectes importants d'un dibuix, d'un puzle o d'una situació real; és a dir, ens ajuda a analitzar un problema i a trobar solucions.

En aquesta lliçó s'explica com concretar, per tal que els alumnes i les alumnes aprenguin a concentrar la seva atenció en detalls que són importants per distingir entre coses semblants, però no iguals.

Per començar, els faràs un modelatge de com vèncer la impulsivitat i després la classe tornarà a treballar amb un puzle.

A continuació els presentaràs una nova tasca, *trobar els iguals*, i els modelaràs aquest treball, verbalitzant els passos que vas donant mentre busques les figures iguals en un full; mentre ho vas fent comet un *error* i corregeix-te. Després et felicites a tu mateix/a en veu alta per haver-te esforçat molt, tot i haver comès un error, ja que el fet d'esforçar-se ha de ser una experiència gratificant, sigui quin sigui el resultat.

OBJECTIU

- Planificar en quins detalls concrets es fixaran per solucionar un full de *trobar els iguals* i encerclar només dos dels dibuixos.

MATERIALS

- Cinc o sis puzles diferents.

- Un full de gatets per modelar l'exercici de *trobar els iguals* i cinc o sis models de *trobar els iguals*, que després pots fotocopiar per tenir-ne un per a cada alumne.

Un puzle

Pots començar aquesta lliçó dient-los més o menys, això:

Cada cop penseu millor responent les quatre preguntes. Quin problema vam resoldre durant la sessió anterior pensant així? Recordeu les estratègies que vam seguir per fer puzles? Els puzles els feu molt bé. Avui en farem un altre, també en grup. Aquí teniu un puzle per a cada grup. L'heu de fer pensant amb les quatre preguntes, és a dir, responent les quatre preguntes, però sense cridar, per no molestar als del grup del costat. Som-hi, comencem.

Quan estiguin treballant, t'acostes a un grup i dius en veu alta, perquè et sentin tots els grups:

Jo també col·locaré una peça: a veure, a veure on va... Però què faig? No tinc dret a agafar les vostres peces. Primer he de preguntar-vos si em deixeu que us ajudi. Em deixeu posar una peça en el vostre puzle? (Suposant que et diguin que sí.) Gràcies. Provaré amb el color, col·locant el costat d'una peça contra el d'una altra, a veure si correspon.

Deixa que els nens i les nenes acabin el puzle i pregunta'ls com han contestat les quatre preguntes.

Quan hagin acabat, recull els puzles i passa a la següent activitat.

Trobar els iguals

Comença aquesta activitat amb tot el grup, explicant-los que el joc consisteix a trobar en un full els dibuixos que siguin completament iguals i encerclar-los. Explica la diferència entre *completament iguals* i *semblants*. Digues-los que facin els cercles amb retolador o bolígraf, perquè es vegi si s'han equivocat i han hagut de guixar. Pots modelar aquesta activitat així:

El que he de fer avui és descobrir i encerclar els dibuixos que siguin iguals i fer-ho amb retolador o bolígraf, perquè es vegi si m'he equivocat. Quants dibuixos he d'encerclar?

Aquest modelatge pots fer-lo amb un dibuix ampliat que pots col·locar a la pissarra, o a terra, i tot el grup et pot envoltar. Compte! Només és el teu modelatge, sense gats copiadors. Pots dir més o menys això:

Què he de fer? He de descobrir i encerclar els dos dibuixos iguals. De quantes maneres puc fer-ho? He de mirar amb atenció totes les figures. (Comença a mirar.) També puc mirar part per part, no tota la figura sencera. O puc anar guixant els dibuixos que siguin diferents. Quina és la millor? Miraré les parts, no la figura sencera. (Pots provar altres

estratègies que ells et suggereixin.) Em fixaré en les orelles, la cara, les potes i la cua. Començo. (Verbalitza els detalls que vas estudiant en cada dibuix, però encercla els dibuixos 1 i 5 abans d'acabar d'estudiar tots els dibuixos). Aquests dos són els iguals: tenen dues orelles punxegudes, dos bigotis i la cua és igual. Apa! M'he equivocat: les celles no són igual, perquè a l'1 se li veuen i al 5 no. (Continua buscant i verbalitzant, fins que arribis a la conclusió que els iguals són el 2 i el 5.) Com ho he fet? M'he esforçat molt però m'he equivocat, perquè he encerclat abans d'estudiar bé totes les figures.

Tot seguit, explica'ls que donaràs un full a cada nen o nena, perquè encerclin amb retolador les dues figures iguals. Llavors els reparteixes cinc o sis models (fotocopiats tantes vegades com sigui necessari perquè hi hagi un full per a cadascú), tenint en compte que no hi hagi dos models iguals entre els que s'asseguin a prop.

Els dones uns minuts perquè trobin els models iguals i encerclin les figures corresponents.

A continuació, demanes als infants que tenen el mateix dibuix que es posin en grup i discuteixin quina és la resposta correcta, i tu passes grup per grup per donar el vistiplau.

Així acaba aquesta lliçó.

Encercla els dos dibuixos iguals

Encercla els dos dibuixos iguals

1

2

3

4

5

6

Encercla els dos dibuixos iguals

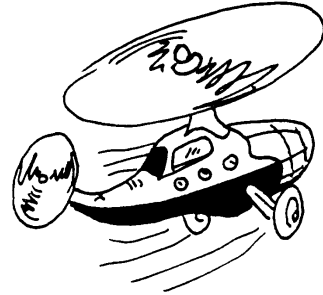

Encercla els dos dibuixos iguals

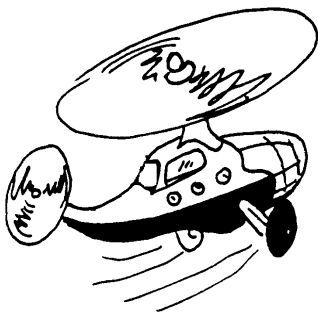
1

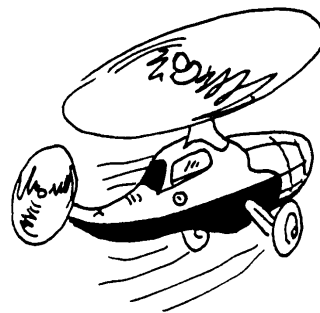
2

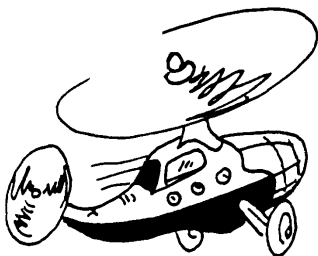
3

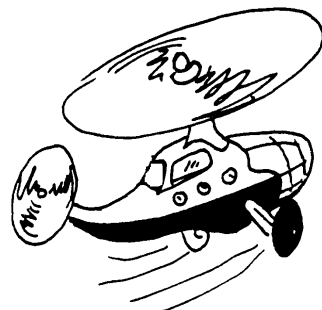
4

5

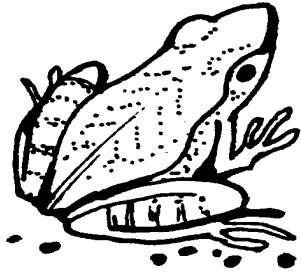

6

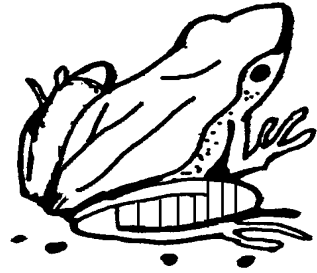

Encercla els dos dibuixos iguals

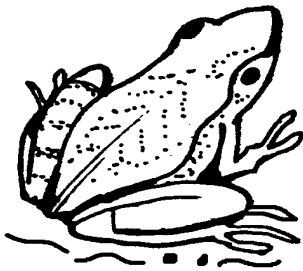
1

2

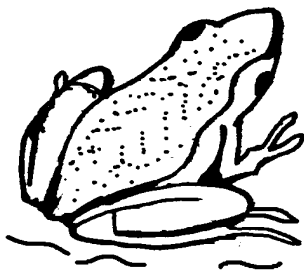
3

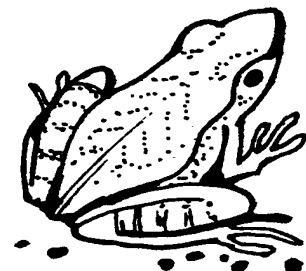
4

5

6

Encercla els dos dibuixos iguals

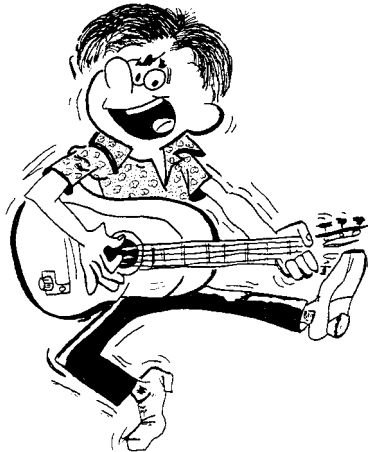
1

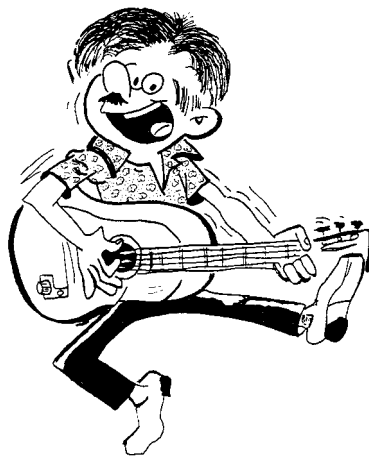
2

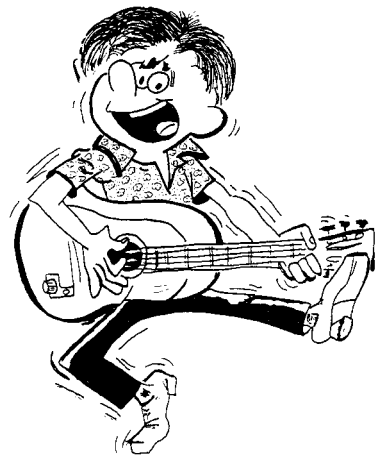
3

4

5

Lliçó 5

Més atenció

INTRODUCCIÓ

En aquesta lliçó comencem una sèrie de tasques auditives que requereixen mediació verbal (llenguatge intern) per a la seva bona realització. Aquests exercicis exigeixen saber distingir semblances i diferències conceptuals en paraules aïllades, sense context. A més cal recordar instruccions i practicar una activitat motora, segons aquestes instruccions.

Els exercicis auditius que utilitzarem es basen en estudis sobre el condicionament semàntic; però són també exercicis d'atenció, d'estar alerta, exercicis que amb freqüència són especialment difícils per a persones hiperactives i impulsives.

L'exercici més fàcil de tots requereix només distingir entre paraules amb un so semblant i entre paraules amb un significat semblant. Es demana als alumnes que piquin de mans un cop en sentir una paraula concreta, la paraula clau, MIRAR, per exemple. Llavors se'ls llegeix (o se'ls fa sentir enregistrada en una cinta) una llista de paraules on hi ha MIRAR barrejada amb paraules fonèticament semblants (tirar, trepitjar) i amb paraules semànticament semblants (veure, guaitar). L'alumnat escolta les paraules d'una en una, amb intervals de dos segons.

En lliçons posteriors apareixeran versions més difícils d'aquests exercicis auditius.

Com acabem d'indicar, per fer tots aquests exercicis auditius es poden presentar les llistes de paraules de dues formes diferents: poden registrar-se abans i ser reproduïdes en el moment de la classe, o pot llegir-les algú (alumne/a o professor/a) en directe. Et recomanem insistentment que utilitzis la casset, si és possible, ja que et deixa una més gran llibertat i facilita l'atenció auditiva de l'alumnat que d'aquesta manera es concentra només en el so.

Has de començar aquesta lliçó fent un modelatge d'una nova estratègia, més difícil, per trobar els iguals. Modela també el fet de demanar ajut, que és una bona estratègia per resoldre un problema difícil.

A continuació, es passa a l'exercici auditiu. A les llistes, algunes paraules són fonèticament semblants a la paraula clau, per exemple PI (vi i pic) i altres semànticament semblants (arbre i planta). Demana als nens i a les nenes que piquin de mans un cop, només un, quan sentin la paraula clau.

Els treballs d'investigació realitzats fins ara indiquen que els infants més petits tendeixen a confondre paraules fonèticament semblants, mentre que els més grans tendeixen a equivocar-se amb paraules de significat semblant. Si aconsegueixes que es donin autoinstruccions en veu baixa, els errors aniran disminuint. A més, és un joc divertit.

OBJECTIUS

- Realitzar la tasca de trobar els iguals i autoavaluar-se.
- Picar de mans en sentir la paraula clau de la llista i autoavaluar-se.

MATERIALS

- Un full de *trobar els iguals* (a ser possible amb les imatges ampliades perquè es vegin bé).
- Cinc o sis models diferents de *trobar els iguals*, que pots fotocopiar per donar-ne un a cada criatura.
- Les llistes d'associació auditiva.
- Una casset.

Troba els iguals

Pots dir més o menys això:

Quin problema vàreu resoldre amb les quatre preguntes la darrera sessió? I quina estratègia us va ajudar a trobar els iguals? Doncs ara intentaré resoldre el primer problema. Què he de fer? Trobar els dos dibuixos que són iguals i encerclar-los. De quantes maneres puc fer-ho? Miraré amb molt de compte tots els detalls. Però hi ha molts dibuixos. Quina és la millor manera? El que faré serà marcar amb una X els que vegi que NO són iguals.

(Anomena cada detall i guixa els dibuixos que no són iguals.)

Que difícil! N'hi ha tres que em semblen iguals. Voleu ajudar-me? (Accepta l'ajuda dels nens i nenes i segueix treballant fins que trobis la solució. Quan la trobis, fes una pausa. Llavors recorda que el treball no s'ha acabat, fins que facis l'avaluació.) Què tal ho he fet? He fet molt bé allò de pensar amb les quatre preguntes. També m'he fixat a poc

a poc en cada detall. He canviat d'estratègia i us he demanat ajut, perquè era difícil. Quina nova estratègia m'ha ajudat a trobar la solució? Ara us toca a vosaltres.

Tot seguit, els expliques que donaràs un full a cadascú, perquè encerclin amb retolador les figures que siguin iguals. Llavors els reparteixes cinc o sis models (fotocopiats tantes vegades com calgui perquè hi hagi un full per a cadascú), tenint molta cura que no hi hagi dos models iguals entre els que s'asseguin a prop.

Els deixes uns minuts perquè trobin els models iguals i encerclin les figures corresponents.

A continuació, fes la posada en comú, on discutireu quina és la resposta encertada per a cadascun dels models que els has donat.

Associació auditiva

Pots dir-los més o menys això:

En les tasques realitzades fins ara hem hagut d'usar la vista. Però moltes vegades, tant a l'escola com a casa, necessitem usar l'oïda. Per això, ara farem un exercici auditiu. Jo ho faré primer perquè entengueu com es fa. Escoltaré una llista de paraules enregistrada en una casset i he de picar de mans una vegada (**fes-ho**) cada cop que senti la paraula PI. Pensaré amb les quatre preguntes per fer-ho bé: Què he de fer? Picar de mans cada vegada que senti la paraula PI, i no fer-ho en sentir les altres. (Aquí et pots interrompre i que ells repeteixin la resposta a la pregunta: què he de fer?) De quantes maneres puc fer-ho? De dues maneres: puc pensar en un PI gran, o puc dir-me per a mi mateix *PI, PI...* Quina és la millor? Aniré repetint en veu baixa *PI, PI...* i estaré en silenci i amb atenció i picaré de mans ràpidament, per poder sentir la paraula següent. Començo.

Posa la cinta amb la llista PI d'associació auditiva. Cada vegada que sentis una paraula, digues en veu baixa PI i mou el cap dient que no, si la paraula que sents és una altra.

Equivoca't amb la paraula PI, com si haguessis reaccionat sense reflexionar. Mostra disgust per haver-te equivocat i pica de mans amb la següent paraula que no sigui PI. Després, com fent un esforç, calma't. Un cop hagi escoltat tota la llista, pregunta als nens i nenes què queda per fer, abans de donar el treball per acabat.

Quan t'hagis preguntat *com ho he fet?* i t'hagis autoavaluat dient que només t'has equivocat quan t'has precipitat, passa a explicar-los el que ells han de fer. Més o menys així:

Ara, vosaltres heu de fer el mateix: picar de mans un cop en sentir una paraula. Primer la paraula serà PI i després serà ANAR. Preguntaré a un de vosaltres, perquè pensi en veu alta: què has de fer? Quan et contesti que s'ha de picar de mans un cop en sentir PI, digues-li: i quina és la següent pregunta que t'has de fer?

Per evitar, en la mesura del possible, que alguns nens o nenes es quedin mirant a la resta per saber quan han de picar de mans, el millor que pots

fer és posar-los d'esquena en cercle. Demana'ls que la picada de mans sigui seca, no arrossegada. Si aconsegueixes que tots piquin a la vegada, els serà més difícil copiar-se i hauran de pensar per ells mateixos. També pots dir-los que tanquin els ulls per concentrar-se.

A continuació, posa la cinta enregistrada amb la llista ANAR d'associació auditiva, o llegeix-la en veu alta.

Mentre escolten la llista i piquen de mans, fixa't en els que esperes que s'equivocaran més, és a dir, els més distrets i impulsius. Al final, demana'ls que s'avaluïn, i que et diguin quants errors han comès (picar de mans quan no ho havien de fer, o no picar quan tocava). No fa falta que anotis el nombre d'errors. Acabat el primer exercici, treu un grup d'alumnes al mig de la classe i, posats d'esquena en cercle, els fas escoltar la llista ANAR i picar de mans. Els demanes que s'autoavaluïn i després demanes a la resta de la classe que els avaluïn. Al final pots dir-los:

Avui heu escoltat amb molta atenció per a fer l'exercici auditiu. Escoltant amb molta atenció es poden resoldre els problemes auditius que tenim a l'escola. Per exemple, quan un professor o professora crida un nen pel seu nom i li diu que s'acosti, oi que per fer-ho bé, el nen ha d'escoltar?, i quan el professor o professora d'educació física explica com s'ha de saltar, oi que si no escoltem ho farem al revés? És a dir, s'ha d'escoltar bé per no equivocar-se, com ens va passar amb les llistes PI i ANAR.

Es poden fer altres activitats auditives: aprendre una cançó d'un disc, escoltar un conte enregistrat en una cinta, fer un mapa de com anar a casa d'un amic o una amiga, segons les instruccions que vagi donant aquest amic o amiga...

Llista d'associació auditiva PI

planta	pi	planta
fulla	fulla	arbre
vi	planta	fulla
pi	vi	pinya
arbre	pinya	pic
veí	pi	vi
pinya	arbre	pi
pi	pic	pic
vi	arbre	pi
fulla	vi	arbre
pinya	pinya	planta
planta	fulla	veí

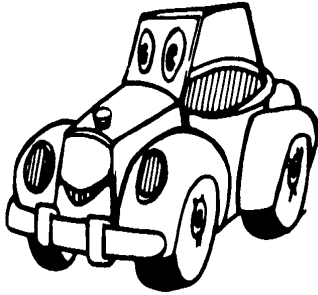
Llista d'associació auditiva ANAR

escoltar	donar	caminar
cantar	córrer	donar
passar	anar	anar
anar	caminar	cantar
donar	cantar	córrer
córrer	escoltar	passar
caminar	passar	donar
anar	córrer	escoltar
passar	escoltar	passar
escoltar	caminar	donar
donar	córrer	cantar
caminar	cantar	anar

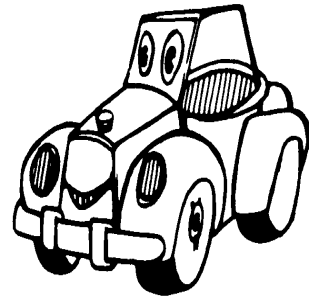
(Tant si és en cinta com en directe, aquestes llistes s'han de llegir amb veu monòtona, una paraula cada dos segons. La llista completa consisteix en les tres columnes, l'una després de l'altra.)

Encercla els dos dibuixos iguals

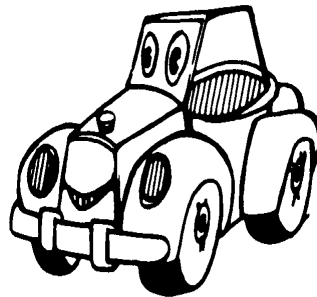
1

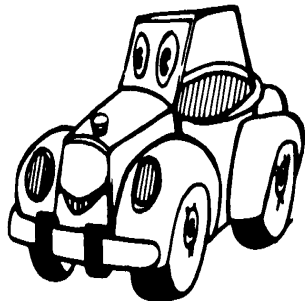
2

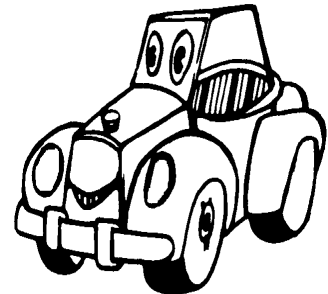
3

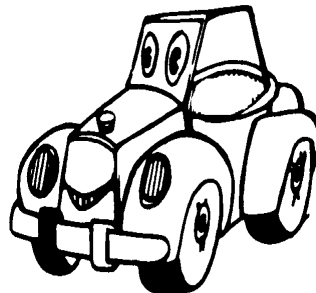
4

5

6

Encercla els dos dibuixos iguals

1

2

3

4

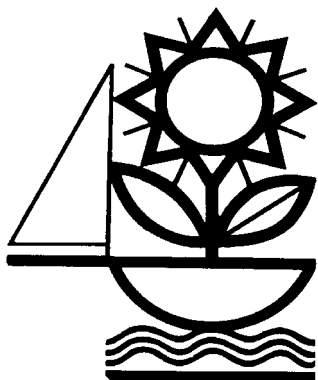

5

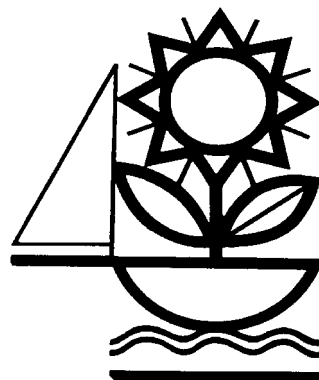

Encercla els dos dibuixos iguals

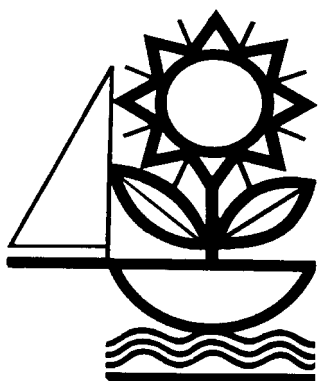
1

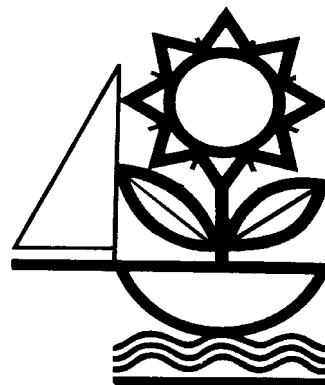
2

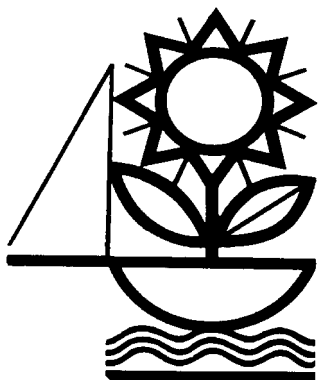
3

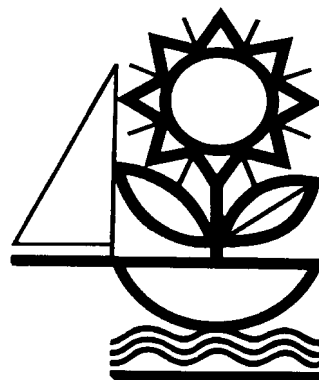
4

5

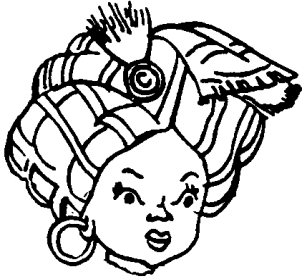

6

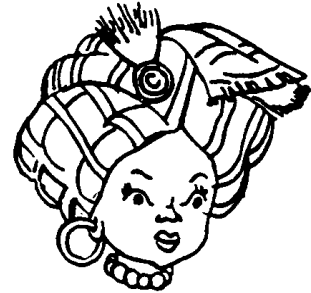

Encercla els dos dibuixos iguals

1

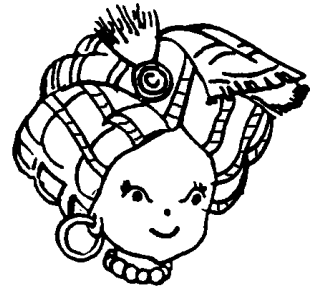
2

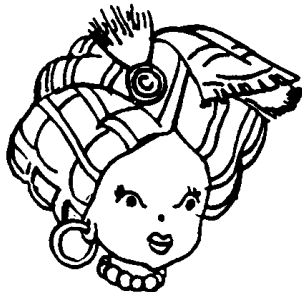
3

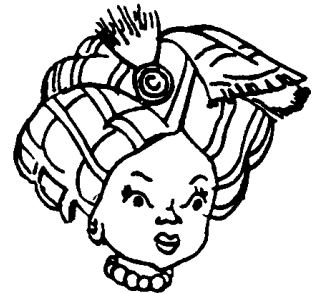
4

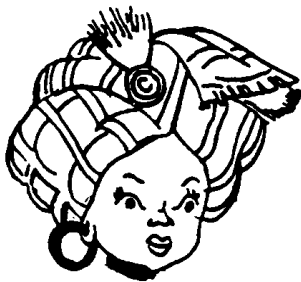
5

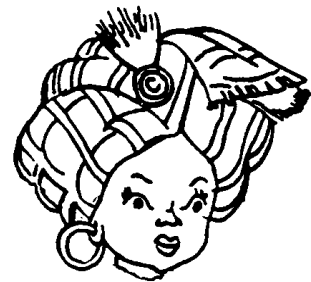
6

7

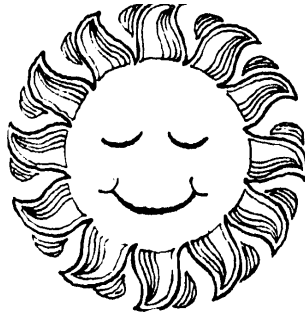

8

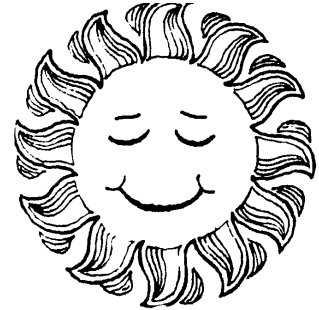

Encercla els dos dibuixos iguals

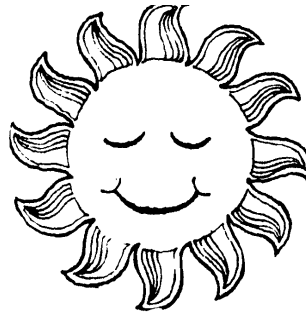
1

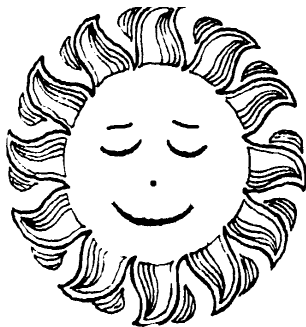
2

3

4

5

6

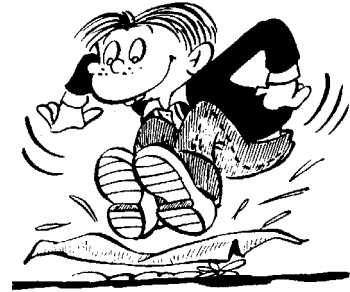

Encercla els dos dibuixos iguals

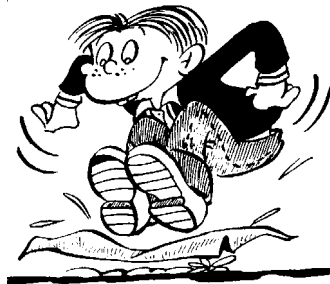
1

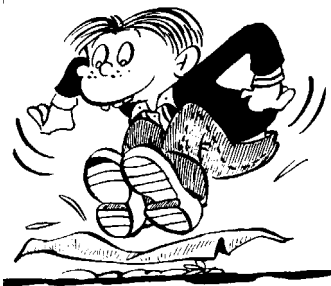
2

3

4

5

6

Lliçó 6

Intel·ligència emocional

INTRODUCCIÓ

Aquesta lliçó presenta la primera habilitat necessària per resoldre problemes interpersonals: saber distingir les emocions. Podem aprendre a conèixer els sentiments dels altres, observant-los o escoltant-los. S'ha de conèixer el llenguatge de la cara o del cos per expressar una determinada emoció i també per entendre-la.

Per a la primera tasca, la de *detectius*, no has de modelar: que els nens i nenes generalitzin el que han après en la tasca de *trobar els iguals*, i ara encerclin el dibuix que sigui diferent.

En la tasca següent, la d'habilitats interpersonals, l'exercici consisteix a identificar vuit emocions fàcils d'entendre: alegria, tristesa, enuig, sorpresa, por, vergonya, interès i avorriment. Els ensenyaràs fotografies o dibuixos de persones en diferents estats emocionals i els indicaràs algunes pistes fàcils de veure. Després els explicaràs que aquestes pistes unes vegades es veuen i altres se senten.

Recorda que has d'esperar almenys cinc segons després de fer-los qualsevol pregunta, per tal que tinguin temps de formular el que estan pensant. Si ho tornes a preguntar amb unes altres paraules o respons tu a la pregunta, trauran la conclusió que no necessiten pensar pel seu compte.

OBJECTIUS

- Usar les estratègies utilitzades per *trobar els iguals*, adreçades ara a *trobar la figura diferent*.
- Identificar correctament emocions en una fotografia o un dibuix.

MATERIALS

- Cinc o sis models diferents de *trobar la figura diferent*, que després pots fotocopiar per tenir-ne un per persona.
- Diverses fotografies i dibuixos grans que reflecteixin les vuit emocions: alegria, tristesa, enuig, sorpresa, por, vergonya, interès i avorriment.
- 8 dibuixos amb una cara cada un que expressi: alegria, tristesa, enuig, sorpresa, por, vergonya, interès i avorriment.
- 30 targetes plastificades amb el nom d'una de les emocions que estem estudiant, per repartir-les als alumnes. Per fer-ho fotocopia tres vegades el full adjunt.
- Una fotocòpia per a cada alumne del full amb les vuit cares de les emocions i les caselles per escriure-hi el número.
- Fotocòpies del dòmino d'emocions en cartolines de colors.

Detectius

Aquesta activitat consisteix que l'alumnat, sense modelatge teu, realitzi l'exercici de *trobar la figura diferent*. Pots dir-los més o menys, això:

Quin problema vam resoldre a l'última sessió, pensant amb les quatre preguntes? Vam trobar dos dibuixos iguals. Avui heu de trobar un dibuix que és diferent de tots els altres. Per la qual cosa pensarem que som detectius. Què fan els detectius? Intenten trobar pistes per resoldre un cas o un problema. Un detectiu ha de fixar-se en pistes molt petites amb molta atenció. Ara us repartiré un full on hi ha diverses figures iguals i una sola que és diferent. El que heu de fer és trobar aquesta figura diferent i encerclar-la, amb bolígraf o retolador.

Tot seguit, els reparteixes cinc o sis models (fotocopiats tantes vegades com calgui perquè hi hagi un full per a cadascú), tenint molta cura que no hi hagi dos models iguals entre els que seuen a prop.

Els dones uns minuts per tal que trobin el dibuix diferent i encerclin la figura corresponent.

A continuació, fas la posada en comú per discutir sobre quina és la resposta encertada.

Identificar emocions

La finalitat d'aquesta segona part de la lliçó 6 és identificar amb seguretat les vuit emocions bàsiques: alegria, tristesa, enuig, sorpresa, por, vergonya, interès i avorriment. Per mostrar aquestes emocions a tots els nens i nenes, pots usar seqüències seleccionades en vídeo, o alguns

cartells grans que es vegin bé. Els has de fer tot tipus de preguntes, fins que comprovis que ho entenen clarament. Per exemple:

Aquest nen està rient? I aquesta nena, està alegre o trista? Assenyaleu una persona que estigui sentint el mateix que aquest nen. Ara, una persona que estigui sentint alguna cosa diferent, etc.

A continuació expliques que també podem percebre per l'oïda les emocions dels altres: si riuen, si diuen alguna cosa, si fan algun soroll en plorar o en enfadar-se. Si en el vídeo que tens enregistrat hi ha algun d'aquests sons, pots utilitzar-lo. Si no, has de fer-ho en directe. Pots dir alguna cosa així (posant-te les mans al cap):

On tinc les mans? I com ho sabeu? Perquè ho podeu veure amb els... Ara tanqueu els ulls i deixeu-los tancats. (Posa't les mans a la cintura.) On tinc ara les mans? Clar, no ho podeu saber perquè amb els ulls tancats no hi veiem. Ara obriu els ulls i digueu-me on tinc les mans: com ho sabeu? Perquè ho podeu veure amb els... I amb les orelles?... Molt bé. Ara us pregunto: si estic content i ric, com sabeu que estic rient? (Riu sorollosament.) Això mateix, em podeu VEURE riure i em podeu SENTIR riure.

Ara jugarem a fer veure que jo no us sento. (Tapa't les orelles.) Us veig però no us sento: què podeu fer perquè jo sàpiga que esteu alegres? Molt bé, si somrieu, sé que esteu alegres perquè us veig somriure. I què podeu fer per que jo sàpiga que esteu tristos? Recordeu que només puc veure-us. Molt bé, sé que esteu tristos perquè us veig plorar. I què podeu fer perquè jo sàpiga que esteu enfadats? Molt bé, us veig la cara enfadada i la boca torta. I com puc veure que esteu sorpresos? I espantats? I avergonyits? I interessats? I avorrits? Molt bé, us veig molt bé.

Ara jugarem a fer veure que no us veig . (Tapa't els ulls.) Puc sentir-vos però no us puc veure. Què podeu fer perquè jo sàpiga que esteu contents? (Quan donin una resposta audible, digues-los:) molt bé, sé que ja esteu contents perquè us sento riure. Però com podria saber que esteu tristos si tinc els ulls tancats? (Has d'acceptar amb afecte qualsevol esforç que facin per gemegar o plorar, sempre que sigui audible). Heu d'estar molt tristos perquè us sento plorar. I com podria saber que ara esteu enfadats? (Accepta els seus esforços sense ser massa exigent. Si no saben expressar acústicament l'enuig, fes-ho tu i digues-los que et copiïn.) Fes el mateix joc perquè expressin que estant sorpresos, espantats, avergonyits, interessats i avorrits.

A continuació, els has de repartir les targes plastificades, amb els noms de les emocions (una per persona). Fes servir una fotocòpia ampliada o una cara en primer pla d'algun anunci publicitari i l'ensenyes a tot el grup al mateix temps que els demanes que els que tinguin una tarja amb el nom de la mateixa emoció, la mostrin. Després, fas una altra ronda, però demanant que els que tinguin una emoció diferent siguin els qui mostrin les targes. Pots usar tantes cares reals o dibuixos com vulguis.

Et suggerim una altra possible activitat, si tens temps: per tal d'ensenyar al grup d'alumnes a identificar emocions per sons, és a dir, per les

paraules que es diuen i el to amb què es diuen, pots utilitzar aquestes frases i que ells responguin quina emoció representen.

He tret un deu en llenguatge. / He perdut el rellotge que em van regalar pel meu aniversari. / Mentider! Em vas dir que em deixaries la bicicleta... / ¡Quina sorpresa, m'he trobat amb un amic que em pensava que era a Venezuela!/ Ahir era a casa llegint i vaig sentir uns passos a l'habitació del costat. / Vam jugar a futbol amb uns nens més petits que nosaltres i ens van guanyar per 3 a 0. / Van passar un documental d'animals de l'Àfrica per televisió i el vaig veure sense aixecar-me del seient. / A la classe de socials no em vaig assabentar de res.

Una activitat divertida que a la vegada pot servir com a repàs de tot el que s'ha vist a la lliçó, és la de la fitxa amb les vuit cares petites expressant les vuit emocions. Reparteix una fotocòpia d'aquest full als teus alumnes perquè escriguin a la casella del costat de cada frase el número de l'emoció corresponent. Ha de ser un treball individual i sense copiar-se.

Finalment, perquè els alumnes compreguin que les diverses emocions es corresponen amb situacions diverses, proposa'ls el joc del "dòmino d'emocions". Fotocopia el full que hi ha al final d'aquesta lliçó, una fotocòpia per cada quatre alumnes. És convenient que cada full sigui de diferent color per que després no es barregin quan es guardin. Explica'ls que es juga en grups de quatre, que les fitxes no es reparteixen sinó que es posen cara amunt sobre la taula. Un alumne comença posant qualsevol fitxa i el segueix el de la seva dreta, agafant la fitxa que necessiti per seguir el joc. Les fitxes es poden connectar per l'esquerra (posant al costat de l'emoció una situació que correspongui), o per la dreta (posant al costat de la situació, l'emoció que li correspongui). Al final, la sèrie de fitxes ha de tancar per ambdues bandes i no pot sobrar cap fitxa. Guanya el grup que tanqui primer.

Targes d'emocions

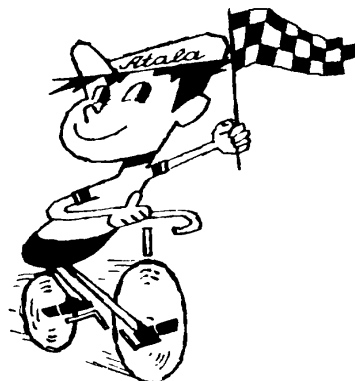
alegria	tristesa
enuig	sorpresa
por	vergonya
interès	avorriment

Troba el dibuix que és diferent dels altres i explica per què és diferent

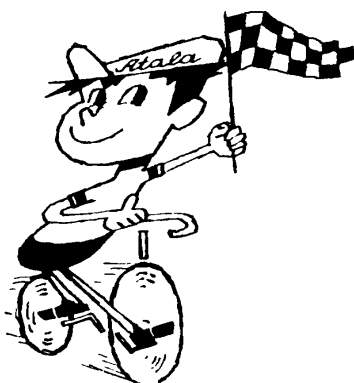
1

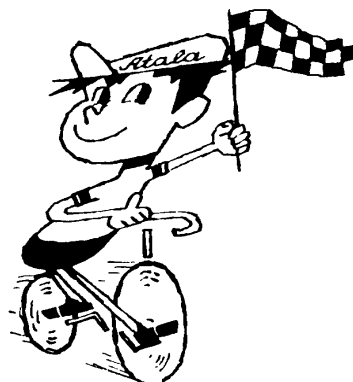
2

3

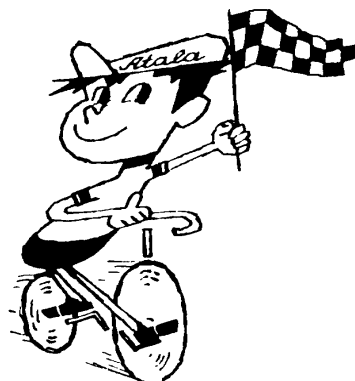
4

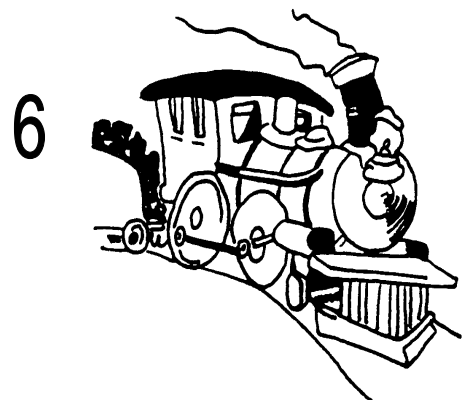
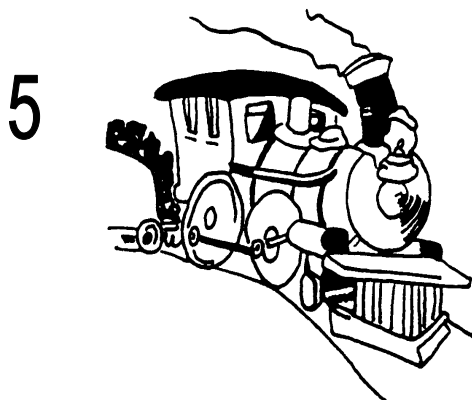
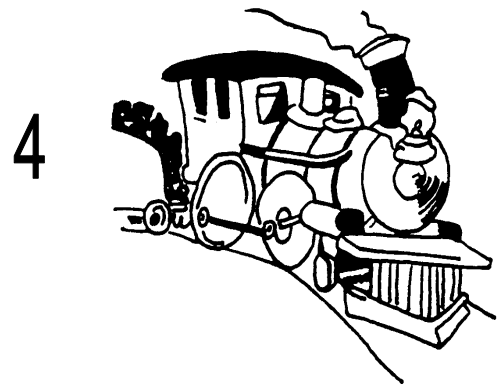
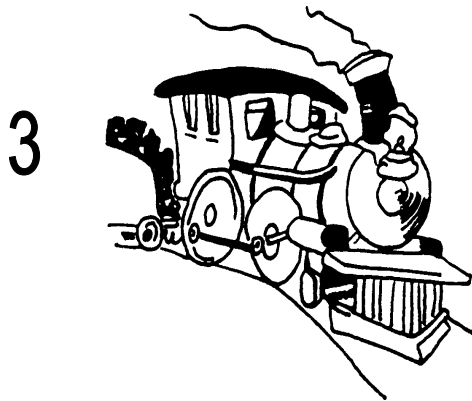
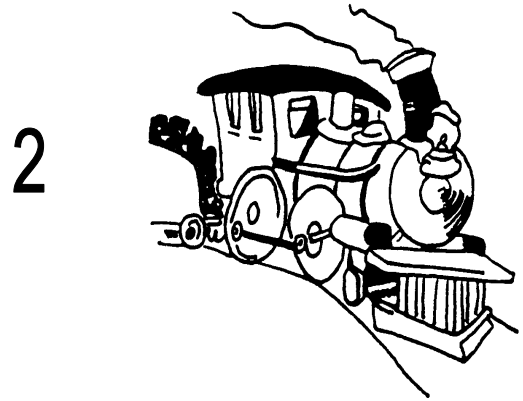
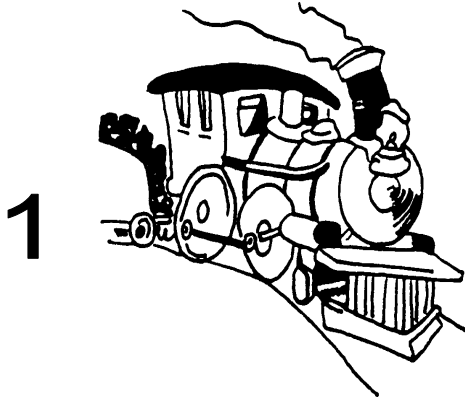
5

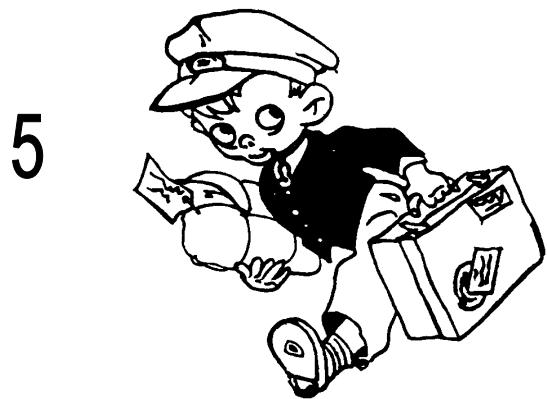
6

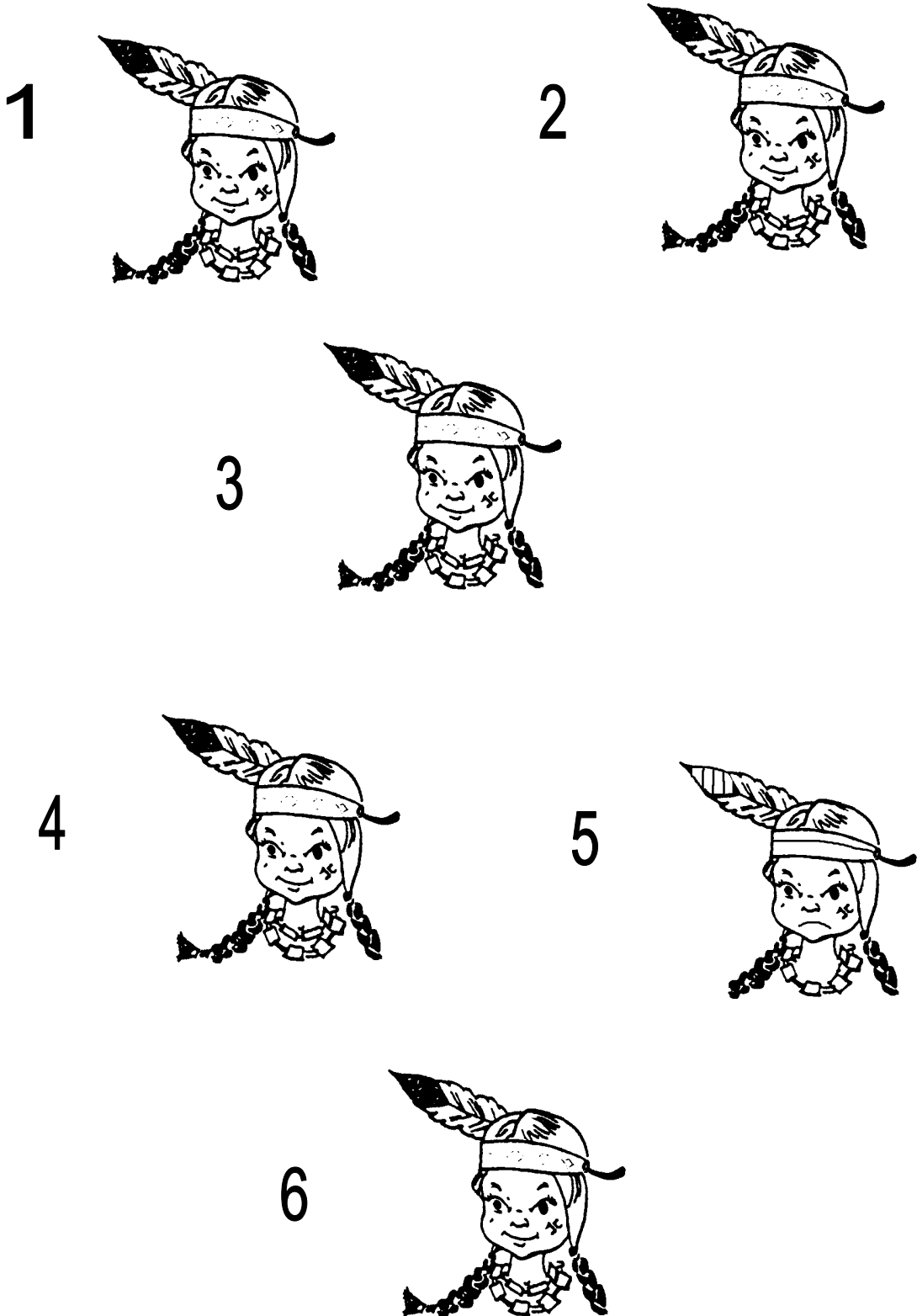
Troba el dibuix que és diferent dels altres i explica per què és diferent

Troba el dibuix que és diferent dels altres i explica per què és diferent

Troba el dibuix que és diferent dels altres i explica per què és diferent

Troba el dibuix que és diferent dels altres i explica per què és diferent

Escriu a les caselles el número de l'emoció que correspongui:

1. Alegria

2. Tristesesa

3. Enuig

4. Sorpresa

- El meu equip de futbol ha jugat un gran partit.
- Des de la finestra veig un cangur saltant pel carrer.
- Dos nens grans m'esperen al carrer de l'escola per pegar-me.
- Uns nens es riuen de mi i m'adono que tinc un estrip als pantalons.
- Vull posar-me un jersei meu i veig que el meu germà se l'ha endut.
- Veig la meva amiga que plora perquè se li ha mort la mare.
- El mestre em felicita perquè he fet un dibuix molt bonic.
- Vaig al cinema a veure una pel·lícula d'aventures molt emocionant.
- Un camió passa tocant la vorera i gairebé m'atropella.
- El professor s'explica amb veu monòtona i no m'assabento de res.

5. Por

6. Vergonya

7. Interès

8. Avorriment

DÒMINO D'EMOCIONS

AVERGONYIT	Estic mirant una pel·lícula de terror a la TV	ENUTJAT	Uns amics em conviden a una festa molt interessant
TRIST	M'ajupo i se m'estripa el cul dels pantalons	ALEGRE	Trobo una persona que em pensava que era a Londres
ESPANTAT	Mentre passejo pel carrer veig un elefant	SORPRÈS	El meu millor amic se'n va a viure a una altra ciutat
AVORRIT	Estic mirant una gran pel·lícula d'aventures	AVORRIT	Estic mirant el meu equip en un partit decisiu
AVERGONYIT	Vaig en un ascensor i tremola molt	ENUTJAT	Parlo en públic per primera vegada i m'equivoco
ALEGRE	Se'm mor un gos que jo estimava molt	SORPRÈS	Un nen es riu de la roba que porto
TRIST	Un company m'insulta a mi o la meva mare	ESPANTAT	Em regalen una pilota pel meu sant
INTERESSAT	Estic escoltant una música que no entenc	INTERESSAT	Vull jugar amb els meus amics i no trobo a ningú

S'ha de fotocopiar en sis o set cartolines de diferents colors, plastificar-lo i retallar-lo per les línies horitzontals i per les verticals contínues.

Lliçó 7

Causes de les emocions

INTRODUCCIÓ

A aquestes alçades del programa, el mestre o la mestra ha de decidir si el grup classe ja sap proposar-se adequadament les quatre preguntes màgiques de *Decideix*. En cas afirmatiu, és el moment d'aconsellar-los que comencin a realitzar activitats fent servir un murmurí per a les quatre preguntes.

En la primera activitat d'aquesta lliçó s'utilitzen unes targetes per tal de seguir exercitant el pensament causal, referit a les emocions humanes. S'ha de fer veure als alumnes i a les alumnes que moltes vegades és difícil saber què els passa a les persones, ja que fan la "mateixa" cara quan estan tristes que quan estan enutjades, quan estan alegres que quan estan interessades i quan desconfien que quan estan cansades o avorrides, etc. A vegades s'ha d'esperar que siguin les persones interessades les que ens diguin com es troben, per saber-ho. És més, algunes vegades ni elles mateixes saben el que estan sentint. I encara és molt més difícil saber perquè estan sentint d'aquella manera. Els nens i les nenes han d'arribar a comprendre tot això d'alguna manera, per tal de no precipitar-se en determinar com s'estan sentint les altres persones. La precipitació pot ésser un gran destorb per solucionar problemes interpersonals.

En la segona activitat, se'ls proposa que facin laberints i altres activitats murmurant, és a dir, donant-se ja les pròpies autoinstruccions sense parlar.

OBJECTIUS

- Saber identificar emocions partint de l'expressió d'una cara i proposar possibles causes que han produït aquesta emoció.
- Fer un laberint i altres activitats que s'indiquen tot donant-se instruccions en veu baixa.

MATERIALS

- Vuit dibuixos amb vuit cares: alegria, tristesa, enuig, sorpresa, por, vergonya, interès i avorriment.
- Fitxes de *laberints*, *sopa de lletres*, *trobar els errors...*

Causalitat emocional

En aquesta lliçó iniciem una activitat molt important, ja que per resoldre problemes interpersonals és fonamental saber com se senten les altres persones i per què se senten d'aquesta manera.

Comença per mostrar als teus alumnes un dels vuit dibuixos (alegria, tristesa, enuig, sorpresa, por, vergonya, interès i avorriment) i demana'ls que, en silenci, escriguin un adjectiu que indiqui aquesta emoció (accepta tots els sinònims que siguin adequats). Demana'ls que escriguin, també, almenys dues causes per les quals algú pot sentir aquesta emoció. Pregunta'ls què ha escrit cadascú i resumeix-ho a la pissarra i, si vols, acaba amb una breu discussió sobre aquesta emoció i les seves possibles causes. Fes el mateix amb els altres set dibuixos.

A continuació, oralment, fes l'exercici invers, és a dir, del fet a l'emoció, pregunta'ls, per exemple: com se sentiria un nen o una nena a qui regalen una pilota nova, o si se li mor el seu gat, o si descobreixen que ha dit una mentida, o si li surt un gos molt gran pel carrer, o si l'insulten, o si veu nevar al seu poble, o si li agrada molt el futbol i veu un partit entre el Real Madrid i el Barcelona, o si no entén res de l'explicació del professor, etc.

Tot seguit, organitza una discussió sobre com identificar emocions. Les preguntes clau d'aquesta discussió han de ser: us ha passat alguna vegada d'estar tristos o enfadats i no saber per què?, us ha passat de veure altres persones tristes o enfadades i no entendre per què?

Una última activitat emocional molt divertida és la que podem anomenar "representar i endevinar". Has de donar un paperet secret, amb un número de l'1 al 8, a vuit criatures. Els els dones desordenadament, després de remenar-los, i sense que ningú vegi el paper dels altres. Juntament amb el paper secret els dones una fotocòpia de la llista de

situacions que presentem a continuació. Els vuit alumnes pensen en la situació que els ha tocat i, quan tu ho diguis, han de representar amb gestos i sense paraules l'emoció corresponent a aquesta situació. No han de representar l'escena, sinó l'emoció corresponent a l'escena. Llavors, la resta d'alumnes han d'endevinar de quina emoció es tracta i l'alumne que l'ha representada diu el número que li ha tocat i a quina situació de la llista corresponia aquest número. La representació no ha de seguir l'ordre de l'1 al 8, sinó que s'ha de fer desordenadament. (Cada alumne, en representar l'emoció, ha de pensar que ell és el "jo", o primera persona de la història.)

Llista de situacions:

1. Dic a la meva mare que he arribat tard perquè he estat a casa de la meva cosina, i ara truca la meva cosina per telèfon i li diu a la meva mare que vol parlar amb mi perquè fa molt de temps que no em veu.
2. Jugant a futbol, veig un jugador de l'equip contrari que fa un gol amb la mà i l'àrbitre el dóna per bo.
3. La mare em diu que aquest cap de setmana puc convidar un amic o amiga a dormir a casa.
4. Estic amb una amiga que està plorant perquè els seus pares estan a punt de separar-se.
5. Veig un equilibrista sensacional al circ.
6. Sé nedar a la piscina, però ara sóc al mar i hi ha unes onades grans i amenaçadores.
7. És festa, plou, tinc el televisor espatllat i no sé què fer.
8. El meu pare és molt seriós, però un dia torno a casa i me'l trobo vestit de pallaso.

Pensar tot parlant en veu baixa

Aquesta segona part consistirà que tu facis el modelatge de la manera de resoldre un laberint, una sopa de lletres, o de trobar diferències i, després, demanar que facin un parell de tasques sense parlar, només murmurant. Per al teu modelatge, pots utilitzar una fotocòpia ampliada d'un laberint, d'una sopa de lletres o de dos dibuixos amb algunes diferències entre ells. En aquest modelatge insisteix: que hi ha moltes estratègies possibles en resposta a la segona pregunta: de quantes maneres ho puc fer? (puc marcar el camí amb llapis i després passar a bolígraf el definitiu, o fer servir els dits, o començar pel final, etc.); i a més, en diversos moments has de parlar molt baix, per tal que vagin entenent bé el que és un murmur.

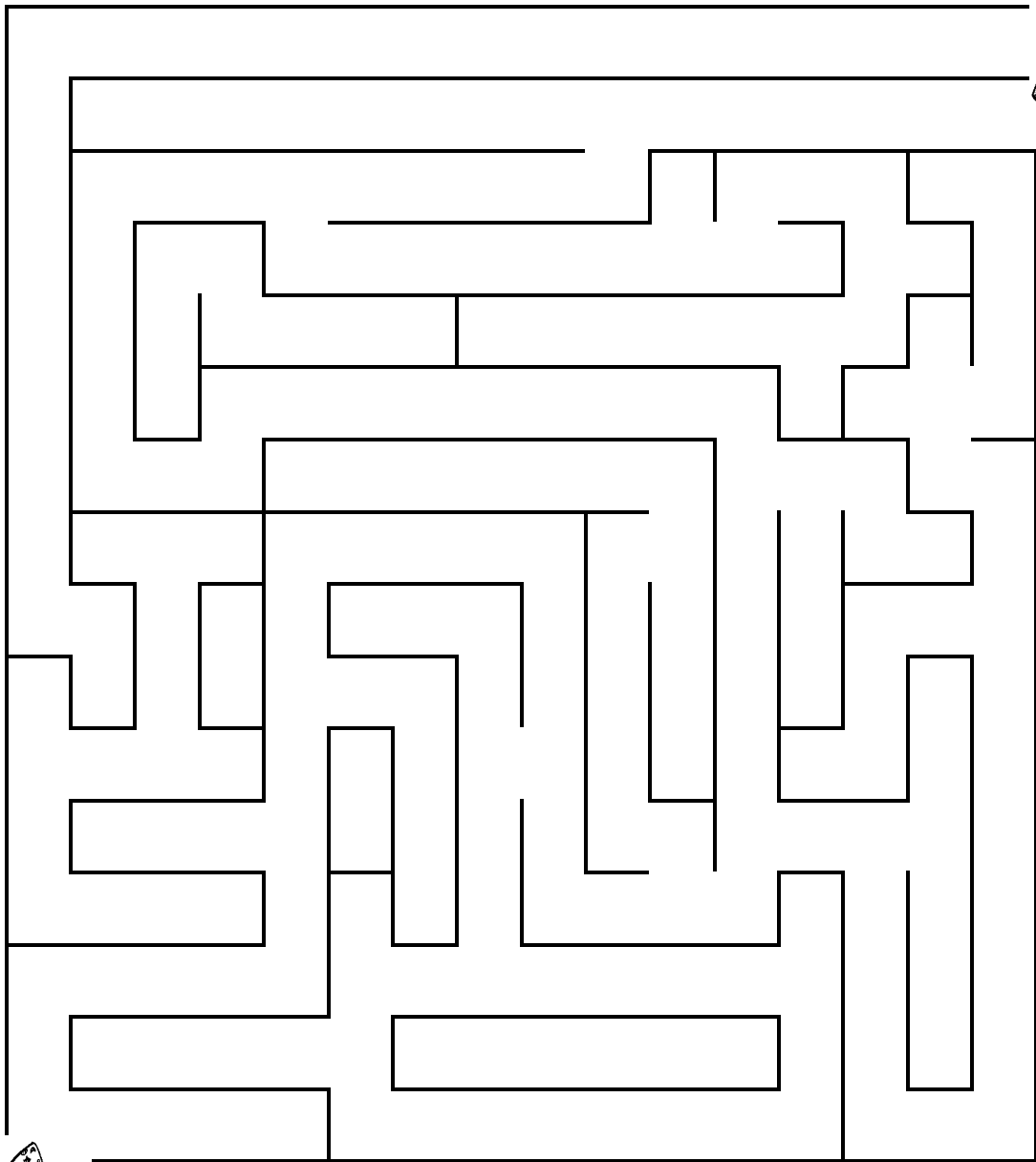
A continuació, lliura un laberint, o una sopa de lletres, o dos dibuixos amb nou diferències entre ells a cada nen o nena (n'hi haurà prou amb cinc o sis models diferents fotocopiats), per tal que realitzin aquesta activitat fent-se les preguntes màgiques en un murmur, no en veu alta.

Un cop acabada aquesta activitat i autoavaluada, els pots donar una altra feina per tal que la pensin tot parlant en veu baixa, en un murmurí. Aquesta feina consisteix que pensin i anotin en un paper, murmurant, una de les següents possibilitats (la que tu triïs):

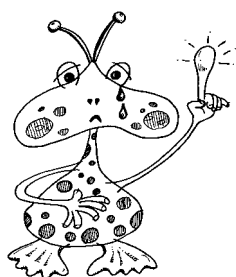
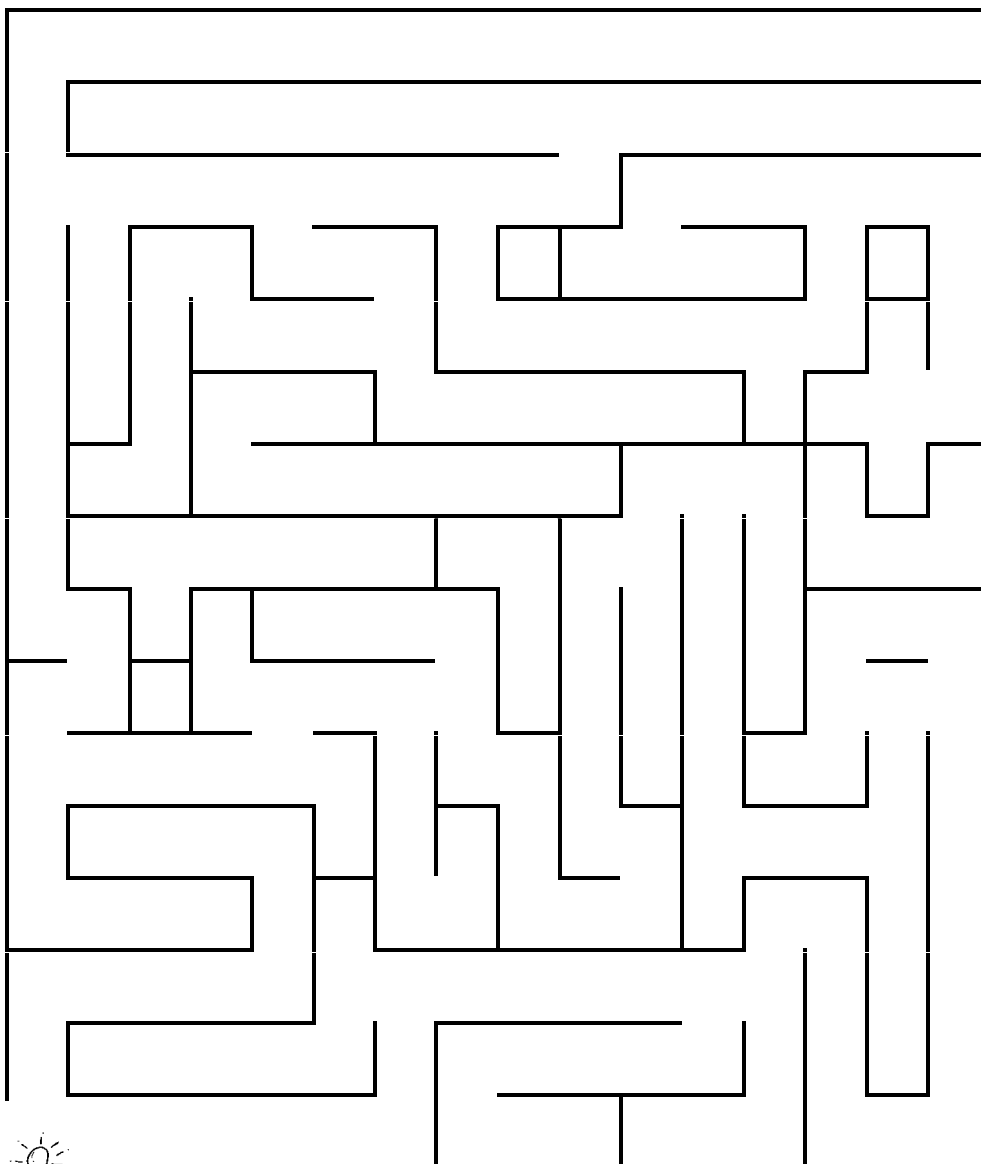
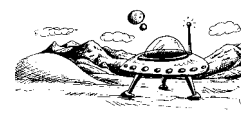
- cinc coses que t'emportaries en una excursió,
- les cinc coses més importants d'un cotxe,
- les cinc coses més importants d'una cuina,
- de quines cinc coses podries fer un entrepà,
- dues maneres diferents de resoldre el problema d'haver trencat, d'un cop de pilota, el vidre d'un veí.

Els deixes uns minuts per tal que ho pensin tot murmurant i ho escriguin. Després, preguntes a un grup què ha escrit, i demanes a la resta de la classe que romanguin en silenci mentre el grup parla.

Laberint

Laberint

Busca el nom de 12 fruites a la
següent SOPA DE LLETRES

**Busca el nom de 12 peces de vestir a la
següent SOPA DE LLETRES**

B	U	F	A	N	D	A	B	P	S
Z	J	A	Q	U	E	T	A	Q	A
T	L	B	R	U	S	A	T	X	M
M	A	R	T	J	H	J	A	R	A
I	X	I	G	U	A	N	T	S	R
T	S	C	A	M	I	S	A	N	R
J	A	A	M	M	N	B	V	C	E
O	B	N	I	B	A	R	R	E	T
N	A	A	T	L	P	N	O	J	A
S	T	V	G	P	R	E	T	V	M
R	E	E	E	C	O	C	O	D	R
A	S	P	S	B	U	K	M	D	F

Busca nou diferències entre els dos dibuixos

Busca nou diferències entre els dos dibuixos

Lliçó 8

Definir, buscar alternatives, empatia

INTRODUCCIÓ

A les lliçons anteriors hem tractat de la primera habilitat necessària per solucionar problemes interpersonals: saber identificar les emocions, i també de la segona: saber assenyalar la causa d'alguna cosa, l'arrel d'un problema o d'un fet. Ambdues habilitats formen part del que s'anomena *pensament causal*, que comprèn, tant l'habilitat de buscar la causa d'un fet (per què va caure aquest nen de la bicicleta?), com la causa d'una emoció (per què està contenta aquesta nena?). Ja que les causes poden ser diverses, els alumnes i les alumnes han de dir totes les alternatives possibles que se'ls acudeixin. Així exerciten el pensament alternatiu. També exercitaran aquest pensament alternatiu, conjuntament amb l'empatia o pensament de perspectiva, quan se'ls demani que diguin totes les formes que se'ls occorren de consolar una persona que està trista per alguna cosa.

En donar alternatives, l'alumnat tendeix a ser repetitiu, per la llei del mínim esforç: si algú diu que una nena està contenta perquè porta sabates noves, un altre dirà perquè té un vestit nou, o una joguina nova, etc. Si algú diu que per consolar un nen que està trist li podria donar un gelat, l'altre dirà que un xiclet, o un caramel, etc. Per animar-los a donar respostes que siguin totalment noves, no repetitives, pots donar-los un punt per una resposta repetitiva (si és exactament la mateixa, zero punts) i cinc punts si és nova.

El millor és fer servir dibuixos o fotografies, tant per al teu modelatge, com perquè el grup busqui la causa d'alguna cosa. Però també pots proposar un cas verbalment, sense imatges.

La feina d'atenció auditiva que es presenta en aquesta lliçó és més difícil que la de la lliçó 5, ja que, a més d'atenció i control, exigeix rapidesa mental per classificar les paraules que sentin i saber, per exemple, si és el nom d'un animal, d'una peça de roba o de calçat, o es descriu alguna cosa que fem amb els peus, etc.

OBJECTIUS

- Donar raons, amb frases completes, del perquè una senyora està sorpresa.
- Indicar, igualment, les causes per les quals un professor felicita un alumne.
- Cometre els mínims errors possibles en els exercicis d'associació auditiva.

MATERIALS

- Dos dibuixos grans (fotocòpies ampliades): un d'una senyora sorpresa i un altre d'un professor felicitant un alumne.
- Les llistes d'associació auditiva.
- Una casset, si fas servir les llistes enregistrades.
- Una fotocòpia per a cada alumne del full amb les vuit cares de les emocions.

Pensament causal, alternatiu, empatia

A la darrera lliçó vàrem veure de quina manera podem saber, per les cares, la gestualitat i les paraules, quan les persones estan tristes, contentes, enutjades, etc. Avui intentarem aprendre una cosa diferent i encara més interessant: esbrinar per què les persones estan tristes, contentes o enutjades, etc.

Pots mostrar als teus alumnes un dibuix d'una senyora sorpresa, o bé descriure aquesta situació amb paraules. Pots preguntar-los com creuen que se sent aquesta senyora fins que aconseguis que et diguin que està *sorpresa*. Més tard pots dir-los més o menys això:

El nostre problema o el que hem de fer és esbrinar per què aquesta senyora està sorpresa. Què he de fer? Hauré de buscar les raons per explicar per què està sorpresa. De quantes maneres ho puc fer? Podria preguntar a altres persones per què solen estar sorpresos. O bé recordar-me de les vegades que a mi m'ha sorprès alguna cosa. Quina és la millor? Em fixaré molt bé en el dibuix i pensaré com em sentiria jo, si estigués en el lloc de la senyora.

Començo. Veig que aquesta senyora està sorpresa. Pot ser que estigui sorpresa perquè ha vist un nen, que ella tenia per bo, que robava en el supermercat (anota la teva idea: va veure un nen robant) Necessito ajut: per quines altres causes pot estar sorpresa aquesta senyora?

Anota les idees que et donin i suggereix-ne d'altres. En acabar avalua el teu treball i l'ajut que t'han donat amb les seves opinions. Després els pots dir:

Ara veurem un altre dibuix (ensenya'ls el d'un professor felicitant una alumna). Demanaré a uns quants de vosaltres que penseu en veu alta per dir-me totes les causes possibles per les quals aquest professor està felicitant aquesta alumna.

Digues a quatre o cinc nens o nenes d'un en un que pensin i diguin en veu alta: què he de fer? Dir per què aquest professor està felicitant aquesta alumna. De quantes maneres puc fer-ho? (Deixa que ells ho diguin, i si no se'ls n'acut cap, els en pots suggerir alguna i que ells t'ofereixin possibilitats alternatives). Quina és la millor? (Decideix-ho amb ells).

Quan hagis preguntat a quatre o cinc nens o nenes i s'hagin avaluat, pregunta a uns altres quatre o cinc, d'un en un: què podries fer o dir tu per felicitat un amic o amiga que és molt bon company. Cadascú s'haurà de preguntar: què he de fer? Pensar formes de felicitat un bon company. De quantes maneres puc fer-ho? (Deixa que ells ho diguin i si no se'ls acut res els pots suggerir: si tu fossis molt bon company, què t'agradaria que et diguessin o què has dit en alguna ocasió a un nen que ha estat un bon company, etc.) Anota totes les respostes, distingint entre les noves i les repetitives. Pregunta: quina és la millor? Que ells ho decideixin i que al final s'autoavaluïn.

Finalment han de fer l'activitat de les vuit cares del full que hi ha al final d'aquesta lliçó.

Atenció auditiva

Aquesta activitat es pot fer en dos moments diferents, que poden ser en dies diferents. En un primer moment es fa l'exercici amb tot el grup. A continuació, o un altre dia, pots demanar a un petit grup (no menys de tres ni més de set) que realitzin aquesta activitat un cercle, donant-se l'esquena, mentre la resta de la classe mira i valora. També es pot fer de manera individual.

Amb cada llista, l'exercici és doble: la primera vegada els nens i les nenes han de picar de mans només quan sentin una paraula determinada, exactament igual que vàrem fer a la lliçó cinc. Però la segona vegada que es llegeix la llista, han de picar de mans quan sentin totes les paraules que tinguin un significat determinat, però no quan sentin la paraula clau.

Per exemple:

- En escoltar la llista GANIVET

1a vegada: picar de mans quan sentin ganivet

2a vegada: picar de mans quan sentin el nom d'alguna cosa que fem servir per menjar, però no quan sentin la paraula ganivet

- En escoltar la llista GAT
 - 1a vegada: picar de mans quan sentin gat
 - 2a vegada: picar de mans quan sentin el nom d'un animal, però no quan sentin la paraula gat
- En escoltar la llista JAQUETA
 - 1a vegada: picar de mans quan sentin jaqueta
 - 2a vegada: picar de mans quan sentin el nom d'una peça de roba o de calçat, però no quan sentin la paraula jaqueta
- En escoltar la llista ULL
 - 1a vegada: picar de mans quan sentin ull
 - 2a vegada: picar de mans quan sentin el nom d'una part del cos, però no quan sentin la paraula ull
- En escoltar la llista PI
 - 1a vegada: picar de mans quan sentin pi
 - 2a vegada: picar de mans quan sentin el nom d'alguna cosa que creix, però no quan sentin la paraula pi
- En escoltar la llista la llista ANAR
 - 1a vegada: picar de mans quan sentin anar
 - 2a vegada: picar de mans quan sentin paraules que signifiquen accions que fem amb els peus, però no quan sentin la paraula anar

Llista d'associació auditiva GANIVET

forquilla	ganivet	cullera
plat	plat	plat
infant	forquilla	ullal
raspall	infant	ganivet
cullera	raspall	infant
ganivet	plat	ganivet
ullal	raspall	raspall
ganivet	cullera	ganivet
infant	infant	cullera
plat	ullal	forquilla
cullera	plat	plat
forquilla	forquilla	ganivet

Llista d'associació auditiva GAT

gata	rata	vaca
plat	gos	rata
bot	gat	gat
gat	vaca	plat
rata	plat	gos
gos	gata	bot
vaca	bot	rata
gat	gos	gata
bot	gata	bot
gata	vaca	gat
rata	gos	plat
vaca	plat	gat

Llista d'associació auditiva JAQUETA

maleta	maleta	maleta
sabates	sabates	jaqueta
pantalons	jaqueta	raqueta
jaqueta	vestit	sabates
camisa	pantalons	camisa
vestit	raqueta	jaqueta
raqueta	vestit	maleta
camisa	sabates	pantalons
raqueta	raqueta	maleta
pantalons	jaqueta	camisa
sabates	pantalons	sabates
vestit	camisa	jaqueta

Llista d'associació auditiva ULL

vull	vull	vull
orella	orella	nas
cap	ull	ull
ull	nas	poll
coll	cap	orella
nas	poll	vermell
poll	nas	ull
vermell	orella	vull
poll	poll	cap
cap	ull	vull
orella	cap	vermell
nas	vermell	ull

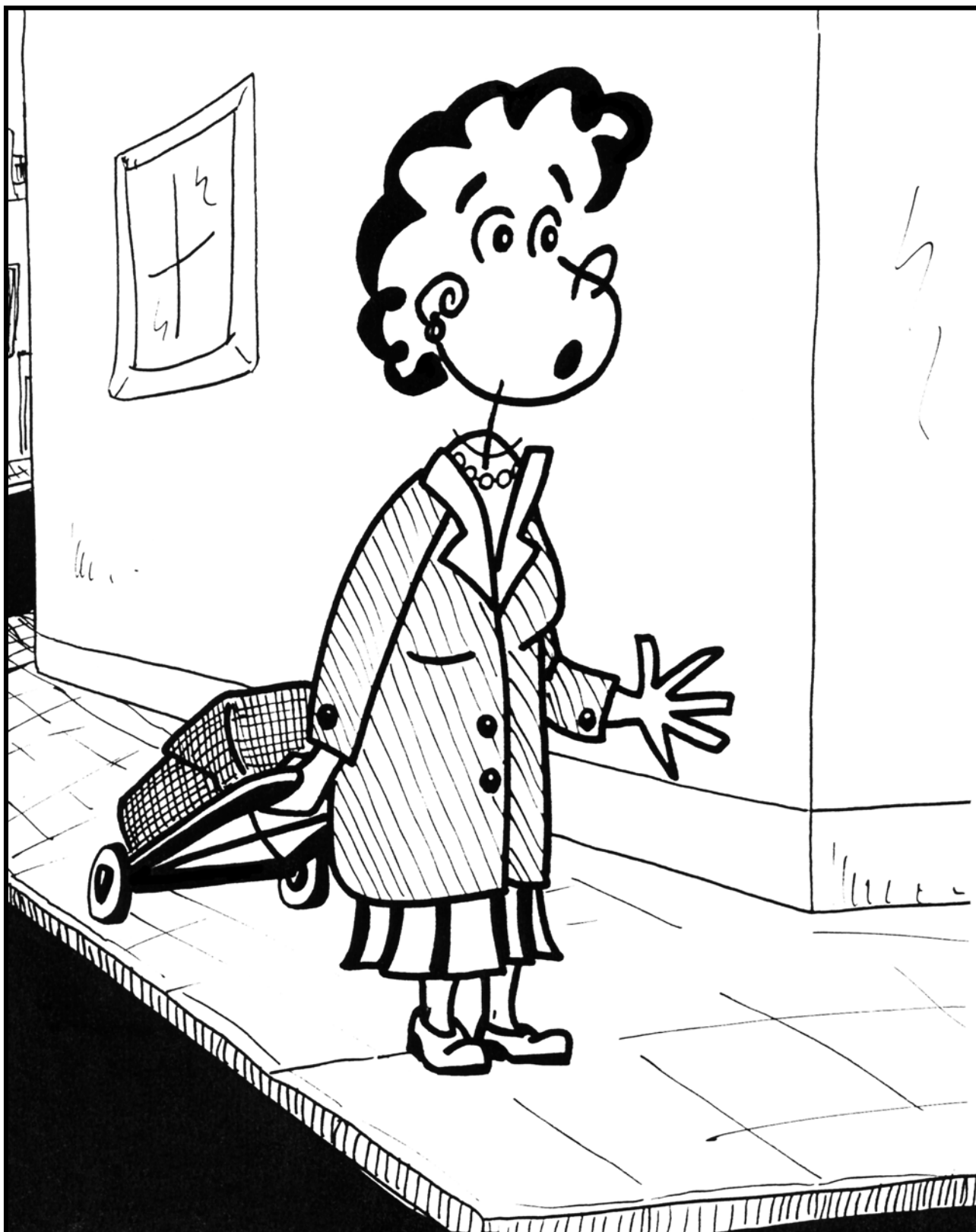
Llista d'associació auditiva PI

planta	pi	planta
fulla	fulla	herba
vi	planta	fulla
pi	vi	pinya
herba	pinya	pic
veí	pi	vi
pinya	herba	pi
pi	pic	pic
vi	herba	pi
fulla	vi	herba
pinya	pinya	planta
planta	fulla	veí

Llista d'associació auditiva ANAR

escoltar	donar	caminar
cantar	córrer	donar
passar	anar	anar
anar	caminar	cantar
donar	cantar	córrer
córrer	escoltar	passar
caminar	passar	donar
anar	córrer	escoltar
passar	escoltar	passar
escoltar	caminar	donar
donar	córrer	cantar
caminar	cantar	anar

(Tant si és en cinta com en directe, aquestes llistes s'han de llegir en veu monòtona, una paraula cada dos segons. La llista completa consisteix en les tres columnes, l'una darrera l'altra.)

Escriu a cada requadre el nom de l'emoció que representa la cara dibuixada (amb un substantiu, com tristesa o enuig, o amb un adjectiu, com trist/a o enutjat/da) i després escriu, a les ratlles que hi ha a sota de cada cara, motius pels quals algú es podria sentir així.

Lliçó 9

Buscar explicacions. Controlar-se

INTRODUCCIÓ

En aquesta lliçó es proposen dues activitats diferents: la primera consisteix a exercitar el pensament causal, tot jugant al joc de *per què tal cosa? Perquè...* En donar diverses explicacions, o *perquè* alternatius els nens i les nenes comprenen que el mateix problema (per exemple una actitud d'algú) poden tenir explicacions o causes diferents. Així s'exercita també el pensament alternatiu. De la mateixa manera, en posar-se en el lloc d'una altra persona, s'exercita el pensament de perspectiva. La segona activitat, que és el joc de *Simó diu*, és un magnífic exercici d'autocontrol i d'autoregulació que exigeix molta atenció visual i auditiva.

OBJECTIUS

- Donar com a mínim una explicació satisfactòria al fet que una nena no vagi a la platja.
- Donar una altra explicació de per què un nen que sempre es baralla, avui no vol barallar-se.
- Donar, en darrer terme, raons de per què es va autoavaluar d'una manera o d'una altra.

MATERIALS

- Les llistes d'ordres per al joc *Simó diu*.

Pensament causal

Aquest exercici consisteix a imaginar causes per les quals una persona fa o deixa de fer alguna cosa. És un exercici contrari al pensament associatiu, tan freqüent en les persones impulsives. Es tracta d'aconseguir raons lògiques i psicològiques tot evitant les respostes impulsives.

L'exercici té tres moments, com pots veure en el guió que et presentem a continuació. Pots dir més o menys això:

Hola. Avui jugarem al joc de *per què? Perquè...* Us diré com s'hi juga. Jo dic alguna cosa i vosaltres em pregunteu: per què? Estic sorprès (ells pregunten *per què?*). Doncs, per dues raons: perquè avui tots us esteu portant molt bé a la classe i perquè anit vaig veure a la televisió uns gossos que saben jugar a futbol. Quantes raons tinc per estar sorprès? Molt bé, dues raons. Continuem. Ara us posaré un problema diferent: ahir vaig tenir molt de fàstic (ells pregunten *per què?*) Doncs, perquè vaig veure al carrer una rata morta i perquè un home havia escopit a la vorera, davant la meva porta. Quantes raons tinc per tenir fàstic? Molt bé, dues raons.

Ara posarem el joc una mica més difícil: jo us pregunto *per què?* i vosaltres heu de donar-me tots els *perquè* que pugueu.

Comencem. A l'Àngels li agrada molt anar a la platja, però el diumenge passat no hi va anar, *per què?* (Pots anotar a la pissarra totes les respostes no repetitives, mentre continues preguntant-los per què, fins que s'exhaureixin les respostes. Tu mateix en pots suggerir alguna).

Ara us faré una altra pregunta i vosaltres heu de dir-me els perquè que se us acudeixin. En Jordi sempre es baralla amb els seus companys per qualsevol ximpleria, però avui un l'ha empès i en Jordi no s'hi ha barallat, sinó que li ha dit ben dit que no l'empenyés, per què? (Anota novament a la pissarra les respostes que donin i segueix preguntant-los *per què?*)

Quan acabin de donar possibles explicacions demana a tres o quatre infants que s'autoavaluïn, tot donant, també, les raons per les quals aquesta avaluació és positiva o negativa.

Autocontrol: joc de *Simó diu*

Si el grup classe no coneix el joc has d'explicar-los que consisteix a acomplir les ordres que tu els donis, però només si abans de l'ordre has dit *Simó diu...* Si no, no t'han d'obeir. Convé que pensin amb les quatre preguntes màgiques per jugar a aquest joc; ho pots aconseguir demanant a un o dos alumnes que, abans de començar el joc, pensin i contestin en veu alta les quatre preguntes màgiques referides al *Simó diu*.

Et recomanem que facis el joc en dos moments, primer amb tot el grup i després amb un petit grup mentre la resta observa.

Per tal de donar més interès al joc i d'aconseguir una major atenció, s'han d'anar eliminant aquells infants que s'equivoquin: s'han de posar en un

costat de l'aula fins que només quedin dos jugadors, que són els campions. Els que van sent eliminats no han de quedar al marge del joc, sinó que, amb les seves targetes vermelles, t'han d'ajudar a eliminar els qui es vagin equivocant. Per tal que el joc no s'allargui massa, la segona i la tercera vegada que llegeixis la llista pots afegir-hi ordres negatives, a l'estil de l'ordre número 27 de la llista, que són més difícils.

Pots inventar-te altres llistes, per tal que l'alumnat no es cansi de repetir sempre les mateixes ordres. Pots incloure: aixeca una mà, totes dues mans, tanca els ulls, plora, riu, tus, etc. També agrada molt a l'alumnat inventar les seves pròpies llistes i fer de mestres mentre tu intentes seguir les seves ordres.

Llista de *Simó diu*

(El que hi ha entre parèntesis és perquè el mestre ho faci, no perquè ho llegeixi als alumnes.)

1. Simó diu: fes el mateix que jo (estira't una orella)
2. Fes el mateix que jo (pica a terra amb un peu)
3. Fes una cosa diferent (pica de mans)
4. Simó diu: fes una cosa diferent (salta)
5. Fes una cosa diferent (posa't una mà al cap)
6. Simó diu: fes el mateix que jo (posa't les mans a la cintura)
7. Simó diu: fes una cosa diferent (acomia't amb una mà)
8. Fes el mateix que jo (plega els braços)
9. Fes una cosa diferent (un pas enrera)
10. Simó diu: fes el mateix que jo (toca a terra amb les mans)
11. Simó diu: fes el mateix que jo (aixeca els braços)
12. Fes una cosa diferent (toca a terra amb una mà)
13. Fes el mateix que jo (posa't les mans a la cintura)
14. Simó diu: fes una cosa diferent (fes un pas enrera)
15. Simó diu: fes una cosa diferent (pica't el cap)
16. Fes el mateix que jo (fes una volta)
17. Fes una cosa diferent (salta)
18. Simó diu: fes el mateix que jo (acomia't amb una mà)
19. Fes el mateix que jo (toca't el genoll)
20. Simó diu: fes una cosa diferent (posa't les mans a les espatlles)
21. Simó diu: fes el mateix que jo (tus)
22. Fes una cosa diferent (tanca els ulls)
23. Simó diu: fes una cosa diferent (toca a terra amb les dues mans)
24. Simó diu: fes el mateix que jo (fes la V de victòria)
25. Fes el mateix que jo (posa't les mans al cap)
26. Fes una cosa diferent (tanca't la boca amb els dits)
27. Simó diu: no et posis les mans a la cintura
28. Fes una cosa diferent (estira't una orella)
29. Simó diu: fes el mateix que jo (toca't el nas)
30. Fes el mateix que jo (posa't a dormir damunt dels braços plegats)

Lliçó 10

Problemes interpersonales

INTRODUCCIÓ

A les cinc primeres lliçons, els problemes presentats als nens i a les nenes han estat problemes impersonals: acolorir, resoldre laberints, discriminació auditiva, etc. A les lliçons 6, 7 i 8 s'han ensenyat les habilitats necessàries per resoldre problemes interpersonals. No obstant això, és en aquesta lliçó quan se'ls presenten per primera vegada problemes interpersonals, insistint especialment en els problemes entre dos infants. Conjuntament amb els problemes interpersonals, es presenten diferents tipus de solucions. No es tracta de donar *receptes* per resoldre problemes interpersonals, sinó *d'obrir-los la ment*, ampliant el repertori de solucions.

OBJECTIU

- Donar solucions adequades als problemes interpersonals que se'ls presentin.

MATERIALS

- Una llista de solucions.
- Una llista de problemes.
- Pissarra.

Problemes interpersonals

Per presentar un modelatge al grup classe, pots usar un problema interpersonal qualsevol, per exemple, com puc aconseguir que un nen em deixi jugar amb la seva pilota o que una nena em deixi donar el menjar al seu gos, o com convèncer un company perquè convidi també la meua amiga a la festa del seu aniversari, etc.

Et fas les quatre preguntes i, de tant en tant, abaixes el to de veu per convertir-la en un murmuri. A la pregunta: de quantes maneres puc fer-ho? pots modelar idees com aquestes: pensaria en el que m'agradaria que em diguessin, o em posaria en el lloc del nen o de la nena, o aplicaria una solució que vaig veure a la televisió per a un problema semblant, o faria el que ja vaig fer en una altra ocasió semblant, etc.

A continuació, el grup serà el que ha de proposar solucions, Per facilitar-los el treball, que no és fàcil, pots seguir aquests dos passos:

1. Presenta solucions abans de proposar el problema tot escrivint-les a la pissarra. Escribeu en línies diferents: *li dono una plantofada; ho dic al mestre o a la mestra; li demano per favor; si em deixes això jo et deixo allò; una estona tu i una altra jo; no en faig cas; l'hi prenc sense que em vegi; si t'atreveixes et dono una puntada de peu; jo t'ajudo; dic que va ser un altre; tens raó no ho faré més.*

Llavors, els presentes un d'aquests problemes: *vaig agafar dos iogurts del menjador sense que em veiessin; una nena em dona un cop de colze i m'esguerra el dibuix; un company em diu fill de...; un nen s'enfada perquè li tiro una pela de taronja a la cara al menjador; la mestra ha demanat a dos nens que portin algunes cadires a l'altra classe; un company em posa un malnom i me'l repeteix.* Els demanes que cadascú triï, per al problema que els has presentat, una de les solucions que hi ha a la pissarra i vas marcant amb una X les solucions que et diguin. Quan tot el grup hagi parlat, els dius que cinc d'aquestes solucions eren bones i que quatre eren dolentes o inadequades.

2. Una vegada acabada aquesta primera part, esborra la pissarra i els presentes un o més problemes dels que s'han indicat abans. Anota a la pissarra les solucions que et vagin dient (solucions que ara hauran d'inventar ells, tot i que poden coincidir amb les que tu els has proposat en el primer pas). Marca amb una X les solucions que es vagin repetint.

Amb aquest segon pas es vol aconseguir que l'alumnat interioritzi les solucions que has proposat en el primer pas.

Lliçó 11

Relacions i descripcions

INTRODUCCIÓ

En aquesta lliçó es proposa un exercici auditiu notablement més difícil que els que s'han fet fins ara; no solament requereix atenció i control, sinó també una ràpida operació mental de comparació i classificació.

Més endavant es presenten nous problemes interpersonals entre infants i es demana als alumnes que es posin en el lloc dels dos o més personatges que prenen part en l'escena, per exercitar així el pensament de perspectiva.

Finalment, es proposen descripcions per tal d'exercitar el pensament inductiu; amb aquestes descripcions es poden fer dues activitats, com més tard s'explicarà.

OBJECTIUS

- Realitzar correctament els exercicis de classificació auditiva.
- Proposar el major nombre possible de solucions als problemes interpersonals que es presentin.
- Encertar el major nombre de descripcions proposades.

MATERIALS

- El formulari de classificació auditiva.
- Diferents problemes interpersonals entre nens i/o nenes.
- Una llista amb descripcions (s'inclouen).

Classificació auditiva

En aquest cas no es tracta de picar de mans, sinó de dir quina paraula d'una llista no correspon a la paraula inicial. Demana a tota la classe que es plantegi, en silenci, les tres primeres preguntes màgiques i que decideixin com resoldran el problema. A continuació, pots fer l'exercici de dues maneres diferents, l'una darrera l'altra:

- amb tot el grup classe;
- en grups de tres o quatre, mentre la resta observa en silenci.

Tingues en compte que no hi fa res que algun nen o nena et discuteixi alguna paraula, mentre justifiqui aquesta opinió.

També els sol divertir que els demanis que facin altres llistes semblants i te les proposin, per tal que tu endevinis quina és la paraula que no correspon.

Proposar solucions

En aquesta segona part de la lliçó 11, tornem a buscar solucions per a problemes interpersonals entre infants. El problema que es presenta per discutir és molt senzill: una nena, a classe, vol fer servir unes tisores que en aquests moments està usant un nen. Abans de preguntar al grup què podria fer o dir la nena per aconseguir les tisores, recorda'ls que per als problemes de la lliçó anterior ens va servir molt posar-nos en el lloc de la persona que demanava el favor, i després posar-nos en el lloc de qui havia de dir *sí* o *no*. Això els farà exercitar el pensament de perspectiva o empatia.

Presenta'ls un problema interpersonal. Pots aprofitar els que no vas utilitzar a la lliçó 10, o fer servir un d'aquests: *el meu germà es va posar la meva roba sense el meu permís; un company es cola a la filera del menjador; m'agradaria donar menjar a un gos que té el meu amic i no em deixa fer-ho*. No s'escriuen solucions prèvies a la pissarra, sinó que es van escrivint les que ells diguin i es posa una X quan en repeteixin una.

Categoritzar i relacionar conceptes, com férem a la primera part d'aquesta lliçó, és molt formatiu, ja que és un exercici veritablement *filosòfic* a nivell infantil. De fet, molts autors preocupats pels problemes actuals pensen que s'hauria d'ensenyar filosofia, no solament a secundària, sinó, també, a primària.

Aquest exercici de categoritzar i relacionar conceptes pot realitzar-se també amb un joc molt divertit, que pots preparar fàcilment. En tres fitxes grans dibuixa un cercle, un quadrat i un triangle (una figura a cada fitxa) i acoloreix cada figura d'un color, per exemple: vermell, verd i blau. Després, en fitxes normals, dibuixa o enganxa dibuixos de diversos objectes: cotxes, bicicletes, cases, televisors, pilotes, arbres, el mar, triangles (o cercles o quadrats) sense color, del mateix color o d'un color diferent del de les fitxes grans, etc.

Situa en una taula o a terra, les tres fitxes grans i demana al grup classe que, individualment o en petits grups, vagin col·locant els altres dibuixos sota la fitxa gran que els correspongui. Hi ha moltes possibilitats de relacions: per la forma (per exemple: les rodes sota el cercle, el televisor sota el quadrat, etc.), pel color, pel nombre d'elements (tres al triangle, quatre al quadrat, un al cercle)... Després, repassa els dibuixos que hi ha sota cada fitxa i comenta amb el grup, si és necessari, la relació que hi han trobat, per situar cada dibuix en aquell lloc. En realitat, tot es relaciona a l'univers...

Descripcions

Fent servir les descripcions que tens a continuació, o altres que t'inventis, pots fer aquestes dues activitats.

Primera. Cada alumne ha d'escriure a la seva llibreta una columna de números, de l'1 al 10. Aleshores els llegeixes deu descripcions, dient abans el número que correspon a cada una. Després de llegir cada descripció, els deixes uns moments perquè pensin quina és la solució i, en silenci, l'escriuin al costat del número corresponent. Un cop acabades les deu descripcions, pregunta a deu alumnes diferents les solucions que han donat. Es pot comentar amb ells, si hi ha algun dubte.

Segona. Lliura a cada nen o nena una tarja plastificada amb una descripció. Aquestes descripcions han de ser diferents de les de la primera activitat. Deixa'ls uns segons i demana a diferents alumnes que donin la solució de la descripció i que després en llegeixin el text en veu alta. També poden haver escrit la solució a la seva llibreta.

Per acabar, pots demanar-los que inventin algunes descripcions i te les proposin a tu, a veure si les encertes. Et convé fer la teva pròpia col·lecció de descripcions per tal de tenir-ne la major quantitat i varietat possible.

Llista de paraules de classificació auditiva

La primera paraula, en majúscules és la paraula clau. De les altres tres n'hi ha una que no té relació amb aquesta paraula clau. I aquesta és la que han d'assenyalar els i les alumnes. En llegir aquestes llistes (cada línia és una llista) fes una petita pausa després de la paraula clau, perquè la tinguin ben clara en el seu cap, i una altra pausa al final, perquè diguin quina és la paraula que no correspon. També els pots demanar que ho facin per escrit. Adverteix a l'alumnat que de la 16 a la 20 són molt difícils perquè juguen amb l'equívoc.

1	CASSET	música	ballar	aliment
2	MITJONS	peus	nas	fred
3	ULL	veure	blau	aroma
4	AUTOBUS	taxímetre	viatgers	parada
5	AMISTAT	companys	obsequi	rebuig
6	BAR	cervesa	soroll	elefant
7	BÀSQUET	àrbitre	raqueta	rellotge
8	CINEMA	pantalla	Hollywood	tinta
9	LOTERIA	premi	dent	sort
10	TORRÓ	Nadal	ametlla	ulleres
11	PERRUQUERIA	pentinat	violí	assegador
12	PLATJA	para-sol	neu	tovallola
13	GELAT	estiu	xocolata	pneumàtic
14	SELVA	mar	lleó	cuc
15	FLOR	martell	jardí	enamorats
16	CLAU	porta	plat	martell
17	VACA	cotxe	llet	taula
18	GAT	pels	ploma	cotxe
19	CARA	ulls	costosa	peus
20	TAPA	vela	aperitiu	caixa

Descripcions per llegir

1	2
És un vehicle molt llarg, va sobre vies i xiula molt fort	És un vehicle gran, fa molt soroll i, a dins, s'hi aboquen els contenidors d'escombraries
3	4
Està inclinat, és relliscós i es troba en els parcs	És a les parets de les cases i quan s'obre entra aire de l'exterior
5	6
És de fusta, serveix per seure i es gronxa endavant i endarrera	És de plàstic o de metall, té una boleta molt petita a la punta i serveix per escriure
7	8
És llarg, té unes tires de roba a la punta i serveix per fregar el terra	És cúbica, està feta amb barres de ferro i de vegades es fa servir per tancar animals salvatges
9	10
És molt recte, té números i ratlles i serveix per fer línies rectes i per mesurar	Conté diners i es porta dins de les butxaques o de les bosses

Descripcions per llegir

11
Té dues rodes, és de metall i es mou amb pedals
12
Té rodes, va pel carrer i porta molts passatgers
13
És de metall, té algunes puntes i la fem servir per menjar
14
És llarg i estret, gairebé sempre de cuir i es posa al voltant de la cintura
15
És de plàstic, de roba o de cuir, té una nansa i serveix per portar roba quan anem de viatge

Descripcions per lliurar a l'alumnat

<p>És de metall, és llarga i fa que les imatges de TV siguin clares</p>	<p>Són molt petites, negres i van en filera quan porten el menjar a casa seva</p>
<p>Són petits, rodons i n'hi ha a les camises</p>	<p>És una eina amb un mànec i serveix per clavar claus</p>
<p>És una cosa que vola, té una corda molt llarga i pot ser de moltes formes i colors</p>	<p>És blanca, rodona, i es fa en una ostra</p>
<p>És una ciutat i molts dels seus carrers són canals d'aigua</p>	<p>Són vaixells antics de vela i, amb tres d'elles, Colom va anar fins a Amèrica</p>
<p>És un animal petit que s'arrossega a poc a poc i porta la closca a sobre</p>	<p>Sembla un violí però és més gran</p>

Descripcions per lliurar a l'alumnat

<p>Són a la part alta de les esglésies, són de bronze i es toquen en ocasions especials</p>	<p>És una torre alta, amb llum, que orienta els navegants</p>
<p>És una extensió de terra on gairebé mai no plou i no hi ha plantes ni arbres, sinó sorra</p>	<p>És un lloc on es crien animals</p>
<p>Són homes i dones que viuen a les regions polars i es vesteixen amb pells</p>	<p>Pesen molt poc, estan plens d'aire i són de colors</p>
<p>És una persona que ajuda els metges, posa injeccions i té cura dels malalts</p>	<p>Vola, però no és un ocell; és de metall, però no és un avió; porta pales giratòries, i aterra a qualsevol pista</p>
<p>És una botiga on es venen medecines</p>	<p>És una xarxa, però no serveix per pescar, sinó per descansar i es pot penjar entre dos arbres</p>

Descripcions per lliurar a l'alumnat

Són muntanyes de gel que es desplacen dins els mars	S'assembla als humans, s'enfila als arbres, és molt pelut i li agraden els plàtans
Té lletres, fulls grans i explica les notícies de cada dia	Són arquejades, no són de pedra sinó de pèls i estan situades a sobre dels ulls
Porten casc, circulen en cotxes amb sirenes, fan servir unes escales molt altes i unes mànegues molt llargues	Comença per coco i no és una fruita, sinó un animal amb moltes dents
És l'animal que té el coll més llarg i que menja de les copes dels arbres	Pot anar dins d'una bombona, no es veu, fa mala olor i és inflamable
És un vidre amb el qual es veuen les coses més grans i en fan servir els detectius	És una cuixa de porc, salada, que es talla a mà o a màquina per menjar-ne

Descripcions per lliurar a l'alumnat

<p>Sembla una bandera i serveix per assenyalar les quatre cantonades d'un camp de futbol</p>	<p>És petita, té dues ales, té el vol molt curt i molesta molt</p>
<p>És blanca i fina i és necessària per fer pa</p>	<p>Cau del cel quan fa molt de fred, pesa poc i és blanca</p>
<p>És de color vermell, creix en els camps de blat i el seu nom comença per <i>r</i></p>	<p>Cada nació té la seva, és de roba de colors i oneja al vent</p>
<p>Diu la tradició que aquestes dones viatgen pels aires a cavall d'una escombra</p>	<p>Trapezistes, pallasos i animals ensinistrats que actuen en una pista circular</p>
<p>És un local amb butaques i una pantalla gran per veure pel·lícules</p>	<p>Quan es frega fort la seva punta amb alguna cosa rugosa, s'encén</p>

Descripcions per lliurar a l'alumnat

És una persona que serveix menjars i begudes

És llis i brillant i quan t'hi poses davant et veus tu mateix

És un líquid que necessiten els cotxes per poder circular

Viu en el mar i es defensa deixant anar tinta

Té cinc dits però no és la mà

Lliçó 12

Preveure conseqüències

INTRODUCCIÓ

A les lliçons 8, 9 i 10 hem provat d'ensenyar a l'alumnat el pensament causal, insistint en la causalitat de les emocions, ja que, qui no tingui pensament causal, no només no podrà resoldre els seus problemes interpersonals, sinó que ni tan sols els podrà formular.

Ara, en lloc de pensar cap enrera, cap a les causes i arrels d'un problema, intentarem que pensin cap endavant, cap a les conseqüències que poden tenir les seves accions i les seves paraules: que prevegin aquestes conseqüències abans de parlar o d'actuar. A les persones impulsives o agressives els manca aquest pensament conseqüencial, perquè ningú no els l'ha ensenyat.

Aquesta lliçó 12 té dues parts: a la primera, s'ensenyà el pensament conseqüencial a través d'un joc senzill i divertit anomenat *Què passaria si...?* A la segona, s'utilitza el joc del dibuix amagat per repassar les quatre preguntes màgiques i perquè cada nen i cada nena de la classe intenti explicar el joc a un company o companya: aquest esforç per explicar les coses a una altra persona serveix perquè qui les explica les entengui bé (tots sabem que no aprenem bé una cosa fins que l'hem d'ensenyar a d'altres!) i, també, perquè l'alumnat prengui una actitud activa i participativa. L'experiència ens ensenya que els iguals, els companys i companyes, poden tenir una gran influència en la formació d'altres alumnes, tant en temes acadèmics com en actituds i valors. També és molt eficaç la intervenció d'alumnes conflictius (si s'aconsegueix!) per ajudar els altres. Se'ls n'ha de donar l'oportunitat.

OBJECTIUS

- Donar una conseqüència encertada per a cada fitxa que treguin en el joc *Què passaria si ...?*
- Saber ensenyar a d'altres companys com es fa un dibuix amagat.

MATERIALS

- Les fitxes pel joc *Què passaria si ...?* de color blau o groc, segons la dificultat. En fotocopiar-les cal vigilar que les respostes coincideixin amb les preguntes corresponents (per darrera).
- Cinc o sis exemplars diferents del dibuix amagat i fotocòpies suficients d'aquests cinc o sis exemplars per tal que n'hi hagi un per a cada alumne o alumna. No t'oblidis dels quatre dibuixos de la Mònica i en Pau.

Pensament conseqüencial

Per jugar a *Què passaria si ...?* has de tenir preparades les targetes de preguntes i respostes dividides en dues piles, blaves i grogues. Has de tenir, a més, una pila amb targetes blaves i una altra amb targetes grogues, en blanc (o amb un dibuix al mig, una estrella, per exemple).

Divideixes la classe en cinc o sis grups i els expliques que qui s'emporti una tarja blava guanya dos punts i qui n'aconsegueixi una de groga guanya un punt, però que les blaves són més difícils de respondre. Comences preguntant al grup número 1 quin color tria i els llegeixes la pregunta d'una tarja d'aquest color. Els dones un minut perquè pensin la resposta en grup i determinin qui respon. Si la resposta no és correcta es fa la mateixa pregunta al grup número 2, després al 3, etc. Si cap grup no encerta la resposta, la tarja es deixa a un costat. Després es passa al grup número 2, i se segueix el mateix procés, etc.

El grup que respongui exactament el que hi ha darrera la tarja, se l'emporta; si respon una cosa diferent però sensata, s'emporta una tarja blava o groga en blanc (amb una estrella, per exemple).

Al final guanya el grup que aconsegueix més punts.

Dibuix amagat

Explica'ls que no es tracta senzillament d'unir punts com en els dibuixos amagats que van numerats; es tracta d'unir, o bé els números de dos en dos, o bé, alternativament, números i lletres. Explica què significa *alternativament*.

A continuació, modela com fer un dibuix amagat. Alguna cosa així:

Què he de fer? He d'unir alternativament números i lletres perquè surti un dibuix. De quantes maneres puc fer-ho? Puc concentrar-me molt o escriure en un paper els números de l'1 al 10 i les lletres de la A a la M, per exemple. Després et preguntes quina és la millor?, em sembla més segur escriure-ho en un paper. En acabar: com ho he fet?

Un cop acabat el teu modelatge, divideix la classe en grups. Crides una persona de cada grup i li dones en veu baixa les instruccions perquè aparegui un dibuix, unint els punts alternativament, números i lletres.

Els demanes que a continuació ho expliquin al seu grup i els diguin també que cadascú haurà de fer un traç amb retolador i passar el dibuix al veí, fins que aparegui el dibuix complet.

Un cop realitzada la feina, crides un nen o una nena de cada grup (que no sigui el mateix que ha donat l'explicació), li preguntes què havien de fer, en relació amb el dibuix, com ho han fet i li demanes que ensenyi a tota la classe el que ha sortit. Un cop has preguntat a tots els grups, pots lliurar un segon dibuix i fer el mateix procés.

Com a ampliació i generalització d'aquest exercici, pots demanar a algun alumne o alumna que expliqui a un company o companya un problema diferent (per exemple, com es fa el *Joc de la suma* o un problema que tingui de classe). És extraordinari el fruit que s'aconsegueix quan un nen o nena explica alguna cosa a un altre i se sent important pel fet de fer-ho.

Joc de la suma

Troba cinc camins possibles entre la primera i la darrera línia del quadre següent, de manera que la suma total sigui 18. Pots moure't verticalment i diagonalment però no horitzontalment. Fes una línia de diferent color per a cada camí que trobis.

6	8	5	4
9	2	3	7
1	5	8	0
0	9	6	2

Com fer les targetes del joc *Què passaria si ...?*

Fotocopia en cartolina blava o groga, pel davant i pel darrera, les targetes de preguntes i respostes, de manera que cada resposta quedi exactament darrera de la pregunta. Les vint-i-quatre primeres són més fàcils i han de ser grogues; de la vint-i-cinc a la trenta-sis són una mica

més difícils i han de ser blaves. Pots plastificar el full sencer amb paper adhesiu transparent, i després el retalles separant les targetes. Pots afegir totes les targetes que vulguis, amb preguntes que t'inventis. Les preguntes es poden referir a lleis físiques (*què passaria si possessis un globus sobre una flama*) i solen ser més fàcils; o a relacions interpersonals (*què passaria si estiressis els cabells de la teva germana*), que poden ser més difícils, però són molt interessants per ensenyar l'alumnat a resoldre els seus futurs problemes de convivència.

PREGUNTES

1 tiressis una carta a la bústia de correus?	2 mengéssim carn, fruita, verdura i llet?
3 perdessis les ulleres?	4 quan t'arribés la pilota en un partit no la volguessis passar a ningú?
5 convidessis algú a casa teva?	6 tinguéssim cura dels lavabos de l'escola?
7 tinguéssim la classe sempre ordenada?	8 algú comencés a fumar des de petit?
9 intentessis fer els deures mentre mires la televisió?	10 no hi hagués transport públic per anar a l'escola?
11 fessin un programa molt interessant a la televisió i se n'anés el llum de casa?	12 l'aigua del mar fos dolça?

PREGUNTES

13 et deixessin un conte i el tornessis guixat?	14 quedessis amb un amic a les cinc i arribés a dos quarts de sis?
15 no llencéssim les escombraries cada dia?	16 volguessis ser d'un equip i no et triessin?
17 ningú no ens rentés la roba?	18 el professor ens digués que tots estem castigats perquè algú va robar una cosa a classe?
19 trobessis una amiga teva que està plorant?	20 fessis cua en un cinema i un noi es colés davant teu?
21 no lliuressis els informes de l'escola als pares?	22 prenguessis l'entrepà a un company?
23 diguessis a una nena que és molt simpàtica?	24 un nen o una nena ofenguessin la teva mare?

PREGUNTES

<p style="text-align: right;">25</p> <p>compressis una joguina nova i veïssis que està espatllada?</p>	<p style="text-align: right;">26</p> <p>esperessis un amic a casa teva a les set i ja fossin les vuit i encara no hagués arribat?</p>
<p style="text-align: right;">27</p> <p>agafessis el rellotge del teu pare sense demanar-li permís?</p>	<p style="text-align: right;">28</p> <p>als carrers i a les carreteres hi hagués un carril per a bicicletes?</p>
<p style="text-align: right;">29</p> <p>als qui es barallen se'ls obligués a plantar un arbre?</p>	<p style="text-align: right;">30</p> <p>hi hagués feina per a tothom?</p>
<p style="text-align: right;">31</p> <p>qui volgués tenir gos, adoptés abans un nen o una nena?</p>	<p style="text-align: right;">32</p> <p>llegissis cada dia?</p>
<p style="text-align: right;">33</p> <p>cadascú anés a l'escola a l'hora que volgués mentre s'hi estigués cinc hores cada dia?</p>	<p style="text-align: right;">34</p> <p>cada alumne fes les vacances quan volgués?</p>
<p style="text-align: right;">35</p> <p>en una classe hi haguessin nens i nenes de totes les edats?</p>	<p style="text-align: right;">36</p> <p>cada alumne pogués triar el seu professor o professora?</p>

RESPOSTES

2 Que estaríem sans.	1 Que arribaria a la seva destinació.
4 Que ningú no voldria jugar amb mi.	3 Que no hi veuria bé.
6 Que no ens faria fàstic entrar-hi.	5 Que estaria content.
8 Que es posaria malalt dels pulmons.	7 Que trobaríem les coses fàcilment.
10 Que s'hi hauria d'anar caminant o amb un vehicle privat.	9 Que m'equivocaria molt.
12 Que ens la podríem beure.	11 Que hauríem de veure'l en el bar o a casa d'un veí.

RESPOSTES

14 Que m' enfadaria amb ell.	13 Que ja no me'n deixarien més.
16 Que em quedaria decebut.	15 Que tota la casa faria mala olor.
18 Que li diríem que no és just.	17 Que aniríem bruts.
20 Que li diria que no fos tan fresc.	19 Que li preguntaria què li passa.
22 Que em podria pegar.	21 Que no sabrien com van els seus fills.
24 Que li diria que no es fiqués amb la meva mare.	23 Que es posaria contenta.

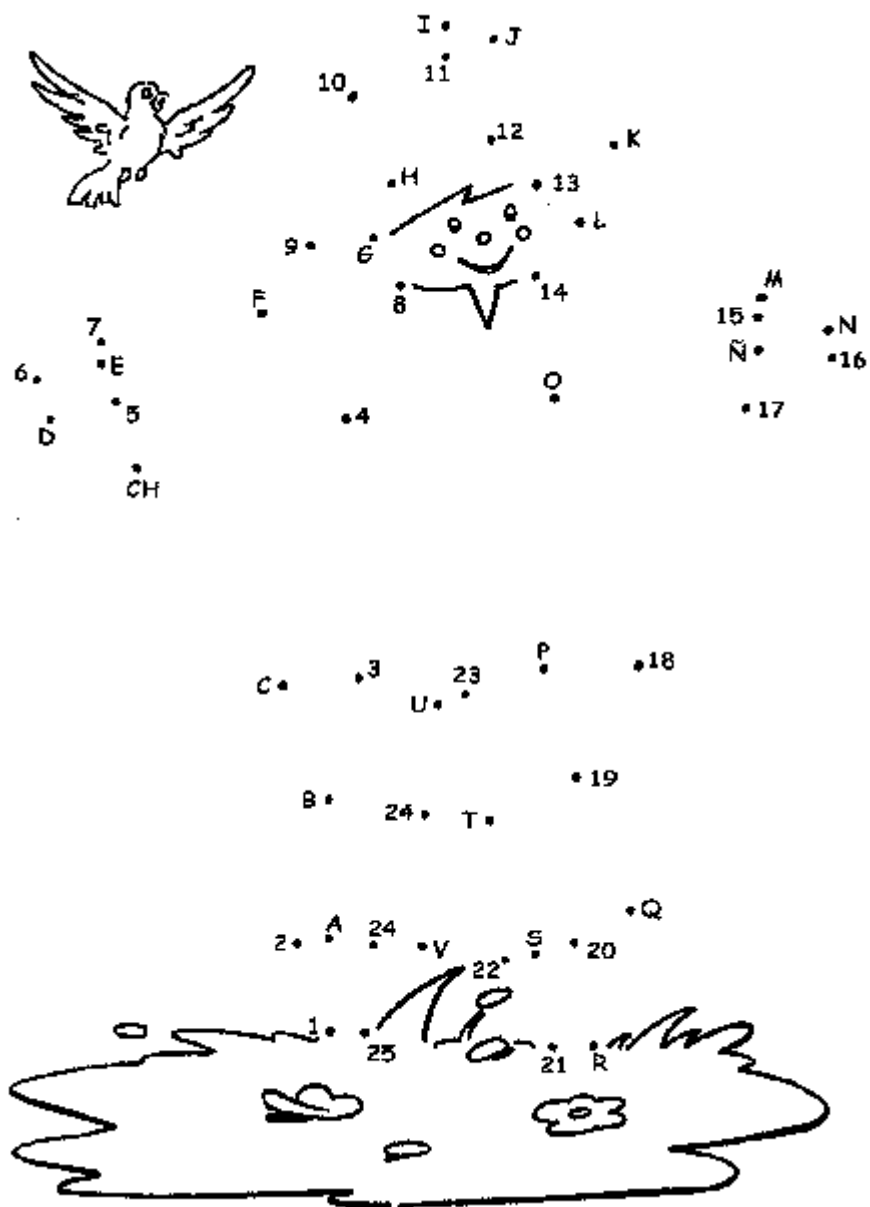
RESPOSTES

26 Que m' enfadaria amb ell.	25 Que reclamaria a la botiga.
28 Que seria més segur per als ciclistes.	27 Que s' enfadaria i em podria castigar.
30 Que les famílies viurien millor.	29 Que es barallarien menys i que la muntanya seria més bonica.
32 Que aprendria moltes coses.	31 Que la gent tindria menys gossos.
34 Que l' ensenyament no seria ordenat.	33 Que seria un desordre.
36 Que seria difícil organitzar les classes.	35 Que s' haurien d' ensenyar coses diverses a l' aula.

Dibuix amagat de números i lletres

Dibuix amagat de números i lletres

Lliçó 13

Pensa abans d'actuar

INTRODUCCIÓ

El tema d'aquesta lliçó continua essent el pensament conseqüencial, però ara exclusivament en el camp de les relacions interpersonals. Hi ha un sol bloc (exercitar el pensament conseqüencial) però té tres moments:

- tu proposes una solució a un problema interpersonal i preguntes a l'alumnat quines serien les conseqüències d'aquella solució;
- proposes un problema interpersonal i preguntes a l'alumnat les possibles solucions alternatives al problema i a continuació quines serien les conseqüències d'aquestes solucions;
- es repeteix el mateix exercici del moment 2, és a dir, preguntar solucions i conseqüències, però referint-nos ara a persones concretes. No: *què passaria si donessis una empenta a algú?* sinó: *què passaria si donessis una empenta a en tal?* o *què passaria si la teva mare s'adonés que li estàs dient mentides?*, etc.

OBJECTIU

- Assenyalar, com a mínim, dues possibles conseqüències de cada solució proposada.

MATERIALS

- Els quatre dibuixos de la Mònica i en Pau.
- Pissarra i guix.

Conseqüències en problemes interpersonals

Primer moment. Ofereixes a l'alumnat una solució a un problema interpersonal, per exemple: en una casa, els pares, per evitar que els fills i filles vegin tanta violència i per tal que tinguin temps per estudiar, prohibeixen veure més d'una hora de televisió al dia. Una vegada hagin presentat aquesta solució a tota la classe, pregunta als qui aixequin la mà quines serien les conseqüències de fer això i pregunta, també, als qui saps que són més impulsius i agressius, encara que no hagin aixecat la mà. Aquests són els que més necessiten desenvolupar el pensament conseqüencial. Escriu a la pissarra les conseqüències que ells et vagin indicant.

Segon moment. En aquest segon moment, abans d'exercitar el pensament conseqüencial, demanarem a l'alumnat que exerceixi el pensament alternatiu. Planteges a tota la classe un problema interpersonal qualsevol (per exemple: un nen vol jugar en un equip de futbol i els amics li diuen que ja hi ha onze jugadors), però tu no proposes cap solució sinó que els preguntes totes les solucions possibles que els passin pel cap. A mesura que les van dient, les escrius resumides a la pissarra. Quant et sembli que ja hi ha prou solucions, comença a preguntar-los quines són les conseqüències previsibles de cadascuna d'aquestes solucions, sense pressa. Que parlin aquells qui han aixecat la mà i pregunta als impulsius, encara que no l'hagin aixecat.

Tercer moment. Comprèn els mateixos passos que el segon (problema interpersonal, solucions possibles, conseqüències previsibles), però la diferència és que es concreten les persones amb les quals es té el problema: pot ser el teu germà, la teva mare, determinat company de classe, etc. La finalitat és que l'alumnat compregui que davant dels mateixos estímuls poden haver-hi diferents reaccions, però que les reaccions es poden preveure si es coneixen les persones. Pots proposar aquest cas als teus alumnes: *vols estudiar i els teus pares estan discutint en veu alta*. Demana'ls solucions i conseqüències d'aquest problema, anota-les a la pissarra, com abans, i comenta-les amb ells.

Lliçó 14

Solucionar problemes. Discriminació auditiva

INTRODUCCIÓ

En aquesta lliçó es presenta la tasca auditiva més difícil, la inhibició auditiva. És un veritable desafiament a l'autocontrol, ja que en pocs segons s'ha de refrenar la resposta impulsiva i classificar els conceptes que se senten.

A la segona part es continua l'exercici del pensament alternatiu i conseqüencial en la resolució d'un problema interpersonal. En concret, es presenta un problema directe entre un nen i una persona adulta.

OBJECTIUS

- Fer correctament més de la meitat dels exercicis de control auditiu.
- Oferir dues solucions per a un problema interpersonal i preveure dues conseqüències per a cadascuna d'aquestes solucions.

MATERIALS

- Les llistes de control auditiu que tens al final de la lliçó i altres que tu vulguis fer (són molt fàcils).
- Una casset, si prefereixes tenir aquestes llistes enregistrades en cinta.

- Alguns exemples de problemes interpersonals d'un nen o una nena amb una persona adulta: te'n suggerim un, però en pots pensar d'altres pel teu compte.

Control auditiu

Tot utilitzant les llistes que tens a continuació i d'altres que tu hakis confegit, fes l'exercici de control auditiu en aquestes dues etapes:

- amb tota la classe (millor en cercle i d'esquena, perquè no puguin veure la intenció de picar de mans dels altres);
- amb diversos grups, elegits a l'atzar, mentre la resta de la classe observa en silenci.

En acabar les dues etapes, deixa'ls uns minuts perquè inventin noves llistes i seràs tu mateix qui piqui de mans, quan ells te les llegeixin. També, si aquestes llistes estan ben fetes, pots utilitzar-les com un nou exercici, al final, amb tota la classe.

Preveure conseqüències

Presenta'ls un problema entre un nen i una persona adulta, per exemple: a un nen li diu el seu pare que el diumenge el portarà al futbol; el nen es porta bé durant tota la setmana, però el diumenge el pare li diu que no hi poden anar. L'exercici consistirà que l'alumnat ofereixi solucions i prevegi les conseqüències positives o negatives d'aquestes solucions.

Pots fer-ho demanant-los que aixequin la mà, però tu has de preguntar als qui destaquen per la seva passivitat o la seva impulsivitat, encara que no hagin aixecat la mà.

Quan ja s'*exhaureixi* el problema, presenta'n un altre que tu hakis pensat i torna a demanar-los solucions i conseqüències.

Llista per a control auditiu

Mai no s'ha de picar de mans a la meitat de la sèrie, sinó quan el mestre o la mestra han acabat de llegir les quatre paraules.

1. Primer pas: picar de mans al final de les quatre paraules, si entre elles hi ha la paraula **PILOTA**

1	barret	sabata	cadira	pantaló
2	mà	pal	planta	butaca
3	gelat	PILOTA	tisores	orella
4	flam	sol	barranc	PILOTA
5	porta	cotxe	fre	llibre
6	clau	PILOTA	gat	ànec
7	PILOTA	pluja	cuina	ós

2. Segon pas: picar de mans al final de les quatre paraules, si entre elles hi ha el nom d'un **COLOR**.

1	arbre	taula	MARRÓ	fusta
2	cel	BLAU	formiga	rellotge
3	cabell	ulleres	ploma	goma
4	ull	maleta	mà	cullera
5	VERD	herba	foc	platja
6	pebrot	VERMELL	autobús	raspall
7	cap	nas	manta	GRIS
8	camisa	botó	cortina	paper
9	telèfon	quadre	GROC	ratolí

3. Tercer pas: picar de mans al final de les quatre paraules, si entre elles hi ha la paraula **PILOTA** i el nom d'un **COLOR**.

1	amic	bossa	MARRÓ	tomàquet
2	poma	PILOTA	globus	BLANC
3	beguda	TARONJA	vas	aigua
4	llit	VERMELL	PILOTA	coixí
5	BLANC	llapis	pissarra	PILOTA
6	xarxa	àrbitre	còrner	PILOTA
7	rialla	cara	VERD	clau
8	PILOTA	llum	NEGRE	pernil

Lliçó 15

Exercicis auditius. Més previsió de conseqüències

INTRODUCCIÓ

En aquesta lliçó es continua l'exercici de control auditiu, tan beneficiós per a les persones impulsives (i també per a les molt passives).

Es torna a presentar un problema entre un nen o una nena i una persona adulta, però amb el factor afegit d'haver de competir amb un altre nen o nena.

OBJECTIUS

- Fer correctament més de la meitat dels exercicis de control auditiu.
- Oferir dues solucions per a un problema interpersonal i que prevegin dues conseqüències per a cadascuna d'aquestes solucions.

MATERIALS

- Les llistes de control auditiu que tens al final de la lliçó i d'altres que tu vulguis fer (són molt fàcils).
- Una casset, si prefereixes tenir les llistes enregistrades (ho recomanem).
- Alguns exemples de problemes interpersonals d'un nen o d'una nena amb una persona adulta: te'n suggerim un, però tu en pots pensar d'altres.

Control auditiu

Fes l'exercici de control auditiu en aquestes tres etapes tot fent servir les llistes que tens a continuació i d'altres que tu hakis elaborat:

- amb tot el grup classe (millor en cercle i d'esquena perquè no es vegin en picar de mans);
- amb diversos grups, elegits a l'atzar, mentre la resta de la classe observa en silenci i valora amb targeta verda o vermella;
- amb els nens i les nenes més distrets o impulsius, mentre la resta del grup observa en silenci.

Preveure conseqüències

Pots presentar aquest problema als teus alumnes: un entrenador té dotze jugadors bons i només en pot fer jugar onze, què pot fer el nen o nena a qui l'entrenador deixa fora de l'equip?

L'exercici consistirà que ofereixin solucions (dues, com a mínim) i prevegin les conseqüències positives i negatives d'aquestes solucions.

Pots fer-ho demanant-los que aixequin la mà, però has de preguntar als més passius i als més impulsius, encara que no hagin aixecat la mà.

Quan ja *s'exhaureixi* el problema de l'entrenador, en pots presentar un altre que tu hakis pensat.

Llista per al control auditiu

Mai no s'ha de picar de mans a la meitat de la sèrie, sinó quan el professor o professora hagin acabat de llegir les quatre paraules.

1. Primer pas: picar de mans al final de les quatre paraules, si entre elles hi ha la paraula **COL·LEGI**

1	platja	cadira	llibreta	COL·LEGI
2	turista	port	plàtan	rialla
3	escola	professor	llapis	esbarjo
4	llanterna	entrepà	COL·LEGI	radio
5	foto	colom	autobús	COL·LEGI
6	ulleres	tisores	clavell	revista
7	COL·LEGI	telèfon	verd	fusta

2. Segon pas: picar de mans al final de les quatre paraules, si entre elles hi ha el nom d'un **DIA DE LA SETMANA**

1	porta	pluja	DIMARTS	para-sol
2	sorra	vi	calor	Europa
3	tigre	DILLUNS	pols	llimona
4	cotxe	grua	DIMECRES	vent
5	mirall	DISSABTE	goma	fil
6	peix	camió	sabata	lletra
7	DIJOURS	palmera	mel	verí
8	café	cinema	parc	carnaval
9	agulla	DIVENDRES	illa	groc

3. Tercer pas: Picar de mans al final de les quatre paraules, si entre elles hi ha la paraula **COL·LEGI** i el nom d'un **DIA DE LA SETMANA**

1	patins	vela	DIMECRES	pop
2	televisor	COL·LEGI	pilota	DILLUNS
3	COL·LEGI	moto	turó	dibuix
4	escopir	DIJOURS	COL·LEGI	façana
5	canal	DIMARTS	ànec	COL·LEGI
6	corbata	cuiro	maduixa	COL·LEGI
7	cavall	ventilador	DIVENDRES	sofrir
8	COL·LEGI	deixar	DISSABTE	foc

Lliçó 16

Seguretat

INTRODUCCIÓ

En lliçons anteriors hem comentat amb l'alumnat les possibles solucions que se'ns poden acudir quan tenim algun problema. Quantes més solucions se'ns acudeixin, millor; per això és tan útil exercitar el pensament alternatiu. Però al final s'ha de triar una d'aquestes solucions. Si l'alumnat no té cap criteri per escollir, sembla que l'únic important és l'eficàcia de la solució. Així, amb aquest criteri, és com sol funcionar el món on vivim. Però les solucions violentes i agressives moltes vegades són eficaces. Per això, l'eficàcia no pot ser l'únic criteri.

Nosaltres proposem quatre criteris per seleccionar la millor solució: seguretat, justícia, sentiments que causen en mi o en els altres i eficàcia. Tot i que tractarem un criteri a cada lliçó, han d'anar junts tots quatre.

En aquesta lliçó proposem el primer: **SEGURETAT**. És un criteri que els nens i les nenes entenen fàcilment, ja que estan acostumats que les persones grans els estan avisant contínuament, quan alguna cosa és perillosa: *deixa això, baixa d'aquí, no treguis el cap*, etc. (S'inclouen dos dibuixos per il·lustrar aquesta explicació: creuar un carrer amb el llum verd del semàfor encès i mirant, o amb el llum vermell encès i sense mirar).

OBJECTIU

- Aprendre a distingir entre situacions *segures* i *perilloses*.

MATERIALS

- 5 capses o cartons amb la paraula **SEGUR** (poden ser de color verd) i 5 amb la paraula **PERILLÓS** (poden ser de color vermell).

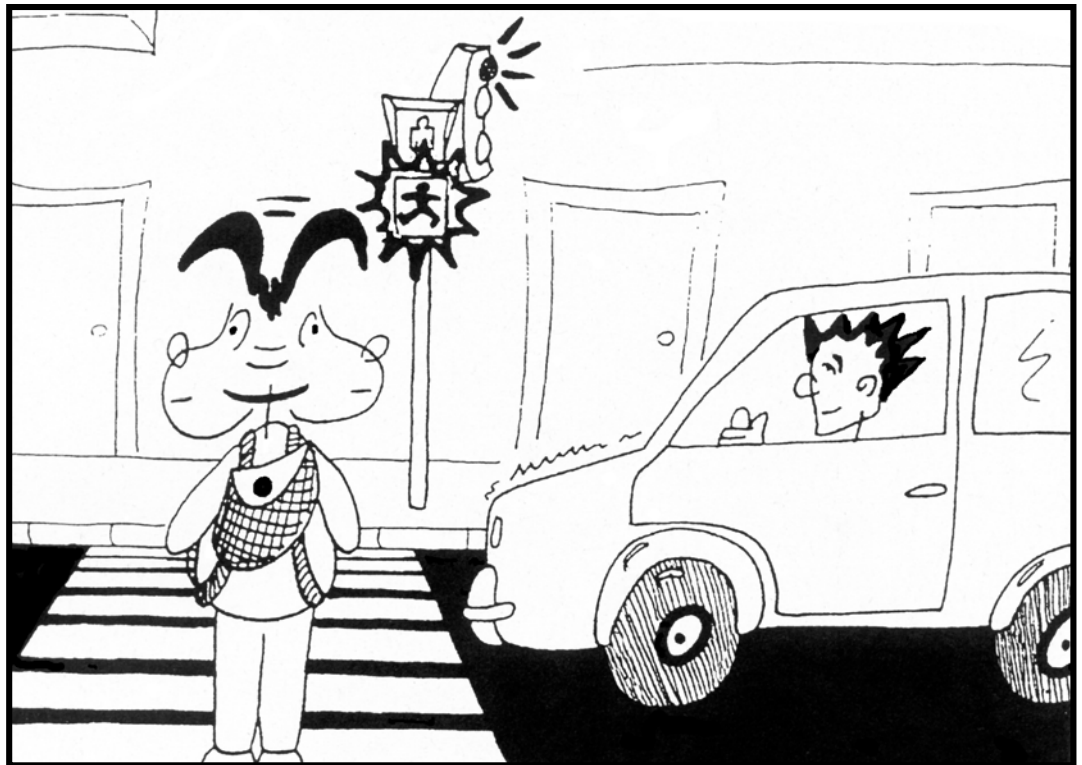
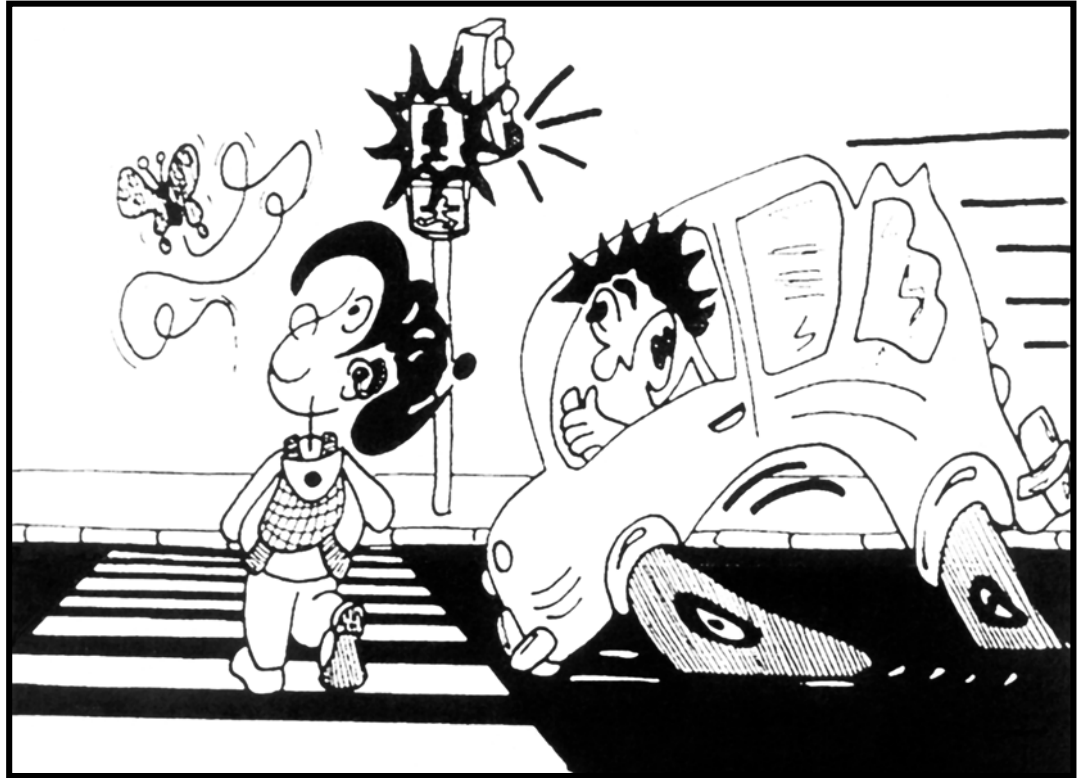
- Unes 80 targetes per repartir entre tot el grup classe, amb situacions *segures* i *perilloses* expressades en poques paraules, sense dibuix (com hi ha al final d'aquesta lliçó) o fotocopiades de dibuixos de còmics si ho prefereixes. No cal que totes 80 targetes siguin diferents, n'hi haurà prou amb uns 40 models fotocopiats dues vegades.
- Dos dibuixos per explicar SEGUR – PERILLÓS.

Seguretat

Explica breument als i a les alumnes que no totes les solucions són segures, per exemple: travessar corrents el carrer darrera d'una pilota, donar una puntada de peu a un gos perquè s'aparti, fer punta al llapis amb un ganivet gros i esmolat, o posar-me en un corrent d'aire perquè tinc calor, etc.

A continuació fes el joc següent: divideixes la classe en 5 grups, a l'atzar o com tu vulguis. A cada grup se li lliuren dues capsas o cartrons, una que digui SEGUR (pot ser de color verd) i una altra PERILLÓS (pot ser de color vermell).

A cada alumne/a se li lliuren targetes de casos (vegeu al final d'aquesta lliçó) i després d'haver-les barrejat se'ls explica que hauran de posar-les a la capsa o a sobre del cartró que correspongui. A cada grup es reparteixen les targetes de cap per avall, a l'atzar i, llavors, cadascú col·loca les seves targetes a la capsa o al cartró que correspongui després de discutir-ho en grup, de manera que el grup és el responsable de l'encert o el desencert. Al cap de pocs minuts, quan hagin acabat, el professor o la professora va passant de grup en grup i llegeix les targetes que hi ha a cada capsa o cartró. Així es fa una posada en comú de tots els casos presentats. Quan totes les respostes d'un grup estan bé, es demana un aplaudiment per a aquest grup; si hi ha una targeta mal col·locada, es comenta i després es demana, també, un aplaudiment.

SEGUR - PERILLÓS

<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Posar-se el menjar a la boca amb el ganivet</p>	<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Descargolar una bombeta quan està encesa i calenta</p>
<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Menjar-se la sopa amb una cullera</p>	<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Passar quatre hores a la platja sense protegir-se del sol</p>
<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Enfilarse en una finestra per netejar els vidres</p>	<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Prendre una estona el sol a la platja després d'haver-se posat crema protectora</p>
<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Anar amb poca roba quan fa poc fred</p>	<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Anar a passejar per un barranc de pedres relliscoses</p>
<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Jugar a tirar-se sorra a la platja</p>	<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Desar els iogurts a la nevera</p>

SEGUR - PERILLÓS

S.P.	S.P.
Beure alguna cosa sense saber què és	Menjar peix de pressa, sense mirar si hi ha espines
S.P.	S.P.
Llançar-se al mar sense saber si hi ha roques sota l'aigua	Fer punta al llapis amb un ganivet gros
S.P.	S.P.
Prendre't una medecina que el metge no t'ha receptat	Creuar el carrer pel pas de vianants i mirant abans
S.P.	S.P.
Caminar i córrer d'una banda a l'altra dins l'autobús	Caminar per la carretera per la banda esquerra, amb roba clara i amb molt de compte
S.P.	S.P.
Obrir la porta d'un cotxe quan ve una moto al darrera	Caminar per sobre d'un mur alt i estret

SEGUR - PERILLÓS

<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Acaronar un animal que coneixes i que és pacífic</p>	<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Posar-te el casc quan vas amb moto</p>
<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Obeir l'àrbitre en un partit de futbol</p>	<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Netejar-se les dents amb un raspall o amb un escuradents, mai amb una agulla</p>
<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Conduir un cotxe a molta velocitat</p>	<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>No fumar en una gasolinera</p>
<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Tocar la cistella de bàsquet sense penjar-s'hi</p>	<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Demandar consell a una persona de tota confiança</p>
<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Llançar-se de cap a una piscina fonda sense saber nedar</p>	<p style="text-align: right;">S.P.</p> <p>Tenir joguines punxegudes o esmolades</p>

SEGUR - PERILLÓS

S.P.	S.P.
Gronxar-se endavant i endarrera amb una cadira	Prendre's les medecines que ha receptat el metge
S.P.	S.P.
Posar-se una bola a la boca	Baixar les escales amb molt de compte
S.P.	S.P.
Anar dret a l'autobús sense agafar-se enlloc	No molestar ningú, ni que sigui més petit que tu
S.P.	S.P.
Obrir la porta d'un cotxe per baixar, sense mirar abans si ve algú	Portar gorra quan fa molt sol
S.P.	S.P.
Prendre's una medecina sense saber què és	Viatjar amb vaixell o amb avió

Lliçó 17

Justícia

INTRODUCCIÓ

Piaget i Kohlberg han estudiat a fons el concepte evolutiu de justícia en els infants i en les persones adultes. En les edats que estem tractant, dels 10 als 12 anys, el normal és que el nen i la nena hagin superat l'heteronomia (quan el bé i el mal és decidit exclusivament per les persones adultes) i estiguin vivint un respecte, encara amb grans dosis d'egoisme, a les regles de joc: *no t'empipo, perquè després no m'empipis tu a mi*. Pot ser que també visquin molt influenciats per les expectatives dels seus pares i professors: per a ser considerat *bo* farà allò que els grans consideren que està bé.

En tot cas, els alumnes tenen clar que hi ha coses que són injustes i que no s'han de fer: o perquè existeix el perill que molestin a un altre i aquest es defensi, o perquè són coses que no els semblarien bé als pares i professors. Aquest coneixement d'allò que és just i injust és el que intentem usar en aquesta lliçó com a criteri per triar la millor solució a un problema, en el moment de prendre una decisió.

S'inclouen dos dibuixos per il·lustrar aquesta explicació: ajudar la mare a rentar els plats, o tirar papers a terra perquè ella els reculli.

OBJECTIUS

- Saber distingir entre solucions *justes* i solucions *injustes*.
- Discutir en grup i després exposar a tota la classe una situació justa i una altra d'injusta de la vida diària.

MATERIALS

- 5 caixes o cartrons amb la paraula JUST (poden ser de color verd) i 5 amb la paraula INJUST (poden ser de color vermell).
- Unes 80 targetes per repartir entre el grup, amb situacions *justes* i *injustes*, expressades amb poques paraules, sense dibuixos (com les que tens al final de la lliçó), o fotocopiades de dibuixos de còmics, si ho prefereixes. No cal que totes 80 targetes siguin diferents, n'hi ha prou amb uns 40 models fotocopiats dues vegades.
- Dos dibuixos per presentar una situació justa i una altra d'injusta.

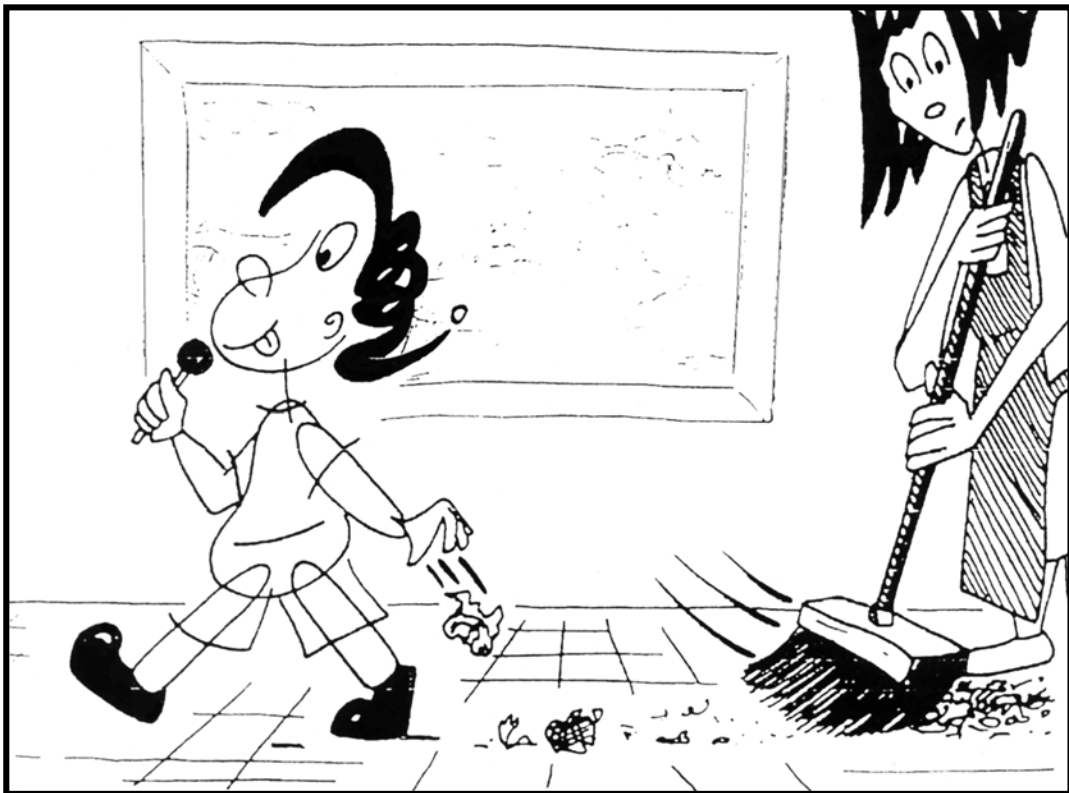
Justícia

Se segueix exactament el mateix mètode que en la lliçó anterior. Comença explicant-los que hi pot haver solucions segures i eficaces però que no siguin justes, per exemple, si m'oblido l'entrepà o el llibre a casa i després prenc el seu a un company més petit de l'escola, és segur i eficaç però injust. Després fas amb ells aquestes dues activitats:

1a. Divideixes el grup classe en cinc petits grups, a l'atzar o com vulguis. Lliures a cada grup dues capsetes (o cartrons), una que digui JUST que pot ser de color verd i una altra que digui INJUST, que pot ser de color vermell.

A cada nen o nena se li lliuren targetes de casos (vegeu el final d'aquesta lliçó), després d'haver-les barrejat i d'explicar-los que hauran de posar-les dins la capsa o a sobre del cartró que correspongui. A cada grup se li donaran les targetes de cap per avall, a l'atzar i, seguidament, cadascú posa les seves targetes a la capsa o cartró corresponent després de discutir-ho en grup, de manera que el grup és el responsable de l'encert o el desencert. Al cap de pocs minuts, quan hagin acabat, l'ensenyant va passant grup per grup i va llegint les targetes que hi ha a cada capsa o cartró. Així es fa una veritable posada en comú de tots els casos presentats. Quan totes les respostes d'un grup són correctes es demana un aplaudiment per al grup; si hi ha alguna tarja mal posada, es comenta i després també es demana un aplaudiment.

2a. Divideix el grup classe en els mateixos petits grups (o en cinc nous petits grups, si ho prefereixes), els dones uns minuts perquè pensin col·lectivament una situació *justa* i una altra *d'injusta* de la seva vida diària: per exemple menjar-se totes les patates fregides i no deixar-ne cap per als germans, o repartir-se entre tots la feina de rentar els plats, etc. Un cop passats uns minuts vas preguntant a cada grup, amb veu alta, perquè tothom hi participi, primer, els demanes les situacions injustes i les vas discutint i comentant; després les justes. Deixa que expressin la seva opinió fins que vegis clar que entenen bé el que és just i el que és injust.

JUST - INJUST

J.I. No parlar malament d'un company quan ell no és davant	J.I. Dir sempre la veritat als teus pares encara que et comporti un càstig
J.I. Ajudar els teus pares en la feina de casa	J.I. Donar la meitat del teu entrepà a un company que no en té
J.I. Convidar a la teva festa d'aniversari un company que et va convidar a la seva	J.I. Deixar diners de la teva guardiola a la teva mare o al teu pare quan en necessitin
J.I. Jugar a futbol amb unes sabates noves i cares perquè després te'n comprin unes altres	J.I. No demanar als teus pares que et comprin un caprici si saps que disposen de pocs diners
J.I. Agafar uns pantalons texans al teu germà sense el seu permís	J.I. Tornar guixat i tacat un llibre que t'han deixat

JUST - INJUST

<p style="text-align: right;">J.I.</p> <p>No demanar moltes coses als Reis quan hi ha nens i nenes que no tenen res</p>	<p style="text-align: right;">J.I.</p> <p>Llençar un xiclet a terra, a l'escola, i dir: <i>que ho netegi el personal de neteja</i></p>
<p style="text-align: right;">J.I.</p> <p>Ajudar els teus pares a pintar la casa, encara que estiguis de vacances</p>	<p style="text-align: right;">J.I.</p> <p>Riure't d'un amic que et diu que està enamorat</p>
<p style="text-align: right;">J.I.</p> <p>Anar a comprar al supermercat, perquè no hi hagin d'anar els teus pares</p>	<p style="text-align: right;">J.I.</p> <p>Si un company es queixa perquè li has donat un cop de pilota, dir-li: <i>aguanta't</i></p>
<p style="text-align: right;">J.I.</p> <p>Portar un vas d'aigua a la teva mare perquè ella no s'hagi d'aixecar</p>	<p style="text-align: right;">J.I.</p> <p>No pagar el menjador de l'escola i dir: <i>que pagui el govern!</i></p>
<p style="text-align: right;">J.I.</p> <p>Ajudar una velleta a portar el cistell sense demanar-li propina</p>	<p style="text-align: right;">J.I.</p> <p>No deixar que el teu germà faci servir mai la teva bicicleta</p>

JUST - INJUST

J.I. Emportar-te'n el teu germà petit a jugar amb tu per tal que la teva mare pugui llegir	J.I. Deixar que un amic es posi davant teu a la cua del menjador
J.I. Preparar alguna cosa per menjar per als teus germans més petits si la teva mare o el teu pare triguen a arribar	J.I. Robar diners i donar la culpa a un altre
J.I. No insultar un nen que ell no t'havia pas insultat	J.I. Que el professor et posi mala nota quan has fet alguna cosa bé
J.I. No dir que es ximple algú que no ha pas dit que tu eres ximple	J.I. Copiar d'algú en un examen
J.I. No demanar moltes coses als Reis si no t'has portat gaire bé	J.I. No passar la pilota als altres, sinó voler fer totes les jugades tu sol

JUST - INJUST

J.I. Dir als teus pares que les males notes són perquè no vas estudiar i no per culpa del mestre	J.I. Dir a la mestra que la professora de l'any passat era més simpàtica
J.I. Parlar amb el professor quan opinis que t'ha posat menys nota de la que et mereixies	J.I. No dir res a algú davant seu, i quan se'n va dir que li falta un bull
J.I. No posar la televisió o la música molt alta quan la teva germana vol estudiar	J.I. No rentar els plats perquè és <i>cosa de dones</i>
J.I. No quedar-te amb uns diners que t'han donat per als pobres	J.I. Espiar la teva germana quan parla amb el promès
J.I. Agrair a algú el regal que et va fer pel teu aniversari	J.I. Riure't d'un venedor de la rifa perquè és una mica coix

Lliçó 18

El que és agradable

INTRODUCCIÓ

El tema dels sentiments, propis i aliens, està relacionat amb el de justícia: si fem el què és just, encara que ens costi o que suposi un sacrifici, estarem contents (consciència en pau) i donarem alegria als que tinguin una consciència recta. Però és útil que els nens i les nenes coneguin aquest camí dels sentiments, que és diferent del camí de la raó per tal de saber si alguna cosa s'ha de fer o no.

Per tal de facilitar-los el treball, tots els sentiments es classifiquen en dos grups fàcilment identificables: sentiments agradables i desagradables.

També és important que els facis veure que gairebé a tothom li agraden i li desagraden els mateixos sentiments: aquesta és precisament la base que fa possible una moral universal, més enllà de les diferències culturals i religioses.

S'inclouen dos dibuixos per il·lustrar aquesta explicació: donar menjar a un animal abandonat, o tirar-li pedres.

OBJECTIUS

- Ser capaços de classificar els sentiments humans en *agradables* i *desagradables*.
- Aprendre a distingir entre situacions que produeixen sentiments agradables i situacions que produeixen sentiments desagradables.

MATERIALS

- Targetes amb noms de sentiments.
- 5 capsos o cartrons amb la paraula agradable (poden ser verds) i 5 amb la paraula desagradable (poden ser vermells).
- Unes 80 targetes per repartir entre tot el grup, amb situacions *agradables* i *desagradables* expressades amb poques paraules, sense dibuix (com les que trobaràs al final d'aquesta lliçó) o fotocopiades de dibuixos de còmics, si ho prefereixes. No és necessari que totes 80 siguin diferents, n'hi ha prou amb uns 40 models, fotocopiats dues vegades.
- Dos dibuixos per explicar agradable i desagradable.

Sentiments

Per tal d'ensenyar als teus alumnes a usar els sentiments com a criteri abans de decidir alguna cosa, pots fer aquestes dues activitats:

1a. Posa dues capsos o cartrons *agradable* i *desagradable* en un lloc visible. Si aquestes dues expressions no són significatives per als nens i nenes pots canviar-les per paraules que ells mateixos et suggereixin: *guai*, *antipàtic*, etc.

Aquesta primera activitat consisteix que distribueixis les targetes de noms de sentiment en dues piles: *sentiments agradables* i *sentiments desagradables*, tot consultant el grup en cada cas. Una vegada fetes les piles pots preguntar al grup:

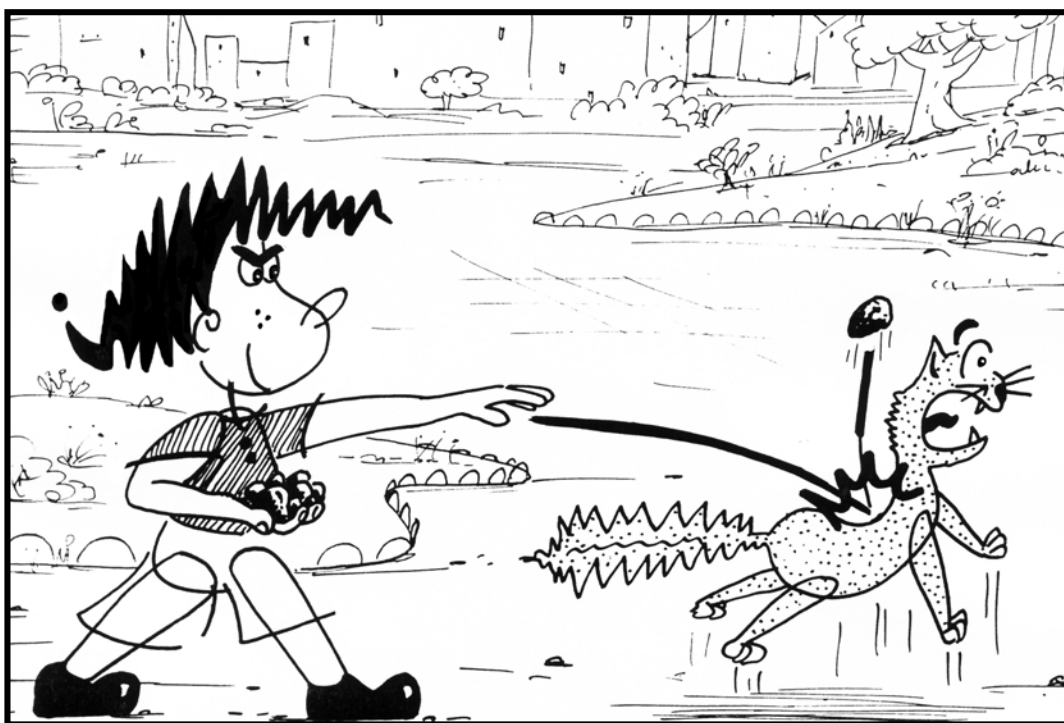
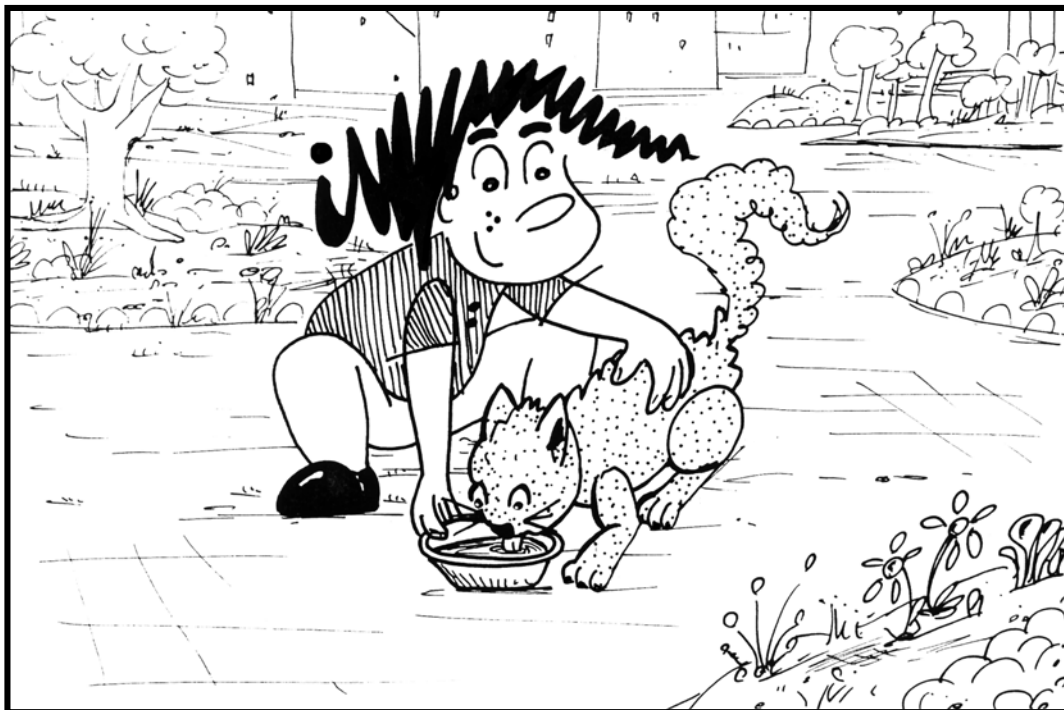
¿Oi que si haguéssim preguntat això mateix a altres amics o amigues vostres també els haurien repartit de la mateixa manera?

2a. Divideixes la classe en cinc grups a l'atzar o com vulguis. A cada grup se li donen dues capsos (o cartrons), una que digui AGRADABLE (de color verd) i una altra DESAGRADABLE (de color vermell).

A cada alumne se li donen targetes de casos (vegeu el final d'aquesta lliçó), després d'haver-les barrejat i d'explicar-los que les hauran de posar dins la capsa o a sobre del cartró que correspongui. A cada grup se li donen les targetes de cap per avall, a l'atzar i, a continuació, cadascú posa les seves targetes a la capsa o cartró corresponent, després d'haver-ho discutit prèviament en grup, de manera que el grup és el responsable de l'encert o el desencert. Al cap d'uns minuts, quan hagin acabat, el professor o la professora va passant de grup en grup i va llegint les targetes que hi ha a cada capsa o cartró. Així es fa una posada en comú de tots els casos presentats. Quan totes les respostes d'un grup siguin correctes, es demana un aplaudiment per a aquest grup; si n'hi ha alguna d'incorrecta, es comenta i després també es demana un aplaudiment.

Un tema interessant en aquesta discussió l'ofereixen els casos en els quals, per agradar a d'altres persones, jo m'he de sacrificar. Alguns alumnes o algunes alumnes diran que és *agradable per a l'altra persona, i desagradable per a mi*; però s'ha d'explicar que, si tinc justícia i generositat, també ha de ser satisfactori per a mi.

Pots demanar al grup que inventin targetes de situacions. Poden escriure-les, dibuixar-les o retallar-les d'alguna historieta còmica i enganxar-les en una cartolina.

AGRADABLE - DESAGRADABLE

A.D.	A.D.
Sentir vergonya	Sentir-se estimat o estimada
A.D.	A.D.
Sentir que et deixen de banda	Sentir-se content o contenta
A.D.	A.D.
Sentir que algú ens odia	Veure que les altres persones t'aprecien
A.D.	A.D.
Sentir-se trist o trista	Sentir pau després de fer una bona acció
A.D.	A.D.
Sentir un enuig molt gran	Riure amb ganes d'un bon acudit que t'han explicat

AGRADABLE - DESAGRADABLE

<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Fer trampes en un partit de futbol</p>	<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Donar les gràcies a algú que t'ha deixat alguna cosa</p>
<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Tirar papers a terra perquè el personal de neteja els reculli</p>	<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Acaronar un nen petit que ha caigut i està plorant espantat</p>
<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Veure que algú escup al carrer</p>	<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Dir als teus germans que tu pararàs taula</p>
<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Parlar en veu baixa al menjador de l'escola</p>	<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Tornar folrat un llibre que t'han deixat</p>
<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Ajudar a rentar els plats</p>	<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Dir a un company o companya que avui està molt elegant</p>

AGRADABLE - DESAGRADABLE

A.D. Si portes rellotge, dir l'hora que és a algú que t'ho pregunta	A.D. Dir a un amic que no et refies d'ell perquè és un mentider
A.D. Abandonar un partit amb els teus amics per tal de fer companyia a la teva germana que està malalta	A.D. Dir a un nen més petit que tu que surti d'un lloc si no vol rebre
A.D. Trobar la persona que ha perdut la moneda de 2 euros que tu has trobat	A.D. Prendre diners al teu germà o germana quan no et veuen
A.D. No interrompre el teu pare quan està parlant amb el veí	A.D. Dir <i>elefant</i> a una persona que té el nas molt gros
A.D. Quan et fan un regal, donar les gràcies i dir que t'agrada molt	A.D. Dir una mentida a la teva mare quan et pregunta com et vares estripar els pantalons

AGRADABLE - DESAGRADABLE

<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Fer un petó al teu avi quan arribes a casa i quan te'n vas</p>	<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Dir a un company: <i>ets un subnormal, vés a la m...</i></p>
<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Parlar en veu baixa a l'autobús</p>	<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Llançar una pela de taronja al cap d'algú, al menjador</p>
<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Preguntar a un amic o a una amiga d'un altre país si se sent molt sol lluny de la seva família</p>	<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Dir a una amiga que el seu pare és un cridaner</p>
<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Dir a la teva mare: <i>tinc la millor mare del món</i></p>	<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Explicar un acudit masclista a una noia</p>
<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Ajudar els teus pares a preparar un pastís per a una festa de l'escola</p>	<p style="text-align: right;">A.D.</p> <p>Espantar una persona en un lloc fosc</p>

AGRADABLE - DESAGRADABLE

A.D.	A.D.
No cridar ni voler cridar l'atenció quan es va en grup a un museu	Dir a algú: <i>portes el cul dels pantalons estripats</i> , quan és mentida
A.D.	A.D.
Canviar-se sovint de roba i banyar-se cada dia	Dir a la teva mare: <i>les mares d'altres nens tenen més cura d'ells que tu de mi</i>
A.D.	A.D.
Recordar els aniversaris dels teus pares i dels teus germans	Tirar pedres a un gat o a un gos
A.D.	A.D.
Dir a un amic o a una amiga que casa seva és molt bonica i que els seus pares són molt simpàtics	Quan passa algú amb un gos, dir: <i>quin gos més lleig</i>
A.D.	A.D.
Fer companyia a un amic o a una amiga a qui se li ha mort un familiar	Posar-se roba suada per anar a l'escola

Lliçó 19

Eficàcia

INTRODUCCIÓ

L'alumnat sol tenir força interioritzat el criteri d'eficàcia perquè és el més apreciat en la vida diària i en la televisió. Però cal recordar-los que aquest no pot ser l'únic criteri, sinó que ha d'anar unit als altres tres, de seguretat, de justícia i de sentiments.

Per tal que compreguin bé què significa *eficàcia* els has d'explicar que eficàcia és:

- resoldre un problema sense crear-ne un altre de més gran, com a vegades fem, no sols els nens i nenes sinó també les persones adultes;
- és realisme, és a dir, no oferir una solució fantàstica o inadequada;
- és escollir una solució que pugui ser realitzada per nens i nenes i que no superi les seves forces.

S'inclouen dos dibuixos per il·lustrar aquesta explicació: atrevir-te o no atrevir-te a dir a una altra persona que t'agrada.

OBJECTIU

• Aprendre a distingir entre solucions eficaces i no eficaces.

MATERIALS

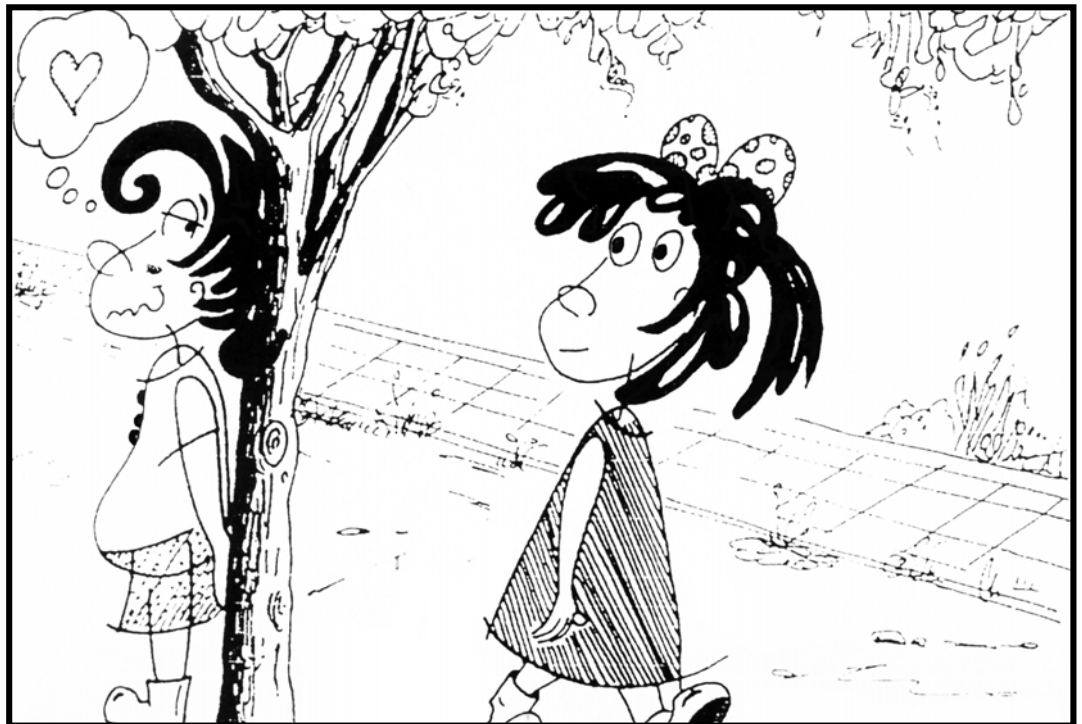
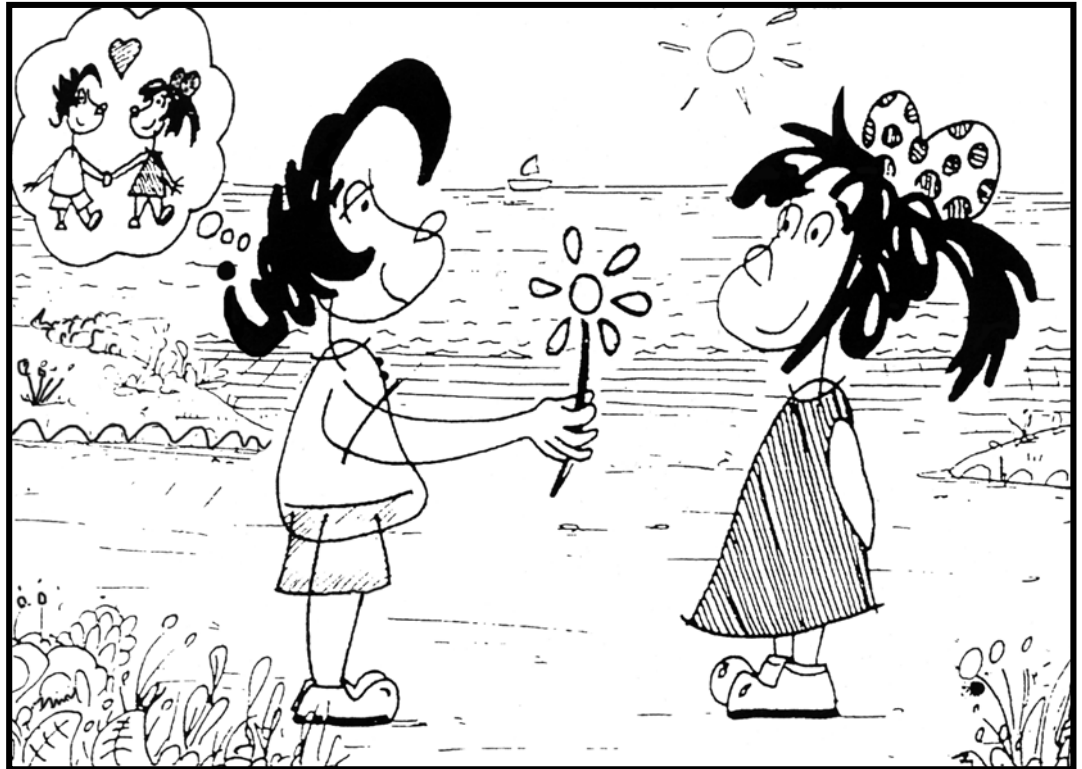
- 5 capsos o cartrons amb la paraula SERVEIX (poden ser de color verd) i 5 amb la paraula NO SERVEIX (poden ser de color vermell).
- Unes 80 targetes per a repartir entre el grup classe amb situacions eficaces o ineficaces expressades en poques paraules, sense dibuix (com les que tens al final d'aquesta lliçó), o fotocopiades de dibuixos de còmics, si ho prefereixes. No és necessari que totes 80 siguin diferents, n'hi haurà prou amb 40 models, fotocopiats dues vegades.
- Dos dibuixos per explicar *serveix*, *no serveix* en expressar els teus sentiments.

Eficàcia

En primer lloc els expliques el que és *eficàcia* amb les idees que tens a la introducció.

A continuació pots fer aquest joc: divideixes el grup classe en cinc petits grups, a l'atzar o com vulguis. A cada grup se li lliuren dues capsetes (o cartrons), l'una que digui SERVEIX, que pot ser de color verd, i l'altre que digui NO SERVEIX, que pot ser de color vermell.

A cada nen o nena se li lliuren targetes de casos (veure el final d'aquesta lliçó), després d'haver-les barrejat i d'explicar-los que hauran de posar-les dins la capsa (o a sobre del cartró) que correspongui. A cada grup se li donaran les targetes de cap per avall, a l'atzar, dos per a cada nen o nena, i, seguidament, cadascú posa les seves targetes a la capsa o cartró corresponent després de discutir-ho en grup, de manera que el grup és el responsable de l'encert o el desencert. Al cap de pocs minuts, quan hagin acabat, el professor o la professora va passant de grup en grup i va llegint les targetes que hi ha a cada capsa o cartró. Així es fa la posada en comú de tots els casos presentats. Quan totes les respostes d'un grup són correctes es demana un aplaudiment per al grup; si hi ha alguna tarja mal posada, es comenta i després també es demana un aplaudiment.

SERVEIX - NO SERVEIX

S.N. Fer gimnàstica per estar sa i no menjar mai ni fruita ni verdura	S.N. Quan et donen la culpa d'alguna cosa que no has fet, no dir res i posar-te a plorar
S.N. Explicar a un company molt xerraire un secret teu que no vols que se sàpiga	S.N. Quan et donen la culpa d'alguna cosa que no has fet, no respondre, per orgull
S.N. Dedicar-se a vendre droga per guanyar diners fàcilment i sense perill	S.N. Si algú t'insulta, insultar-lo a ell i els seus pares
S.N. Donar vi a un nen petit amb l'excusa que tingui la sang forta	S.N. Posar-te a treballar a l'ordinador sense saber com funciona
S.N. Observar si una persona està empipada abans de demanar-li un favor	S.N. Tenir mal de panxa i menjar molta xocolata

SERVEIX - NO SERVEIX

S.N. Dutxar-se per anar net i per refrescar-se	S.N. Quan tinguis un problema pensar totes les possibles solucions abans d'actuar
S.N. Anar a veure una pel·lícula divertida per riure i reposar	S.N. Pensar en les conseqüències de dir una cosa a algú, abans de dir-la-hi, per tal de no ficar-se de peus a la galleda
S.N. A l'escola, posar interès per aprendre coses noves, per tal de no avorrir-se	S.N. Abans d'anar a la platja o a una excursió, anotar en un paper les coses que has d'emportar-te'n
S.N. Ser amable amb els altres, si vols que t'estimin	S.N. Pensar on vaig i què vaig a fer, abans de sortir al carrer
S.N. Saber prendre les teves pròpies decisions si no vols que altres persones decideixin per tu	S.N. Pensar què llegiré durant les vacances per no perdre el temps

SERVEIX - NO SERVEIX

S.N. Posar-me en el lloc d'una altra persona si la vull consolar quan està trista	S.N. Voler oblidar els problemes amb vi o drogues
S.N. A fi de posar-me d'acord amb qui no pensa com jo, parlar i preguntar-li el seu punt de vista	S.N. Posar sorra humida a la ferida d'algú que s'ha fet mal a la platja
S.N. Per tal d'estar sa, menjar tot el que necessito encara que de vegades no tingui gana	S.N. Pintar-se els llavis una nena d'onze anys per semblar una dona
S.N. No menjar llaminadures entre hores, per no tenir càries	S.N. Nedar més enllà del lloc assenyalat
S.N. Comportar-me bé amb els meus amics i amigues perquè ells també es comportin bé amb mi	S.N. Jugar a futbol sis jugadors dolents contra nou de bons

SERVEIX - NO SERVEIX

S.N. Posar-te les ulleres graduades del teu pare sense necessitar-les	S.N. Tens molta por als atracaments i a estar sol al carrer i decideixes ser taxista
S.N. Posar-te davant d'un ventilador molt fort, tot i que estàs refredat	S.N. Et mareges quan veus sang i decideixes ser infermer o infermera
S.N. Els teus pares et permeten, excepcionalment, tornar a les dues del matí i tu tornes a dos quarts de quatre	S.N. Vols ser amic d'algú però no li tornes una cosa que li vas prendre
S.N. Vols estudiar una lliçó difícil i ho fas amb la televisió encesa i a tot volum	S.N. Comprar-te una motxilla molt petita quan tens molts llibres per portar-hi
S.N. Dibuixes molt malament i decideixes ser arquitecte	S.N. No et vols mullar quan plou, però no fas servir impermeable ni paraigua

Lliçó 20

Decideix i decideix bé

INTRODUCCIÓ

Aquesta darrera lliçó del programa *Decideix* es dedica a realitzar més exercicis de buscar solucions als problemes interpersonals i a valorar aquestes solucions segons els quatre criteris. Es tracta de refermar els resultats de tot el programa.

En primer lloc, ara que ja s'acaba el programa *Decideix*, pots tornar a fer-los un modelatge, com al començament. Pots fer servir el dibuix del nen que va trencar un vidre amb la pilota, o explicar-los el cas d'un nen o una nena que es va llançar a l'aigua sense saber que era poc profunda, i es va fer mal al genoll.

Pots dir més o menys això:

Aquí tenim un nen que, jugant amb els altres, ha trencat un vidre i el propietari està furiós. Els altres nens i nenes han arrencat a córrer i ara ell tot sol pagarà per tots. Què he de fer? He de pensar una solució per aconsellar aquest nen. De quantes maneres puc fer-ho? Puc posar-me en el lloc del nen i després en el lloc del senyor i veure si les solucions que se m'acudeixen compleixen els quatre criteris. Diré possibles solucions: per exemple, el nen podria arrencar a córrer, però això no li produiria sentiments agradables, sinó inquietud, per haver fet mal i no haver afrontat el problema; i tampoc no produiria sentiments agradables a l'amo de la finestra. A més, no és just. Una altra solució seria demanar disculpes i oferir-li de pagar el vidre. Una altra solució seria posar-se a plorar. Potser així podria fer llàstima al senyor; però també podria posar-lo més furiós, llavors el fet de plorar no soluciona res, no és eficaç. Quina és la millor solució? Crec que la millor és parlar amb el propietari, demanar-li disculpes i dir-li que de seguida avisarà el vidrier perquè vingui al més aviat possible a posar el vidre, i que ell el pagarà i dirà als seus amics que entre tots l'ajudin a pagar-lo. És una solució segura, eficaç i justa. Com ho he fet? ...

Després d'aquest modelatge, reparteixes als petits grups els cinc dibuixos que tens al final de la lliçó. Pots optar entre donar un dibuix a cada grup i després posar en comú els resultats, o donar a cada grup els cinc dibuixos i posar igualment en comú els resultats de cada grup. Digues-los que la solució que es presenti per a cada dibuix pot ser que acompleixi els quatre criteris o que en falli algun. Deixa'ls uns minuts perquè ho discuteixin en grup. A continuació, que cada grup vagi dient si la solució ha estat bona (perquè reunia els quatre criteris) o dolenta (perquè n'hi faltava algun, i quin o quins són els que hi falten).

Pot resultar-te molt útil anar recollint escenes on s'acompleixin els quatre criteris o que en falli algun. Si estàs alerta, les trobaràs a les historietes còmiques, per exemple en els suplementos dominicals d'alguns diaris. Encara és més interessant tenir aquestes escenes en vídeo: les pots enregistrar quan surten en una pel·lícula a la televisió.

Es pot acabar amb la discussió de problemes, sense usar ja dibuixos.

L'esforç de l'alumnat tindrà dos temps: primer ha de pensar el major nombre possible de solucions al problema, després ha de valorar aquestes solucions segons els quatre criteris.

Un cop hagi plantejat una situació, l'alumne/a que aixequi la mà o a qui tu decideixis preguntar, haurà de suggerir com a mínim dues o tres solucions al problema que has plantejat. Aquestes solucions es podran discutir durant uns minuts, però sense que tu diguis quina creus que és la millor.

Una vegada el tema s'hagi discutit suficientment, cada alumne o alumna haurà d'escriure en un paper la solució que li semblarà més segura, justa, eficaç i que produeixi més bons sentiments, i lliurar-te el paper. Els ha de quedar clar que aquesta solució que escriuran ha de ser la primera que intentarien realitzar si es trobessin davant un problema semblant.

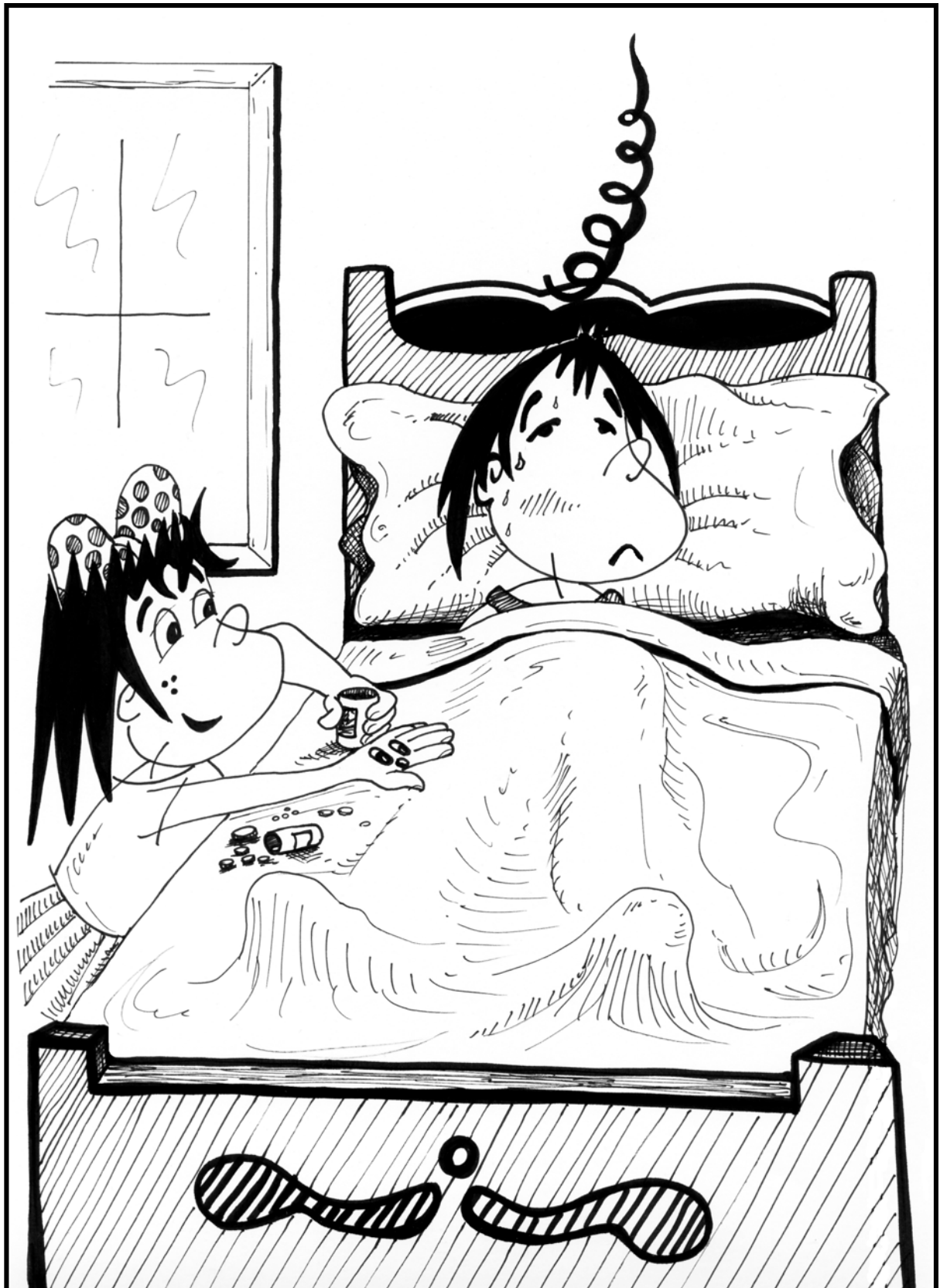
Aquí tens algunes situacions que et poden servir per a aquestes discussions en grup que acabem d'indicar:

1. Un banc ofereix un premi a la classe per al millor mural sobre seguretat viària. El jutge ha de ser el professor i el premi és una entrada gratuïta al circ. Ahir, el teu professor et va dir que el millor mural era el teu, però l'Antoni, que ahir estava malalt, ve avui a classe amb el seu mural i el professor ara diu que el millor mural és el de l'Antoni. T'agrada molt el circ: què pots fer o dir davant d'aquest canvi d'opinió del professor?
2. Quan tornes a casa teva no tens la clau i no hi ha ningú. Què pots fer?
3. Has quedat amb els teus amics per jugar un partit abans de berenar a casa teva. En arribar a casa la teva mare et demana que l'acompanyis al metge. Què pots fer?

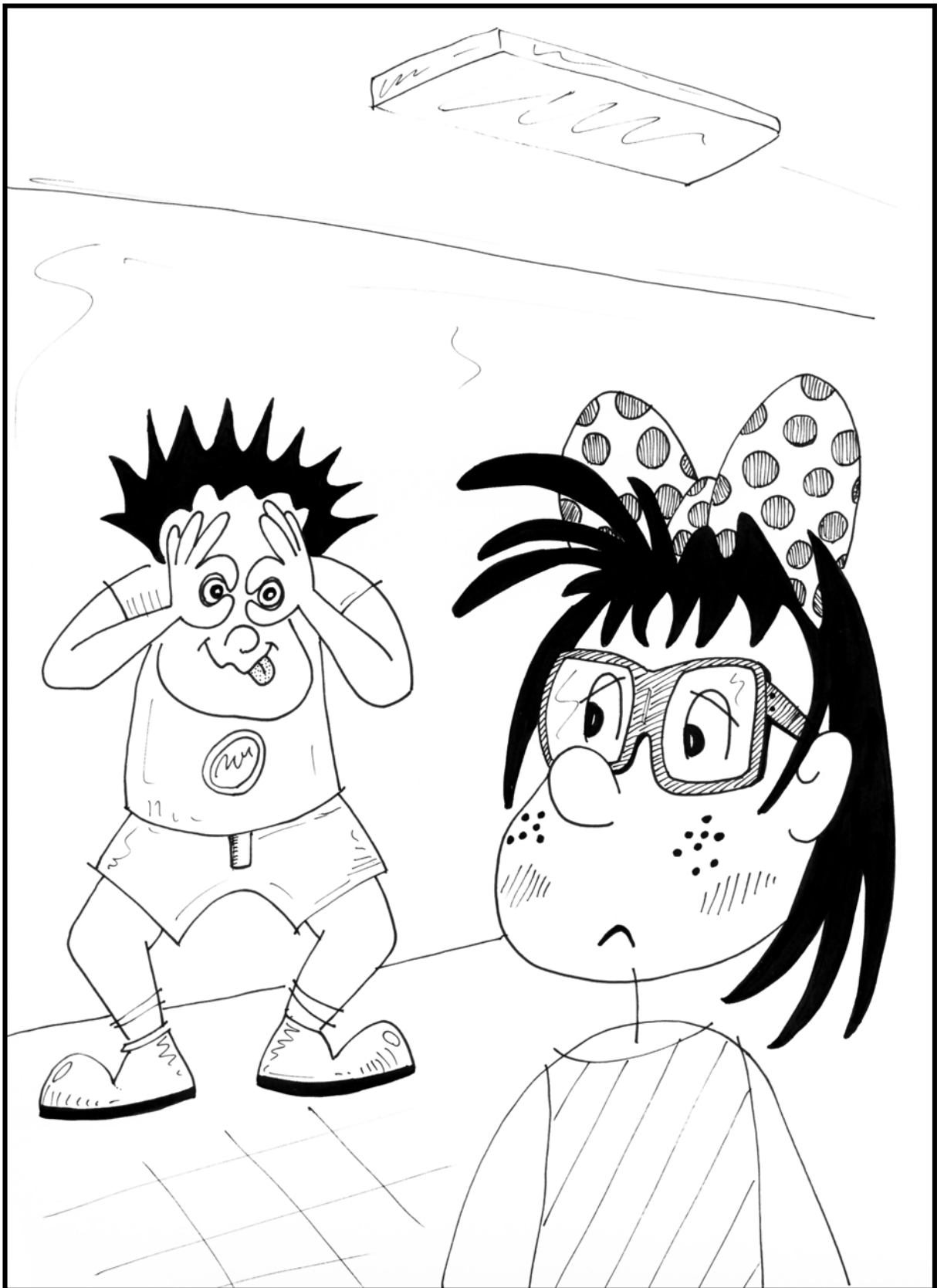

Explicació dels cinc dibuixos de solucions a problemes

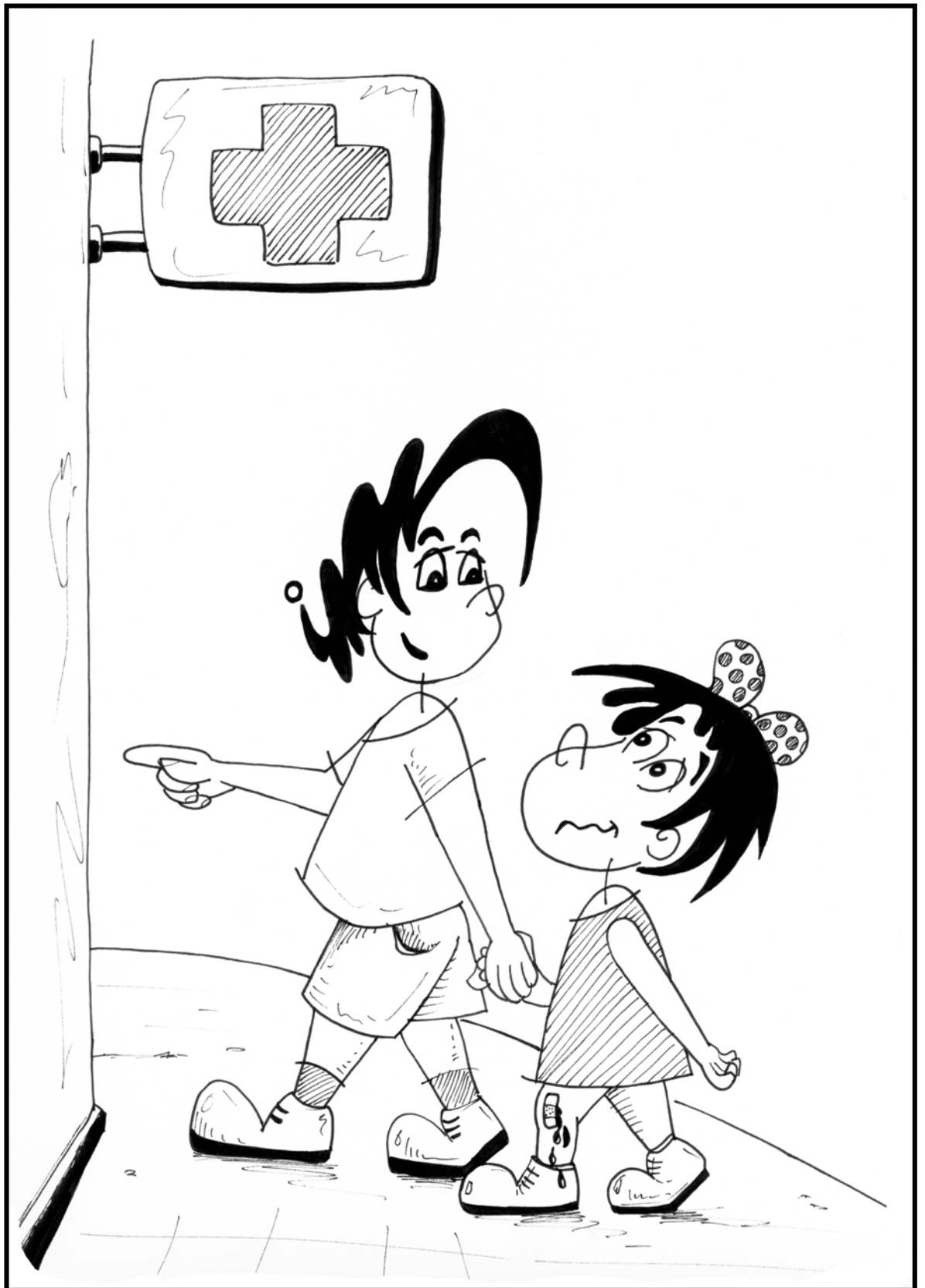
1. Una nena dóna unes pastilles al seu germà, però no sap si són les que li ha de donar. Falla la **SEGURETAT**.
2. Un nen gran pren l'entrepà a un de més petit. Falla la **JUSTÍCIA**.
3. Un nen es riu de la companya que s'incorpora aquest any a la classe perquè la troba lletja. Aquesta actitud produeix sentiments **DESAGRADABLES** (i, a més, és injusta).
4. Un nen falsifica molt malament la signatura del seu pare en el butlletí de notes. **NO SERVEIX** (i, a més, és injusta).
5. Un nen porta a la Creu Roja la seva germaneta ferida. És una bona solució.

Estimat professor o professora

Amb la lliçó 20 s'acaba el programa *Decideix*. Esperem que no t'hagi resultat difícil de preparar ni de realitzar i que hagi estat divertit i, sobretot, útil per al teu alumnat.

El programa *Decideix*, com hauràs comprovat, tracta principalment de les habilitats cognitives necessàries per a la resolució de problemes, especialment de problemes interpersonals. Però també inclou, implícitament, habilitats socials, ja que exigeix un treball constant en grup i un respecte i atenció mutus permanents. També inclou, de forma elemental, educació en valors, sobretot per la seva insistència sobre la justícia com a criteri bàsic per acceptar una solució com a vàlida.

Apèndix al programa *Decideix*

Consideracions sobre l'aplicació del programa a l'educació primària

La nostra recomanació és que es realitzi el programa complet de competència social dues vegades durant l'educació primària:

- La primera vegada, a 3r, usant el llibre *Decideix I*
- La segona vegada, a 5è, usant el llibre *Decideix II*

A 4art i a 6è, recomanem que es faci un seguiment, que consisteix en el repàs dels cinc pensaments (el causal, l'alternatiu, el conseqüencial, el de perspectiva i el de mitjans-fi), així com en l'entrenament en les habilitats socials.

Si s'acompleix aquest pla haurem treballat la competència social als quatre cursos de primària i assegurem que els resultats seran excel·lents i, en molts casos, espectaculars.

A continuació s'explica com es poden repassar els cinc pensaments utilitzant els còmics i com es poden exercitar les habilitats socials.

Repàs dels cinc pensaments

L'ÚS DELS CÒMICS

1. Per exercitar els pensaments causal, alternatiu, conseqüencial i de perspectiva :

- Trieu una historieta breu, on es plantegi un o dos problemes molt clars
- Lliureu (o llegiu) als alumnes només les vinyetes que presentin el problema (no les solucions).
- Proposeu als alumnes que, individualment i per escrit, segueixin els següents passos:
 1. Hi ha un problema? Qui el té? Quin és exactament el problema de cadascú? (Si a la historieta hi ha més d'un problema trieu en primer lloc el problema del protagonista i després el d'un altre personatge).
 2. Quantes coses diferents pot fer el protagonista (o l'altre)? Escriu totes les que se t'acudeixin.
 3. Què passaria si aquest personatge fes la primera i la segona cosa que has escrit?
- Organitzats en grups de tres, els alumnes han de posar en comú les respostes a aquestes tres preguntes. Tenen de tres a cinc minuts. Després han de nomenar un portaveu.
- S'han de posar en comú les respostes a través dels portaveus. Aneu escrivint a la pissarra totes les alternatives, sense les conseqüències, i al final expliqueu quina és la millor, la més assertiva.
- Lliureu-los (o llegiu-los) la resta de la historieta i formeu tres o quatre grups (segons el nombre de personatges de certa importància que apareixen a la història). Cada grup es prepara la història, durant uns quatre minuts, per explicar-la des del punt de vista del personatge que li ha tocat.

2. Per exercitar el pensament de mitjans-fi :

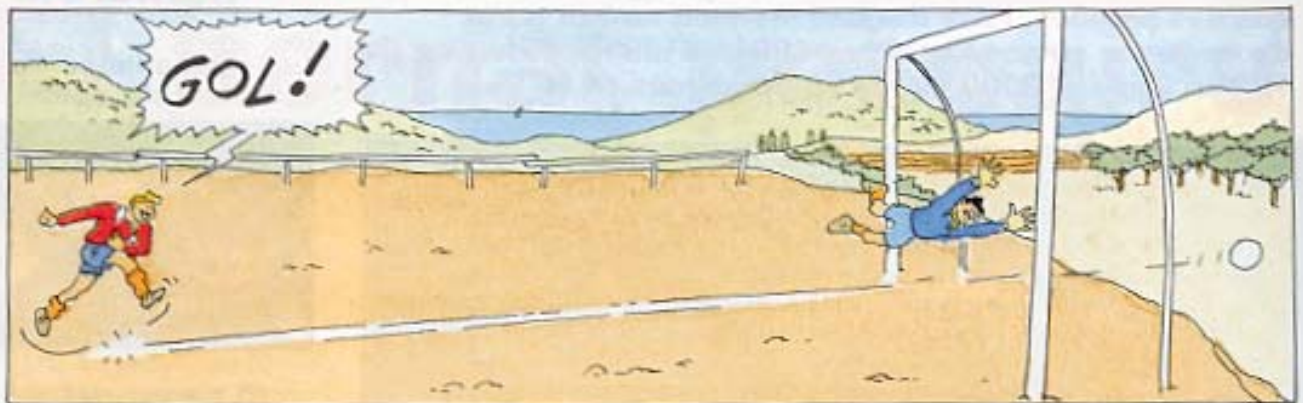
- Trieu una altra historieta i escolliu el problema principal que aparegui.
- Lliureu-los (o llegiu-los) les vinyetes en les quals es plantegi el problema i les del desenllaç de la història (deixant un espai en blanc).
- Proposeu el següent treball individual: penseu com es passa del començament al final de la història i escriviu-ho en un

full, després lliureu el full al professor o la professora. Escriviu totes les possibilitats que se us acudeixin.

- Recolliu els fulls i classifiqueu-los per comentar, posteriorment, quines són raonables i quines no, finalment llegiu la proposta de l'autor.

Jep i Fidel

Guió i dibuixos: MADORELL

833

Jep i Fidel

Guió i dibuixos: MADORELL

Entrenament en habilitats socials

UN GUIÓ POSSIBLE

Les veritables habilitats socials no són el resultat d'un entrenament mecànic, sinó la conseqüència natural de dominar les habilitats cognitives interpersonals i de posseir una certa maduresa moral.

L'objectiu final, en ensenyar habilitats socials, és aconseguir la seva generalització a la vida diària. Perquè els alumnes vegin clarament que l'èmfasi recau sobre la generalització i no sobre l'assaig a l'aula, presentem el següent guió de treball com a suggeriment:

1. Presentació d'un cas real. Es poden utilitzar els proposats en el *Qüestionari per avaluar l'assertivitat*, algun que presentin els alumnes o els que proposem més avall.
2. Discussió amb els alumnes sobre quina seria, en el cas presentat, la conducta agressiva, la inhibida i l'assertiva (o afirmativa o positiva).
3. Joc de rol només de la conducta assertiva.
4. Crítica del joc de rol.
5. Pregunta als alumnes si en els últims dies s'han trobat amb casos semblants i com els han solucionat.
6. Animar els alumnes a practicar aquesta habilitat durant la setmana següent a la presentació del cas.

A continuació proposem situacions concretes, per exercitar algunes de les habilitats socials més importants.

FER UN ELOGI

Generalment tenim el costum de renyar els nostres alumnes (o els nostres fills o filles) quan fan una cosa mal feta, però no és tan freqüent elogiar-los quan fan quelcom ben fet: ho donem per descomptat, "només han fet el que havien de fer", "si no et dic res, és que està bé". Tot i així, sabem que és molt més eficaç lloar una conducta positiva, que blasmar o castigar una conducta negativa. En les relacions entre iguals, els nois i noies, sobretot els més joves, solen pensar que elogiar és una mica "cursi", és fer "el pilota", és voler aconseguir alguna cosa de la persona elogiada.

Abans de practicar aquesta habilitat amb els alumnes, és convenient dialogar amb ells sobre les qüestions següents:

- Sabeu què és un compliment? Doneu-me'n alguns exemples.
- Serveix per alguna cosa fer un compliment? A tu t'agrada que t'alabin?

Algunes situacions concretes

1. Un amic teu treu la millor nota de tots en un examen.
2. En una festa trobes un company o companya de classe que està molt maco o maca i tu vols que sàpiga que t'agrada molt com va vestit o vestida.
3. Coneixes un nen o nena de la teva edat i et cau molt bé. Tu li ho vols dir.
4. Quan vas cap a casa teva amb un amic, aquest ajuda a aixecar-se un nen petit que ha caigut.

Nota: cada una d'aquestes situacions es treballa amb els alumnes seguint els passos 2, 3, 4, 5 i 6 del guió.

DEMANAR UN FAVOR

Demandar un favor, o demandar ajuda, a algú és reconèixer que hi ha moltes coses que no podem fer sols. Hi ha qui no demana mai un favor, per timidesa o per orgull. Altres en demanen a totes hores, i això no es una habilitat social, sinó "cara". L'habilitat consisteix a adonar-nos de quan necessitem ajuda i saber demanar-la.

Abans de practicar aquesta habilitat amb els alumnes, és convenient dialogar amb ells sobre les qüestions següents:

- Com us heu sentit quan algú us ha demanat un favor d'una manera barroera, com si us obligués? Hi ha diferents maneres de demanar un favor?
- És útil saber demanar favors correctament? Hi ha gent que abusa, demanant favors a tothom? Doneu-ne algun exemple.

Algunes situacions concretes

1. El germà d'un amic teu en sap molt, de mecànica, i li vols demanar que t'ajudi a arreglar la teva bicicleta.
2. Vas al cinema amb un amic i et sembla que portes diners per comprar rosetes de blat de moro i una beguda, però t'adones que t'has deixat els diners a casa teva i vols demanar al teu amic que te'n deixi.
3. No has entès una cosa que ha dit la mestra i quan acaba la classe li demanes que t'ho expliqui.
4. Vols convidar un amic o amiga a dinar a casa teva i li demanes permís a la teva mare per fer-ho.

Nota: cada una d'aquestes situacions es treballa amb els alumnes seguint els passos 2, 3, 4, 5 i 6 del guió.

QUEIXAR-SE

Hi ha persones que pensen que la gent que es queixa és grollera o impacient. Però quan algú ens ofèn o ens molesta, o veiem que ho fa amb algú altre, saber queixar-se bé és una habilitat molt útil per evitar que aquest fet es repeteixi. Qui no se sap queixar pot acabar frustrat o enrabiad.

Abans de practicar aquesta habilitat amb els alumnes, és convenient dialogar amb ells sobre les qüestions següents:

- Sabeu què és queixar-se d'alguna cosa? Doneu-me'n alguns exemples.
- Per què serveix queixar-se correctament? Està bé queixar-se moltes vegades i per qualsevol cosa? Feu una distinció entre queixes necessàries i queixes per "vici".

Algunes situacions concretes

1. El teu amic et torna un llibre que li vas deixar i només et diu "gràcies", però t'adones que diverses pàgines estan tacades d'alguna cosa que s'hi ha abocat al damunt.
2. Un amic teu es burla d'unes nenes més petites, d'una altra classe.
3. El professor o la professora us proposa un treball conjunt a un company i a tu. Ell no fa res.
4. Uns nens que seuen davant teu al cinema estan parlant amb veu molt alta i no et deixen sentir la pel·lícula.

Nota: cada una d'aquestes situacions es treballa amb els alumnes seguint els passos 2, 3, 4, 5 i 6 del guió.

DIR QUE NO

Es va fer famós un llibre intitulat *Com no dir si, quan vols dir no*. I es que dir "no" amb fermesa, però sense ofendre ni disgustar a qui et demana alguna cosa, és una habilitat bastant difícil.

Abans de practicar aquesta habilitat amb els alumnes, és convenient dialogar amb ells sobre les qüestions següents:

- Sabeu que és donar una negativa? Doneu-me'n exemples.
- Cal saber dir que no sense enfrontar-se? Què passa si no sabem dir "no" amb serenitat?

Algunes situacions concretes

1. Els teus pares han convidat uns amics a casa i et demanen que recitis una poesia o que cantis una cançó que has après a l'escola.
2. Un company gandul et demana que li facis els deures.
3. Estàs mirant un programa divertit a la tele i algú de la teva família et demana que canviïs de canal.
4. La teva germana vol que li deixis el jersei que et van regalar per Nadal i tu no vols.

Nota: cada una d'aquestes situacions es treballa amb els alumnes seguint els passos 2, 3, 4, 5 i 6 del guió.

RESPONDRE AL FRACÀS

Seligman diu que són pessimistes aquells qui s'enfonsen i es desanimen davant el fracàs i que són optimistes els qui, davant el fracàs, treuen la conseqüència que s'han d'esforçar més. Un fracàs és un moment difícil, que ens pot enfonsar en la tristesa o portar-nos a l'agressivitat. Per sobreposar-se, cal fortalesa, bon humor i esperança.

Abans de practicar aquesta habilitat amb els alumnes, és convenient dialogar amb ells sobre les qüestions següents:

- Us heu sentit fracassats alguna vegada? Quina classe de fracassos us han dolgut més: en el joc, en els estudis, en l'afecte de la vostra família, en l'estima d'altres persones?
- Què passa quan no ens sabem sobreposar al fracàs? Quin mal ens pot causar?

Algunes situacions concretes

1. He fet un mural que em pensava que seria dels millors de la classe i veig que tots els altres són més macos i més complets que el meu.
2. Estic jugant a futbol, de porter, i d'un xut molt fluix de l'equip contrari la pilota em passa entre les cames i fan un gol. Els meus companys s'enfaden i l'equip contrari se'n riu.
3. Vull parlar amb la meva mare perquè estic trista i em contesta que no té temps per tonteries.
4. Uns amics es riuen de la manera com vaig vestit o vestida un dia.

Nota: cada una d'aquestes situacions es treballa amb els alumnes seguint els passos 2, 3, 4, 5 i 6 del guió.

DISCULPAR-SE

Hi ha persones que pensen que aquesta habilitat social està passada de moda. Molts joves solen pensar que disculpar-se es rebaixar-se. Pot ser que, en opinar així, donin per descomptat que demanar disculpes equival a deixar-se trepitjar per l'altre. Però disculpar-se no és rebaixar-se: es arreglar quelcom que s'ha trencat. És tornar a tenir la mateixa relació, o una relació millor, amb una persona a la qual havíem ofès o molestat.

Abans de practicar aquesta habilitat amb els alumnes, és convenient dialogar amb ells sobre les qüestions següents:

- Teniu clar el que és disculpar-se? Ho practiqueu quan és necessari?
- Per disculpar-se, cal usar sempre la fórmula "disculpa" o "perdona", o hi ha altres maneres de fer-ho? Doneu-ne alguns exemples.

Algunes situacions concretes

1. T'has posat la roba del teu germà/germana sense el seu permís i quan tornes a casa està molt enfadat/da.
2. T'has oblidat de l'aniversari d'una amiga que t'estimes molt i ella està molt dolguda.
3. Estàs fent soroll a casa teva, arrossegant les cadires d'un costat a l'altre, i el veí de sota toca el timbre de casa teva per queixar-se.
4. T'has rigut del teu germà petit davant dels teus amics i ell està molt disgustat. Tu vols fer les paus.

Nota: cada una d'aquestes situacions es treballa amb els alumnes seguint els passos 2, 3, 4, 5 i 6 del guió.

POSAR-SE D'ACORD

Aquesta habilitat, anomenada amb freqüència "negociar", és l'habilitat social reina, la més important. Dues persones, o dos grups, o dos països, que estaven en desacord, deixen els seus enfrontaments i arriben a un acord, acceptat per ambdós.

Abans de practicar aquesta habilitat amb els alumnes, és convenient dialogar amb ells sobre les qüestions següents:

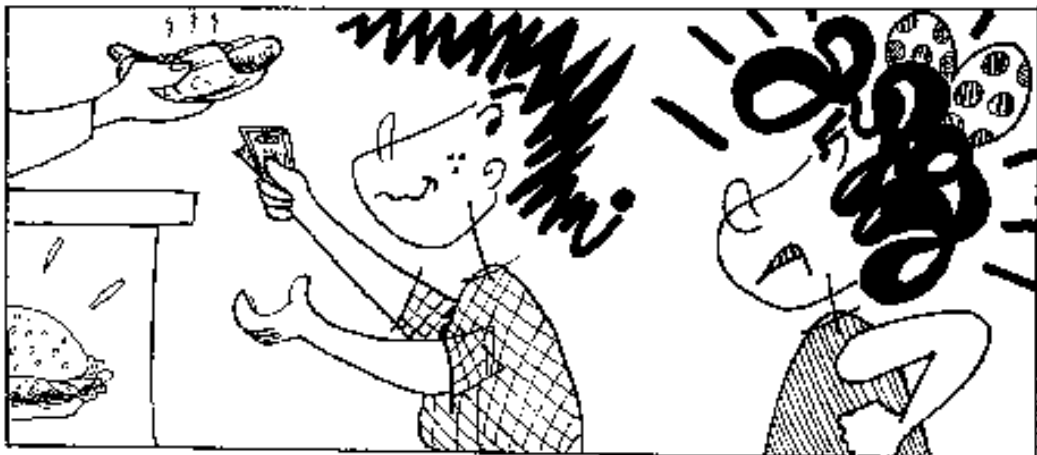
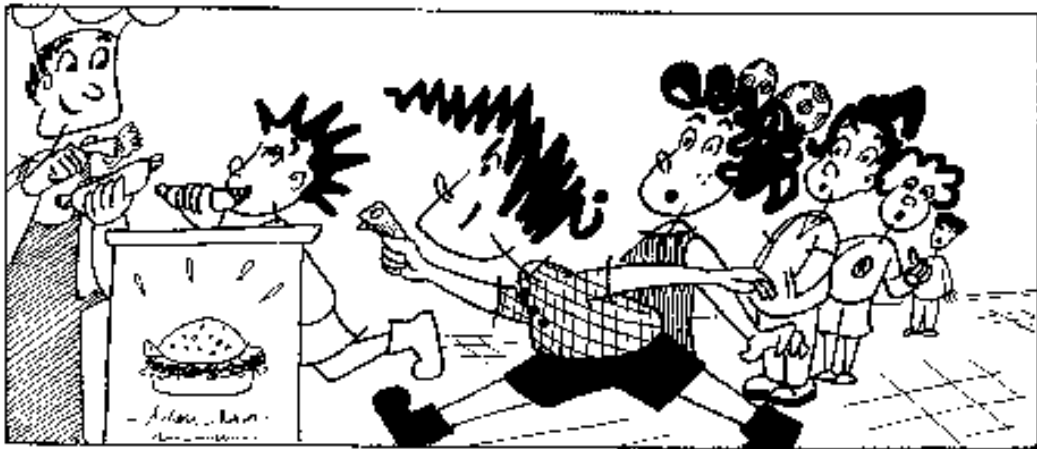
- Quan dues persones o dos grups pensen de manera diferent i tenen interessos oposats, ¿és possible que arribin a posar-se d'acord? Què et sembla que haurien de fer per arribar a aquest acord?
- Posar-se d'acord consisteix que sempre cedeixi un i l'altre imposi el seu criteri?

Algunes situacions concretes

1. El pare i la mare volen quedar-se el dissabte a casa per descansar; la filla i el fill volen sortir d'excursió o a la platja perquè estan avorrits.

2. Un noi negocia amb la seva mare i el seu germà gran que li deixin veure un partit de futbol a la tele: a ells els agrada més un altre programa i només hi ha un televisor.
3. Estàs fent cua al cinema, amb un amic, per comprar dues entrades per al cine. De cop us adoneu que hi ha una entrada a terra i no es veu ningú que l'hagi perdut. Tots dos voleu agafar-la dient "jo l'he vista primer".
4. Tot el que fan a la tele aquesta tarda és molt avorrit i tu vols jugar a les dames (o a escacs), cosa que t'agrada molt. El teu germà/na juga bé, però en aquest moment no vol deixar de mirar la tele.

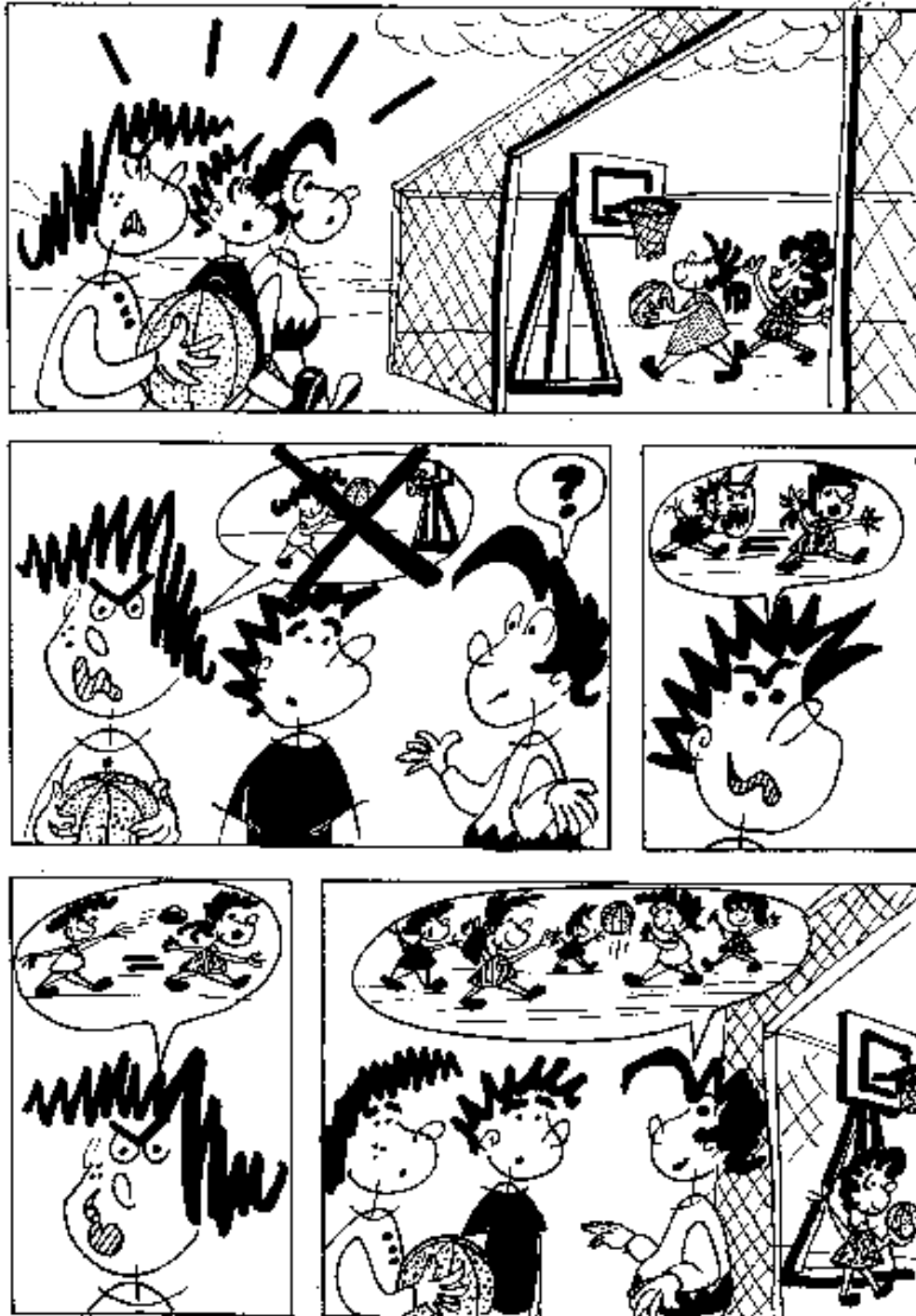
Nota: cada una d'aquestes situacions es treballa amb els alumnes seguint els passos 2, 3, 4, 5 i 6 del guió.

Un nen es cola a la cua dels entrepans calents; la nena no l'insulta, però li diu clarament que no té dret a fer això.

Una nena vol prendre un suc de taronja, una altra li diu que begui cocacola i la resta de companys li diuen el mateix; però ella decideix prendre suc de taronja, ja que li agrada més.

Uns amics volen jugar a bàsquet, però troben la pista ocupada per unes nenes. Un pensa que no podran jugar, un altre diu que el millor és espantar les nenes i un altre, fins i tot, els vol tirar pedres perquè se'n vagin; però al final decideixen dialogar i negociar amb elles i acaben jugant junts i es diverteixen molt.

Bibliografia

- ACHENBACH, T. M.: *A longitudinal study between associative responding, I.Q., changes and school performance from grades 1 to 12*, "Developmental Psychology", 1975, 11, 653-654.
- ÁLVAREZ, J.: *Habilidades sociales en la educación infantil*, Madrid, Escuela Española, 1996.
- BANDURA, A.: *Psychotherapy based upon modeling principles*, in BERGIN and GARFIELD (Eds.): "Handbook of psychotherapy and behavior change", New York, John Wiley, 1971.
- BANDURA, A. and WALTERS, R. H.: *Adolescent aggression*, New York, Ronald Press, 1959.
- BANDURA, A. and WALTERS, R.: *Social Learning and Personality Development*, New York, Holt Rinehart, 1963.
- CABALLO, V.: *Manual de técnicas de terapia y modificación de conducta*, Madrid, Siglo XXI, 1991.
- CAMP, B. W. and BASH, A. S.: *Think aloud*, Illinois, Champaign, Research Press, 1981, Univ. Valencia i Univ. La Laguna, 1993.
- CAMP, B. W.: *Verbal mediation in young aggressive boys*, "Journal of Abnormal Psychology", 1977, 86, 145-153.
- CEREZO, F.: *La violencia en las aulas. Análisis y propuestas de intervención*, Madrid, Pirámide, 2001.
- COPELAND, A. P.: *Types of private speech produced by hiperactive and nonhyperactive boys*, "Journal of abnormal child Psychology", 1979, 7, 169-177.
- CORTINA, A.: *La ética de la sociedad civil*, Madrid, Alauda, 1994.
- DE BONO, E.: *Aprender a pensar*, Barcelona, Plaza y Janés, 1991.
- DE BONO, E.: *El pensamiento lateral*, Barcelona, Paidós, 1991.
- FERNÁNDEZ, I. (coord.): *Guía para la convivencia en el aula*, Madrid, Cisspraxis, 2001.
- FRIEDRICH, L. K. and STEIN, A. H.: *Aggressive and prosocial television programs and the natural behavior of preschool children*, "Monographs of the Society for Research in Child Development", 1973, 38.

- GARDNER, H.: *La nueva ciencia de la mente*, Barcelona, Paidós, 1988.
- GARDNER, H.: *Inteligencias múltiples*, Barcelona, Paidós, 1995.
- GARDNER, H.: *La educación de la mente y conocimiento de las disciplinas*, Barcelona, Paidós, 2000.
- GARRIDO GENOVÉS, V.: *Pedagogía de la Delincuencia Juvenil*, Barcelona, CEAC, 1990.
- GARRIDO GENOVÉS, V.: *Técnicas de tratamiento para delincuentes*, Madrid, Fundación Ramón Areces, 1993.
- GARRIDO GENOVÉS, V. i LÓPEZ LATORRE, M. J.: *La prevención de la delincuencia: el enfoque de la competencia social*, Valencia, Tirant lo Blanch, 1995.
- GLUECK, S. and GLUEK, E.: *Identification of predelinquents*, New York, International Medical Book Corporation, 1972.
- GOLEMAN, D.: *Inteligencia emocional*, Kairós, Barcelona, 1996.
- HERSH, R. i col.: *El crecimiento moral de Piaget a Kohlberg*, Madrid, Narcea (2ª), 1998.
- JENSEN, A. R.: *The role of verbal mediation in mental development*, "Journal of Genetic Psychology", 1971, 118, 39-70.
- KOHLBERG, L.: *The Psychology of Moral Development: moral stages and the life cycle*, San Francisco, Harper and Row, 1984.
- LEFKOWITZ, M. M. et al.: *Growing up to be violent*, New York, Pergamon Press, 1977.
- LURIA, A.: *The role of speech in the regulations of normal and abnormal behavior*, New York, Liveright, 1961.
- MARINA, J. A.: *Teoría de la inteligencia creadora*, Barcelona, Anagrama, 1993.
- MARINA, J. A.: *El misterio de la voluntad perdida*, Barcelona, Anagrama, 1998.
- MEICHENBAUM, D. H. and GOODMAN, J.: *Training impulsive children to talk to themselves: A means of developing self-control*, "Journal of Abnormal Psychology", 1971, 77, 115-126.
- MEICHENBAUM, D. H.: *Cognitive-behavior modification. An integrative approach*, New York, Plenum Press, 1977.
- MICHELSON, L i col.: *Las habilidades sociales en la infancia*, Barcelona, Martínez Roca, 1987.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA, *Primaria, Orientación y Tutoría*, Madrid, MEC, 1992.
- PUIG, J.: *La educación moral en la enseñanza obligatoria*, Barcelona, ICE, 1995.

- PUIG, J. i TRILLA, J.: *“La educación en valores”*, en Cuadernos de Pedagogía, octubre 1995, núm. 240, 14-17.
- ROSS, R., FABIANO, E. i GARRIDO, V.: *El pensamiento prosocial. El modelo cognitivo para la prevención y tratamiento de la delincuencia*, Revista Delincuencia, monogràfic núm. 1, Valencia, 1990.
- SPIVACK, G. and SHURE, M. B.: *Social adjustment of young children*, San Francisco, Jossey Bass, 1974.
- TORRABADELLA, P.: *Cómo desarrollar la inteligencia emocional*, Barcelona, Integral, 1997.
- VIGOTSKY, L.: *Thought and language*, Wiley, New York, 1962.
- WHITE, S. H.: *Some general outlines of the matrix of develop-mental changes between five and seven years*, “Bulletin of the Orton Society”, 1970, 20, 41-47.

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament
Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa